

МІНІСТЕРСТВО ОВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Н. В. Мафтин, Н. М. Вівчарик

**Історія української літератури
40–60-х років ХІХ століття**

Методичні рекомендації до курсу

Івано-Франківськ

УДК 821.161.2

ББК 83.3 (4 Укр.)

М 35

Мафтин Н. В., Вівчарик Н. М. Історія української літератури 40–60-х років ХІХ століття: Методичні рекомендації до курсу. Івано-Франківськ : Територія друку, 2019-2020. 116 с.

Автори:

Мафтин Наталія Василівна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української літератури ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»;

Вівчарик Наталія Михайлівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української літератури, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Рецензенти:

Антофійчук Володимир Іванович – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Луцак Світлана Миколаївна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри мовознавства Івано-Франківського національного медичного університету.

Науково-методичне видання

Надруковано за ухвалою Вченої ради Факультету філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 2 від 13 вересня 2019 року).

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ 40–60-Х РОКІВ ХІХ СТОЛІТТЯ

Анотація до курсу

Курс «Історія української літератури 40-60-х років ХІХ ст.» має на меті дати студентам другого курсу розуміння внутрішньої логіки історико-літературного процесу в Україні в 40-60-ті роки, взаємодію різних літературних напрямів і стилів, специфіку утвердження реалізму як домінуючого методу середини ХІХ ст., формування його жанрової системи та функціонування різних стильових течій, а також становлення індивідуальних творчих методів, у першу чергу – творчого методу Т. Шевченка. Разом з тим важливим завданням дисципліни є вивчення літературної спадщини талановитих особистостей, з'ясування її оригінальності та новаторства, місця в художньому процесі доби, в контексті національної і світової літератури.

Із 40-х років ХІХ століття починається новий період розвитку українського письменства, позначений подальшою активізацією літературного процесу та ідейно-художнім урізноманітненням літературних явищ. Прикметами цього періоду завперш є високий рівень романтизму та подальше утвердження (згодом – домінування) реалізму.

Саме в цей період на Україні утворюється перша з часів розгрому декабристського повстання та заборони діяльності масонських лож політична організація українофільської орієнтації – Кирило-Мефодіївське братство. Українська громадськість (у першу чергу – інтелігенція) починає реалізовувати ідеї культурно-просвітницької діяльності серед рідного народу. З кінця 50-х років активно діють культурно-освітні об'єднання «Громади».

Для художньої літератури цього періоду характерне зменшення питомої ваги етнографізму і посилення аналітичного начала в соціальному й психологічному вимірах. Дослідники саме з цим фактором пов'язують формування різних течій у реалізмі 40–60-х років – етнографічно-побутової, соціально-побутової, соціально-психологічної, а також становлення індивідуальних творчих методів, і в першу чергу – творчого методу Т. Шевченка. Адже вже сама поява перших його творів об'єктивно знаменувала собою початок нової доби в історії української культури.

У середині ХІХ ст. у нашій літературі складаються основні літературні жанри, значно розширюються проблемно-тематичні обрії красного письменства.

Зважаючи на вказані чинники, викладання курсу слід орієнтувати на пріоритет естетичних чинників, хоча й не заперечувати того моменту, що літературний процес певним чином пов'язаний також і із тими процесами, що відбуваються в житті суспільства (зокрема, як приклад, – видання циркулярів про заборону українського друкованого слова, що аж ніяк не сприяло поживленню розвитку літератури).

У результаті вивчення курсу «Історія української літератури 40-60-х років ХІХ століття» студенти зможуть набути такі компетентності:

- уміння аналізувати своєрідність нового етапу розвитку української літератури, що розпочався в 40-ві рр. ХІХ ст., його найприкметніші риси;

чільні риси естетики й поетики реалізму в порівнянні з естетикою і поетикою романтизму; періодизацію становлення реалізму; біографію та творчість Т. Г. Шевченка, його роль і місце в українській духовній культурі, його внесок у розвиток національної літератури, витoki його образного світу, стильові особливості поезій, еволюцію художнього світу «Кобзаря», основні мотиви творчості митця;

- здатність розуміти роль П. Куліша в літературному процесі другої половини ХІХ ст., особливості його світогляду та еволюцію художнього світу;
- уміння простежувати своєрідність української поезії пошевченківського періоду на рівні тематики, проблематики, образності, жанрового розмаїття, основні тенденції розвитку прози в 40-60-ті рр. ХІХ ст., її жанрово-стильову специфіку; особливості життєво-творчих шляхів українських письменників 40-60-х рр. ХІХ ст.;
- здатність фахово й аргументовано утверджувати національні ідеали, мовне й культурне багатство України;
- уміння аналізувати й оцінювати досягнення національної і світової культури, застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності;
- здатність використовувати теоретичні знання на практиці (викладання в ЗОШ); дати характеристику розвитку української літератури в період 40-х-60-х рр. у порівнянні з попереднім періодом, орієнтуватися в різноманітних виявах літературно-художнього процесу;
- уміння аналізувати творчість Т. Шевченка, П. Куліша, С. Руданського, Ю. Федьковича, О. Стороженка, Марка Вовчка, А. Свидницького, представників етнографічно-побутової течії;
- здатність практично застосовувати набуті знання; робити ідейно-художній (естетично-художній) аналіз текстів, що вивчаються в межах курсу; використовувати набуті на лекційних заняттях знання для написання наукових студентських робіт, курсових та дипломних;
- уміння збирати й аналізувати інформацію про певні літературні явища;
- здатність аналізувати творчість письменника з погляду майбутнього учителя-словесника; виокремлювати визначальне у їхньому доробку (ідейно-тематичний зміст, проблематику, образну систему, художньо-стильові особливості тощо);
- уміння вирізняти ознаки певних художніх методів у програмових творах;
- уміння вести полеміку щодо складних, неоднозначних питань, пов'язаних із проблемами історико-літературного розвитку, діяльністю письменників, їхньою творчістю тощо;
- здатність застосовувати сучасні методики й освітні технології для забезпечення якості навчально-виховного процесу в школі;
- здатність використовувати когнітивно-дискурсивні вміння, застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях;

- уміння виконувати власне дослідження, узагальнювати й оприлюднювати результати діяльності з обраної проблеми (у фахових виданнях, виступах);
- здатність викладати українську літературу на підставі особистісноорієнтованого, діяльнісного та компетентнісного підходів;
- уміння створити рівноправний і психологічно позитивний клімат для ефективного навчання, ефективної комунікації між учасниками освітнього процесу шляхом дотримання етичних норм;
- здатність дотримуватись наукової доброчесності.

Вивчення курсу зорієнтоване на майбутню професійну діяльність студентів, тому до кожного практичного заняття для спеціальності 014 Середня освіта (українська мова і література) додається завдання підготувати мініпрезентацію «На допомогу майбутньому вчителю».

**Розподіл лекційних годин
для спеціальності 035 Філологія (30 год):**

1. Вступ. Утвердження реалізму. Критика і літературознавство – 2 год.
2. Діяльність Кирило-Мефодіївського братства. «Книга буття українського народу» М. Костомарова як політичний і духовний маніфест – 2 год.
3. Т. Шевченко і становлення української національної культури. Огляд літературознавчих праць, чільних проблем шевченкознавства – 2 год.
4. Періодизація творчості Т. Шевченка – 2 год.
5. Витоки образного світу Т. Шевченка – 6 год.
6. Мотивація Шевченкової образності – 2 год.
7. Художній конфлікт у творчості автора «Кобзаря» – 2 год.
8. Релігійні основи поетичного світобачення Т. Шевченка – 2 год.
9. Прозова спадщина Т. Шевченка. «Щоденник» – 2 год.
10. Наступники Т. Шевченка в поезії 40-х–60-х рр. ХІХ ст.: Л. Глібов, С. Руданський, П. Куліш, Ю. Федькович – 4 год.
11. П. Куліш. Видавнича, культурницько-просвітня діяльність. Суперечливість світогляду П. Куліша. Прозова спадщина письменника – 2 год.
12. Розвиток прози в українській літературі 40-х–60-х рр. ХІХ ст. Творчість Марка Вовчка, А. Свидницького, Ю. Федьковича, О. Стороженка. Етнографічно-побутова школа як ідейно-стильова течія в українській прозі – 6 год.

**Розподіл лекційних годин
для спеціальності 014 Середня освіта (26 год):**

1. Вступ. Утвердження реалізму. Критика і літературознавство Діяльність Кирило-Мефодіївського братства. «Книга буття українського народу» М. Костомарова як політичний і духовний маніфест – 2 год.
2. Т. Шевченко і становлення української національної культури. Огляд літературознавчих праць та чільних проблем шевченкознавства – 2 год.
3. Періодизація творчості Т. Шевченка – 2 год.
4. Витоки образного світу Т. Шевченка – 4 год.
5. Мотивація Шевченкової образності – 4 год.
6. Художній конфлікт у творчості автора «Кобзаря» – 2 год.
7. Релігійні основи поетичного світобачення Т. Шевченка – 2 год.
8. Прозова спадщина Т. Шевченка. «Щоденник» – 2 год.
9. Наступники Т. Шевченка в поезії 40-х–60-х рр. ХІХ ст.: Л. Глібов, С. Руданський, П. Куліш, Ю. Федькович – 2 год.
10. П. Куліш. Видавнича, культурницько-просвітня діяльність. Суперечливість світогляду П. Куліша. Прозова спадщина письменника – 2 год.
11. Розвиток прози в українській літературі 40-х–60-х рр. ХІХ ст. Творчість Марка Вовчка, А. Свидницького, Ю. Федьковича, О. Стороженка. Етнографічно-побутова школа як ідейно-стильова течія в українській прозі – 2 год.

Тезовий виклад лекцій

Тема 1. Вступ. Утвердження реалізму.

Критика і літературознавство.

Мета: розкрити своєрідність нового етапу розвитку української літератури, що розпочався в сорокові роки XIX ст., його найприкметнішу рису – утвердження реалізму як домінантного літературного напрямку в українському письменстві середини XIX ст.

План

1. Поглиблення демократично-просвітницьких начал в українській літературі. Діяльність «громад».
2. Українські альманахи, їх значення у згуртуванні письменників.
3. Журнал «Основа» і літературно-естетичне кредо його авторів.
4. Зародження літературної критики в Галичині (журнал «Вечерниці» і «Мета»).
5. Утвердження реалізму, основні етапи його риси як творчого методу.

Новий етап розвитку української літератури, що розпочався у в сорокові роки XIX ст. Активізація літературного процесу, його ідейно-художньої диференціації. Романтизм та формування якісно нових напрямів реалізму. Суспільно-історичні умови розвитку літератури. «Громади» як одна із форм загальнодемократичного руху. Організація культурно-освітньої, наукової і видавничої роботи як одна із основних сфер діяльності громад.

Потреба створення системи періодичних видань. Характер періодики 40-50-х рр. XIX ст: епізодичність, нерівноцінність в ідейно-художньому відношенні. Альманахи «Ластівка», «Сніп», «Молодик», «Києвлянин», «Южно-русский зборник», їх роль у спрямуванні літературного процесу та формуванні професійної літературної критики.

Журналістська справа на західноукраїнських землях. Періодика 40–50-х рр. XIX ст.: «Зоря галицька», «Дневник руський», «Галичо-русський вісник», «Галичанин».

Журнал «Основа» і літературно-естетичне кредо його авторів. Роль журналу в становленні української професійної літературної критики.

Новий наступ самодержавної реакції на українську мову й культуру. Валуєвський циркуляр.

«Народовські» періодичні видання в Галичині у 60-х рр. XIX ст. Діяльність журналів «Вечерниці», «Мета». Реалізація ідеї культурного єднання українського народу у їх діяльності. Характер літературно-критичних виступів галицьких журналів.

Реалізм як літературний напрям в українському письменстві середини XIX ст. 40-50-ті рр. XIX ст. як етап становлення реалізму. Основні ознаки цього періоду: перехідний характер творчості багатьох письменників, перебудова естетичної системи романтизму під впливом реалістичних тенденцій.

Основні риси естетичної системи реалізму (герої творів – люди звичайні, пересічні, з їх буденним життям; предметом зображення стає показ суперечностей між духовним та моральним розвитком людської особи і несправедливими суспільними умовами; об'єктивність повісткування; новий підхід до трактування народного). Глибоко демократичне, гуманістичне звучання художніх творів. Збагачення проблематики, розробка нових жанрів, утвердження нових форм повісткування.

Література

- Голод Р. Реалізм як генетико-типологічна проблема. *Прикарпатський вісник НТШ. Серія: Слово. № 2.* Івано-Франківськ: Видавництво Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, 2009. С. 105-112.
- Донік О. Співробітництво Миколи Костомарова з журналом «Киевская старина» (1882-1884 рр.). *Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини.* Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. Вип. 12. С. 220-224.
- Історія української літератури ХІХ ст.: У 2 кн.: Підручник / За ред. М. Жулинського. Кн. 2. К.: Либідь, 2006. 712 с.
- Історія української літератури та літературно-критичної думки першої половини ХІХ століття: Підручник / За ред. О. Галича. К.: ЦНЛ, 2006. 392 с.
- Історія української літератури ХІХ століття [Текст]: у 3-х кн. Кн. 2: 40-ві-60-ті роки ХІХ ст. / За ред. М. Яценка. К.: Либідь, 1996. 384 с.
- Історія української літературної критики та літературознавства. Хрестоматія. У 3 кн. Кн. 1. К.: Либідь, 1998. Режим доступу: http://litmisto.org.ua/?page_id=3347
- Козачок Я. Панорамність висвітлення національного концепту в публіцистиці Миколи Костомарова. *Наукові записки Інституту журналістики.* 2014. Т. 54. С. 20-27.
- Крутікова Н. До питання про реалізм. *Слово і час.* 2003. № 13. С. 3-13.
- Михайлишин І. «А дай жити, серцем жити...»: Тарас Шевченко в літературній публіцистиці Дмитра Донцова. *Літературний Тернопіль.* 2014. № 3(60). С. 17-24.
- Михайлишин І. Історія журналістики на слобідських землях від початку до сьогодення. *Від бароко до постмодерну: збірник праць кафедри української та світової літератури Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди.* Х., 2008. Т. VI. С. 251-277.
- Михайлишин І. Як царський уряд перешкодив українському державотворенню: війна з читачем української преси. *Вісник Львівського університету. Серія: Журналістика.* 2011. Вип. 34. С. 24-31.
- Наливайко Д. Епістемологія й поетика реалізму. *Слово і час.* 2004. № 11. С. 3-11.

- Пахаренко В. Реалізм. Суть і риси напряму. *Основи теорії літератури*. К. : Генеза, 2007. С. 190-200.
- Побідаш І. Леонід Глібов – письменник, педагог, журналіст. К. : Парламенське видавництво, 2004. 72 с.
- Федченко П. Літературно-критична думка в Україні від її зародження до середини ХІХ ст. *Історія української літературної критики та літературознавства*. Режим доступу: <http://litmisto.org.ua/?p=3351>
- Франко І. Література, її завдання і найважливіші ціхи. *Збір. творів: У 50 т.* К. : Наукова думка, 1986. Т. 26. С. 5-14.
- Чижевський Д. Реалізм в українській літературі / ред.: М. Наєнко. К. : Просвіта, 1999. 117 с.
- Шевченко С., Фалько Н. Критичний реалізм Т. Г. Шевченка та його малярська спадщина. *Мова. Свідомість. Концепт*. 2014. № 4. С.69-77. Режим доступу: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/4039/1/2259-69-77.pdf>

**Тема № 2. Діяльність Кирило-Мефодіївського братства.
«Книга буття українського народу» М. Костомарова
як політичний і духовний маніфест – 2 год.**

Мета: розкрити специфіку рецепції слов'янофільських ідей на Україні, діяльність Кирило-Мефодіївського братства, політичні та загальнокультурні ідеї маніфесту «Закон Божий» («Книга буття українського народу»).

План

1. Слов'янофільство в Україні. Діяльність Кирило-Мефодіївського братства.
2. «Книга буття українського народу» як політичний і духовний маніфест:
  - Україна в контексті світової історії й культури;
  - євангельський стиль і християнські цінності;
  - ідея воскресіння України і єдності слов'янського світу.

Поширення в Україні слов'янофільських ідей. Утворення Кирило-Мефодіївського братства, спрямування його діяльності на піднесення національної свідомості, патріотичної гордості, розвиток і утвердження рідної мови й культури, зміцнення зв'язків із іншими слов'янськими народами з метою культурного та духовного взаємозбагачення.

Участь в діяльності братства Т. Шевченка. Розгром братства. «Книга буття...» як політичний і духовний маніфест братства. Вплив на ідеї твору М. Костомарова ідей «Книги народу польського і пилигримства польського» А. Міцкевича: спільне та відмінне. Любов до України, до її історії як центр усього ідейного навантаження твору. Структура «Книги...» (три логічні частини). Бачення Костомаровим всесвітньої історії та уроків історії України на її тлі. Роль козацтва в історії України. Євангельський стиль «Книги...» та християнські цінності, пропаговані нею.

Література

- Артюх В. Історіософія М. Костомарова та романтизм.

Суспільно-політичні процеси на українських землях: історія, проблеми, перспективи: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, 20 травня 2011 р. / Ред. кол.: К. К. Васильєв, В. М. Власенко, А. В. Гончаренко та ін.; за заг. ред. С. І. Дегтярьова. Суми : СумДУ, 2011. Ч. 2. С. 3-5.

- Бежнар Г. Консолідує значення концепту релігійності в контексті історіософських студій М. Костомарова. *Нова парадигма*. К. : Вид-во імені М. П. Драгоманова, 2014. Вип. 120. С. 65-74.
- Блик О. Формування світогляду М. Костомарова крізь призму біографічного методу. *Дивослово*. 2015. № 2. С. 48-52.
- Богдашина О. Роль М. І. Костомарова у формуванні та розповсюдженні української національної ідеї (1857-1885). *Історіографічні дослідження в Україні: збірник наукових праць*. К. : НАН України. Інститут історії України, 2018, Вип. 28. Доповіді та матеріали Міжнародної наукової конференції «Микола Костомаров і Україна» (16-17 травня 2017 р., Київ-Прилуки). С. 68-80.
- Верстюк В. Українсько-московські відносини 1648-1657 рр. в оцінці М. Костомарова. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки*. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2014. Т. 24. С. 62-75.
- Вилка Л. Віра Христова як основа закону: релігія в житті і творчості Миколи Костомарова. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини*. Чернівці : БДМУ, 2016. № 4. С. 79-82.
- Гончар О. Образ українського інтелектуала XIX ст. (Микола Костомаров). *Український історичний журнал*. 2017. № 4. С. 68-82.
- Грабовська М. Синтез ідей романтизму і народності у творчості діячів Кирило-Мефодіївського братства (Микола Костомаров, Пантелеймон Куліш, Тарас Шевченко). *Мандрівець*. 2015. № 6. С. 16-20.
- Коляда І. Микола Іванович Костомаров: штрихи до історичного портрета (1817-1885): до 200-річчя від дня народження визначного вченого, письменника, громадського діяча Миколи Костомарова. До 170-річчя діяльності «Кирило-Мефодіївського товариства». *Історія в рідній школі: Науково-методичний журнал*. 2017. № 7/8. С. 51-57.
- Клименко А. Постать Тараса Шевченка у житті Миколи Костомарова. *Архіви України*. 2014. № 2. С. 73-77. Режим доступу: https://archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_2_2014/05.pdf
- Кононенко П., Кононенко Т., Пономаренко А. Творець «Книги буття українського народу». К. : НДІУ, 2007. 40 с.
- Костомаров М. Автобіографія. Режим доступу: <http://litopys.org.ua/shevchenko/spog33.htm>
- Костомаров М. Споминки про Шевченка. Кобзарь (1876). Т. 2. Режим доступу: <http://litopys.org.ua/shevchenko/spog32.htm>
- Костомаров М. «Закон Божий» (Книга буття українського народу). К. : Либідь, 1991. 40 с.

- Костомаров Н. Две русские народности / Обраб. текста, ред. А. П. Ковалева; предисл. В. А. Дорошенко. Киев-Харьков : Майдан, 1991. 71 с.
- Лейчук С. Микола Костомаров і Тарас Шевченко про Хмельницького. Я-Корреспондент. 2018. 9 февраля. Режим доступу: <https://blogs.korrespondent.net/blog/2340/3938943/>
- Сабадуха В. Особистісна парадигма буття людини у творчості діячів Кирило-Мефодіївського братства. Сабадуха В. Українська національна ідея та концепція особистісного буття: Монографія. Івано-Франківськ : «Фоліант» 2-ге видання, виправленне, 2012. С. 58-78.

Тема № 3. Тарас Шевченко і становлення української національної культури.

Мета: розкрити роль і місце Тараса Шевченка в українській духовній культурі, його внесок у розвиток національної літератури.

План

1. Тенденції національно-культурного ренесансу на Україні в 40-60-х рр. ХІХ ст.
2. Т. Шевченко – феномен письменника як героя національної культури.
3. Про комплекс стереотипів довкола творчої особистості Т. Шевченка.
4. Творчість Т. Шевченка в контексті європейських літератур.

Життя і творчість Т. Шевченка як явище української духовності, могутнє джерело національної самосвідомості, символ України. Є. Маланюк про «двоєдине джерело» нової української літератури.

Т. Шевченко як творець «національно-консолідуючого авторського міфа» (Данте Аліг'єрі, Мігель де Сервантес, Йоганн-Вольфганг фон Гете). Феномен біографії поета як історія земної покути і митарств «за люди своя» окремо взятої душі. Українізація Шевченком християнського міфа, послідовно дисидентська щодо «візантійства» (виокремлення українства з православ'я, ствердження сакральності українського світу «в обхід» офіційній російській церкві).

Драма екзистенційного вибору як вияв проблеми українського дуалізму і становлення національної інтелігенції. Опозиція Шевченка щодо сервілізму «малоросійського дворянства» (передмова до «Кобзаря» 1847). Шевченко як перший національний інтелігент.

«Україна – імперія» як наскрізна бінарна опозиція Шевченкового міфа. Регенерація з імперського хаосу українського космосу. Шевченко – «наш первий історик» (П. Куліш): міфологічна інтерпретація української історії.

Шевченкова поезія – етап у розвитку української літературної мови. Комплекс стереотипів довкола творчої особистості Т. Шевченка. Стереотип народницького поцінування (примітивно-вulгаризаторське трактування народності «Кобзаря», збивання на дифірамби та загальники), раціоцентричний (М. Драгоманов «Шевченко, українофіли і соціалізм») та неорациоцентричний (М. Сименко) стереотипи.

Творчість Т. Шевченка в контексті європейських літератур. Традиційна модель літературного контексту Кобзаря: Берне, Кольцов, Містраль. Шевченко в контексті письменників-творців «національно-консолідуючого авторського міфа» (О. Забужко): Данте Аліг'єрі, Мігель де Сервантес, Йоганн-Вольфганг фон Гете, Генрік Ібсен, Адам Міцкевич. Творчість українського поета і література італійського Рісорджименто. Тарас Шевченко і слов'янський світ.

Вплив загальноєвропейської літературної традиції на творчий метод Шевченка: реалізація у його творчості трьох основних ознак європейського романтизму (індивідуалізм, націоналізм, універсалізм). Вплив «байронічної» поеми на композиційні особливості Шевченкової ліро-епіки. Символічне перетлумачення фольклорних повір'їв про «сплячих вояків».

Відсутність у інтимній ліриці Т. Шевченка містики еросу. Поетично-молитовне захоплення жінкою.

Шевченкознавство в Україні. Огляд основних монографічних досліджень, присвячених поетові та його творчості.

Література

- Бернадська Н. Творчість Тараса Шевченка у шкільній парадигмі: до проблеми вивчення української літератури. *Дивослово*. 2019. № 5. С. 52-54.
- Бронь О. Спадщина Кобзаря Дармограя: критика, типологія та інтертекст. К. : Критика, 2017. 496 с.
- Грабович Г., Назаренко М., Бронь О. Тарас Шевченко в критиці. Т. 1. Прижиттєва критика. К. : Критика, 2013. 804 с.
- Грабович Г. Тарас Шевченко в критиці. Т. 2. Посмертна критика. К. : Критика, 2016. 806 с.
- Грабович Г. Шевченко, якого ми не знаємо (з проблематики символічної автобіографії та сучасної рецепції поета). К. : Критика, 2000. 317 с.
- Джуган І. Урок компаративного аналізу «Два генія однієї епохи». 9-й клас : Т. Г. Шевченко та М. Ю. Лермонтов. *Зарубіжна література в школі*. 2015. № 7-8. С. 23-29.
- Дзюба І. Тарас Шевченко. Життя і творчість. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 720 с.
- Забужко О. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу. К. : Абрис, 1997. 144с.
- Задорожна Л., Семенюк Г., Росовецький С., Вільна Я., Задорожна С., Гнатенко В. Шевченкознавство у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (1860–2010). 2-ге вид., допов. та перероб. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. 580 с.
- Зайцев П. Життя Тараса Шевченка. К. : Обереги, 2004. 480 с.

- Зорівчак Р. Творчість і особистість Тараса Шевченка як символ України в Сполучених Штатах Америки. *Всесвіт*. 2015. №1-2. С. 265-277.
- Іванишин П. Вульгарний «неоміфологізм»: від інтерпретації до фальсифікації Т. Шевченка. Дрогобич : Відродження, 2001. 174 с.
- Ковтун Ю. Тарасові музи. К. : Україна, 2003. 207 с.
- Маланюк Є. До справжнього Шевченка. *Книга спостережень*. К. : Дніпро, 1997. С. 138-150.
- Марченко Н. Вивчення творчості Шевченка у школі: від вульгарно-ідеологічного до художньо-естетичного. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2009. № 2. С. 46-59.
- Нахлік Є. Доля – Los – Судьба: Шевченко і польські та російські романтики. Л. : НАН України. Ін-т літератури ім. Т.Г. Шевченка, 2003. 368с.
- Пантелеймон Куліш. Слово над гробом Шевченка. <https://www.youtube.com/watch?v=zpQZw9gLD0U>
- Плющ Л. Екзод Тараса Шевченка. К. : Факт. 384 с. Режим доступу: <http://chtyvo.org.ua/authors/Plusch Leonid/Ekzod Tarasa Shevchenka Navkolo Moskalevoi krynytsi/>
- Пономаренко О. Із секретів поетичної майстерності Т. Шевченка: духовно-художні відкриття «Кобзаря» (1840), романтичного національного Пророка «Трьох літ», «Нескореного прометея» на засланні, візонера демократичного ладу України майбутнього. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2014. № 31-32. С. 21-26.
- Скуратівський В. Шевченко в контексті світової літератури. *Дивослово*. 2003. С. 68-72.
- Тарас Шевченко: погляд з третього тисячоліття: [колективна монографія] / за ред. С. Хороба. Івано-Франківськ : НАІР, 2015. 564 с.
- Ходацька О. Тарас Шевченко-геній і людина. Нове прочитання творів Кобзаря. Українська література, 9 клас. *Українська мова й література в школах України*. 2018. № 3. С. 43-45.
- Шевченківська енциклопедія. У 6 т. К. : К.: НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка, 2012-2015.
- «Я дуже щиро Вас люблю...»: Шевченко у розповідях сучасників. Харків : Прапор, 2004. 350 с.

Тема № 4. Періодизація творчості Т. Шевченка. Проблематика сучасного шевченкознавства, огляд монографій.

Мета: знати періодизацію творчості Тараса Шевченка, уміти характеризувати кожен із періодів, враховуючи напрацювання шевченкознавців.

План

1. Періодизація творчості Т. Шевченка, запропонована І. Франком. Огляд ранньої творчості.
2. Період «трьох літ»: основні мотиви, теми, жанрово-стильова специфіка творчості.
3. Період заслання:
  - а) цикл «В казематі»;
  - б) перший період заслання (орсько-аральський) 1847–1850 рр.; мотиви творчості;
  - в) другий період заслання 1850–1857. «Москалева криниця» і її дві редакції.
4. Останні роки життя і творчості. Інтимно-філософська лірика. Три редакції «Молитви».
5. Шевченкознавство: від зародження – до сьогодні.

Періодизація життя і творчості Т. Шевченка. Чинники, що вплинули на формування поетового духу. «Кобзар» 1840 р. і його епохальне значення. Тематичний, жанровий спектри раннього періоду творчості. Історіософські мотиви.

Дві поїздки в Україну. Збірка «Три літа». Рік «високого сонця» (Є. Сверстюк). Громадянська поезія, політична сатира, соціально-побутові поеми. Арет. Перебування в казематі Третього відділу. Мотив розлуки з Україною у циклі «В казематі».

Перший період заслання. Орська фортеця. Експедиція на Косарал. Друга фольклорна хвиля творчості поета. Жанр антиколицкової. Образ України в поезіях періоду заслання («Чернець», «Іржавець», «Сон» («Гори мої високіі...»)).

Другий період заслання. Новопетровське укріплення. Омріяна воля. Твори, написані в Нижньому Новгороді («Неофіти», «Муза», «Воля», «Слава»).

У Петербурзі. Остання поїздка в Україну. Повернення в Петербург. «Кобзар» 1860 року.

Перші біографи Т. Шевченка. Біографія, написана самим поетом. Кулішеве «Письмо Т. Шевченка к редактору «Народного чтения», написане на основі автобіографії Шевченка за його ж згодою, як початки біографічної шевченкіани. (Після смерті поета журнал «Основа» в некролозі звернувся до громадськості із закликом збирати все, що було відомо про поета. Так було розпочато створення джерельної бази для написання біографії Шевченка.) Нарис М. Гербеля (рос.) 1871 р. як зразок популярної біографії поета. Видана у 1861 р. у Вільно розвідка поляка Савіцького про Шевченка з перекладом польською «Гайдамаків» (Загалом – позитивно, але «Тарасову ніч» назвав «канібальською епопеєю», а «Гайдамаки» – «реабілітацією найогиднішого злочину»). Переклад у 1863 р. значної частини «Кобзаря» відомим польським перекладачем Сирокомлею («Гайдамаки» перекладати відмовився). Дослідження Гвідо Батталії, польського журналіста, учасника повстання 1863 року, видане 1865 р., як перша праця, в якій було висвітлено увесь життєвий

шлях Т. Шевченка (хоча стисло й з великими прогалинами). Виклад фактів життя і аналіз поезії – за хронологічною схемою О. Лазаревського. В. Смілянська: «Це дослідження – пристрасна розповідь про людину, яка крізь усі нещастя пронесла вірність народним ідеалам».

1870 р. у Чернівцях – німецькою мовою видана праця Г. Обріста («T. G. Szewczenko ein kleinrussische Dichter»), в основу якої лягла праця Батталії. Перший великий біографічний нарис російською мовою – «Тарас Шевченко. Биографический очерк» В. Маслова, виданий у 1874 р., на ньому теж позначилась праця Батталії.

У 70-ті за кордоном публікуються твори поета, що за його життя не були надруковані. 1876 р. у Празі виходить «Кобзар» у 2-х т., упорядкований Федором Вовком (але сюди потрапили і не Шевченкові вірші). 1878 р. – у Женеві Ф. Вовк і А. Ляховицький видали «Кобзар» із позацензурними творами. У 1983 р. – перші дві частини «Кобзаря» за ред. Омеляна Огоновського (Львів). На той час – найповніше видання, але тут теж іще траплялися не Шевченкові вірші. 1907 р. – перше найповніше видання «Кобзаря», зроблене В. Доманицьким.

Праця Михайла Чалого «Жизнь и произведения Тараса Шевченки (свод материалов для его биографии)» як перше дослідження біографії Шевченка в Україні (охоплено майже всі відомі на той час друковані матеріали). Увага до біографічних деталей (метод, запозичений у Сент-Бева), що призвело до суміші різнорідних фактів (і значущих, і дрібних. Чимало неправдивих фактів).

1888 р. окремою книжкою вийшли повісті Т. Шевченка.

Іван Франко як дослідник життя і творчості поета (присвятив біля 50 праць). Учений не ставив за мету дослідження винятково біографії Шевченка – часто йшов у ідейно-художньому аналізі творів від біографії поета. У статті про «Перебендю», досліджуючи факти знайомства Шевченка з поезією А. Міцкевича, дійшов аж до генези світогляду Т. Шевченка. Розділ в «Нарисі історії української літератури до 1890 р.» ґрунтується на розповіді про життя і творчість поета. 1911 р. у Лейпцігу І. Франко опублікував рецензію на збірку Шевченка в перекладі Юлії Віргінії.

1892 р. – в галицькій пресі публікуються біографічні нариси авторства О. Кониського (звідусіль йому надходили листи із матеріалами. Він перший опублікував спогади Харити Довгополенко). 1898 р. – у Львові і в Одесі вийшла праця О. Кониського «Тарас Шевченко-Грушівський». Праця П. Зайцева «Життя Тараса Шевченка» як найвагомніше джерело біографії поета. Найновіші дослідження в царині біографії Шевченка (І. Дзюба, В. Шевчук).

Степан Балея як шевченкознавець (психолог, доктор медицини – Берлін, Париж, Відень, у Варшаві очолював інститут експериментальної психології): «З психології творчості Шевченка» (Львів, 1916) – перша спроба застосування психоаналитичного фрейдівського методу. Зосередився на Едіповому та Ендіміоновому мотивах. «Трійця в творчості Шевченка» (1925 р.) – інтерпретує трійцю як основний конструктивний, структурний і

ритмологічний чинник творчості поета. Праця базується на езотеризмі еллінських містерій в юнгіанській інтерпретації, на піфагорійській езотериці чисел.

Праця М. Сумцова «Сни Тараса Шевченка. До психології художньої творчості» (1913), праця Я. Яреми «Уява Шевченка» (1914). У 1926 р. в Харкові – Інститут Тараса Шевченка, з 1928 р. – в Києві.

Шевченкознавство сьогодні (О. Забужко, Л. Білецький, Ю. Бойко, Ю. Барабаш, М. Коцюбинська, В. Смілянська, Н. Чамата, Г. Грабович, П. Іванишин, І. Дзюба, П. Одарченко, Л. Плющ Л. Генералюк, Г. Ключек та ін.).

Література

- Барабаш Ю. Просторінь Шевченкового слова. Текст – контекст, семантика – структура. К. : Темпора, 2011. 506 с.
- Боронь О. Поет і його проза: генеза, семантика і рецепція Шевченкової творчості [Збірка статей]. К. : Критика, 2015. 344 с.
- Вівчарик Н. Художні особливості невольничої елегії Тараса Шевченка «Хіба самому написать...». *Тарас Шевченко: погляд з третього тисячоліття: [кол. монографія]* / за ред. Степана Хороба. Івано-Франківськ: НАІР, 2015. С. 264-272.
- Генералюк Л. Універсалізм Шевченка: взаємодія літератури і мистецтва. К. : Наукова думка, 2008. 544 с.
- Жила С. Збагачувальна енергія живопису і графіки у процесі вивчення української літератури. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2009. № 3. С. 10-12.
- Зайцев П. Життя Тараса Шевченка. К. : Обереги, 2004. 480 с.
- Іванишин П. Вульгарний «неоміфологізм»: від інтерпретації до фальсифікації Т. Шевченка. Дрогобич : Відродження, 2001. 174 с.
- Ільницький М. Сторінки замовчуваного шевченкознавства. *Вісник НТШ: інформаційне видання*. Львів, 2013. № 49. С. 20-23.
- Марченко Н. Вивчення творчості Шевченка у школі: від вульгарно-ідеологічного до художньо-естетичного. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2009. № 2. С. 46-59.
- Мафтин Н. Структурованість «Кобзаря» Тараса Шевченка теоцентричним началом. *Київські полоністичні студії*. 2015. Том XXVI. С. 144-153.
- Мікус Л. Тарас Шевченко. Художник з душею поета. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2015. № 6. С. 13-17.
- Наливайко Д. Шевченко в контексті романтизму і націоналізму. *Теорія літератури й компаративістика*. К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. С. 197-225.
- Нахлік Є. Доля – Los – Судьба: Шевченко і польські та російські романтики. Л. : НАН України. Ін-т літератури ім. Т. Шевченка, 2003. 569 с.

- Нахлік Є. «І мертвим, і живим, і ненародженим» і самому собі: Шевченкове ословлення минулого, сучасного й майбутнього та власної екзистенції. Л. : НАН України. Інститут Івана Франка, 2014. 471 с.
- Одарченко П. Світова слава Шевченка (Т. Г. Шевченко в світовій критиці). Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/451/file.pdf>
- Піхманець Р. Спроби становлення наукового шевченкознавства. *Тарас Шевченко: погляд з третього тисячоліття: [кол. монографія]* / за ред. Степана Хороба. Івано-Франківськ : НАІР, 2015. С. 75-102.
- Плющ Л. Екзод Тараса Шевченка. К. : Факт. 384 с. Режим доступу: <http://chtyvo.org.ua/authors/Pliusch Leonid/Ekzod Tarasa Shevchenka Na vkolo Moskalevoi krynytsi/>
- Пономаренко О. Із секретів поетичної майстерності Т. Шевченка: духовно-художні відкриття «Кобзаря» (1840), романтичного національного Пророка «Трьох літ», «Нескореного прометея» на засланні, візонера демократичного ладу України майбутнього. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2014. № 31-32. С. 21-26.
- Сверстюк І. Шевченко понад часом. Есеї. Видання третє, виправлене та доповнене / Упор. О. Сінченко. К. : Кліо, 2015. 344 с.
- Тарахан-Берега З. Шевченко – поет і художник. К. : Наукова думка, 1985. 184 с.
- Фізер І. До генези однойменних поетичних і художніх творів Шевченка: від тексту до образу і навпаки. *Сучасність*. 1989. № 5. С. 94-103. Режим доступу: http://shron2.chtyvo.org.ua/Suchasnist/1989_N05_337.pdf
- Ходацька О. Тарас Шевченко-геній і людина. Нове прочитання творів Кобзаря. Українська література, 9 клас. *Українська мова й література в школах України*. 2018. № 3. С. 43-45.
- Чуйко Т. «Катерино, серце моє!» Інтегрований аналіз образу жінки в поетичній і малярській творчості Тараса Шевченка. *Дивослово*. 2014. № 5. С. 2-13.
- Шевчук В. Слово і постасне. К. : Твім-Інтер, 2001. 261 с.
- Шевченкіана українського зарубіжжя: бібліогр. покажч. до 200-річчя від дня народж. Т. Шевченка / Львів. обл. універс. наук. б-ка ; упоряд.: Л. Рудик, Г. Москович; ред. О. Букавіна ; наук. ред. І. Лешнівська. Львів : 2015. 65 с.
- Шевченкознавство в сучасному світі: монографія / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка; авт.: Н. Білик, І. Бондаренко, Г. Верба [та ін.]; передм.: Л. Коломієць, І. Бондаренко. Київ : Київ. ун-т, 2014. 463 с.

Тема № 5. Витоки образного світу Тараса Шевченка.

Мета: Розкрити біографо-психологічні, книжково-літературні джерела в «Кобзарі», фольклорну основу Шевченкової мистецької спадщини, живописні та музичні витоки його поезики.

План

1. Тарас Шевченко як цільна творча особистість.
2. Біографо-психологічні витoki творчості поета (інтимна лірика).
3. Фольклорна основа Шевченкової спадщини.
4. Книжково-літературні джерела в «Кобзарі».
5. Живописні та музичні витoki поезики Т. Шевченка.

Формування Шевченка як творчої особистості. Становлення поетичної самобутності. Біографо-психологічні витoki творчості. Виявлення власного життєвого досвіду поета у формі автобіографічних визнань (ліричних відступів, медитативних рефлексій персонажів).

Змістово-емоційні зв'язки між автором та іншими персонажами, автором і текстом, джерелом яких є окремі життєві реалії автобіографічного характеру (ліричний відступ у поемі «Катерина»). Автобіографічні елементи як засіб, що увиразнює психологічну атмосферу ліричного відступу (опис України у поемі «Слепая»).

Біографо-психологічні витoki образності в поемі «Гайдамаки». Фольклорні та книжно-літературні джерела твору. Повісті «Художник», «Музикант» як художньо переосмислені спогади письменника про реальні події.

Інтимна лірика поета: трансформація власної біографії у національно-символічну (образи москаля і покритки). «Не женися на багатій...» – історія, що передувала написанню. В. Шевчук про трагічне кохання Т. Шевченка.

Проблематика символічної автобіографії у Шевченка («Тризна», «Москалева криниця», «Марія»).

Книжково-літературні джерела в «Кобзарі».

Живописні та музичні витoki поезики Т. Шевченка.

Література

- Барабаш Ю., Боронь О., Дзюба І. та ін. Теми і мотиви поезії Тараса Шевченка. К. : Наукова думка, 2008. 376 с.
- Боронь О. Поет і його проза: генеза, семантика і рецепція Шевченкової творчості [Збірка статей]. К. : Критика, 2015. 344 с.
- Боронь О. Повісті Тараса Шевченка і західноєвропейські літератури. Рецепція та інтертекстуальні зв'язки. К. : Критика, 2014. 157 с.
- Боронь О. Спадщина Кобзаря Дармогря: критика, типологія та інтертекст. К. : Критика, 2017. 496 с.
- Вовк Я. Історичне минуле в поемах «Конрад Валленрод» А. Міцкевича і «Гайдамаки» Т. Шевченка [Текст] : порівняльне вивчення цих поем. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2004. № 10. С. 29-30.
- Генералюк Л. Універсалізм Шевченка: взаємодія літератури і мистецтва. К. : Наукова думка, 2008. 544 с.
- Данілеско О. Роздуми над «Катериною» Тараса Шевченка: чи любили батьки свою дочку? *Українська література в загальноосвітній школі*. 2008. № 2. С. 8-11.

- Дзюба І. Шевченкові «Гайдамаки»: з відстані часу [Текст] : розділ із книжки «Тарас Шевченко». *Сучасність*. 2004. № 6. С. 67-92.
- Жила С. Збагачувальна енергія живопису і графіки у процесі вивчення української літератури. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2009. № 3. С. 10-12.
- Корчева Т. Чи був справедливий вирок жінці-покритці тогочасного суспільства? За поемою Т. Г. Шевченка «Катерина». [Інтегрований урок українська література-правознавство, 9 клас]. *Українська мова й література в школах України*. 2016. № 11. С. 34-42.
- Ходацька О. Тарас Шевченко-геній і людина. Нове прочитання творів Кобзаря. Українська література, 9 клас. *Українська мова й література в школах України*. 2018. № 3. С. 43-45.
- Крухмаль В. Образ жінки-матері у творчості Тараса Шевченка. Поема «Катерина». Українська література в загальноосвітній школі. 2010. № 2. С. 23-24.
- Омельченко І. Т. Шевченко. Поема «Гайдамаки»: Урок у 9 класі [Текст]. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2008. № 5. С. 16-20
- Плющ Л. Екзод Тараса Шевченка. К. : Факт. 384 с. Режим доступу: http://chtyvo.org.ua/authors/Pliusch_Leonid/Ekzod_Tarasa_Shevchenka_Na_ukolo_Moskalevoi_krynytsi/
- Слоньовська О. Білі плями Шевченкових «Гайдамаків». *Українська література в загальноосвітній школі*. 2014. № 3 (березень). С. 12–16.
- Франко І. «Женщина-мати в поемах Шевченка». *Збір. творів: У 50 т.* Т. 26. К. : Наукова думка, 1980. С.153-154.
- Франко І. «Наймичка» Шевченка. *Збір. творів: У 50 т.* Т. 29. С. 447-469.
- Франко І. Шевченкова «Марія». *Збір. творів: У 50 т.* Т. 39. С. 300-309.
- Чуйко Т. «Катерино, серце моє!» Інтегрований аналіз образу жінки в поетичній і малярській творчості Тараса Шевченка. *Дивослово*. 2014. № 5. С. 2-13.
- Чухліб Т. Хто вони гайдамаки – козаки, «бомжі» чи «вурдалаки»? [Текст]. *Сучасність*. 2010. № 3. С. 163-185.

Тема № 6. Естетика й поетика «Кобзаря».

Мета: розкрити естетичні та поетикальні особливості поетичної спадщини Т. Шевченка, багатство й розмаїття Шевченкової лірики.

План

1. Суб'єктна організація художнього твору: ліричний власне автор, ліричний персонаж, ліричний розповідач, ліричний герой.
2. Естетика поета. Інтонаційний образ поета.
3. Народнопісенне коріння поетики Шевченка.
4. Провідні мотиви й образи Шевченкової лірики.
5. Поетика візуальності Т. Шевченка.

Уявлення про суб'єктну організацію художнього твору. Емоційно-оціночний і композиційний рівні стилю. Організація і втілення сфер авторської свідомості через стильові суб'єкти Шевченкової лірики.

Власне автор як основний суб'єкт ораторського стилю лірики Шевченка, для якого характерний широкий ідейно-тематичний діапазон громадянської, історико-політичної, філософської, пейзажної лірики. Стильові особливості, в яких реалізується ця авторська орієнтація на читача, на широкі демократичні маси: інтонація звертання, прийоми інтимізації поетичних висловлювань, апеляція до слухача, численні риторичні прийоми, переважання переконуючої драматичної тональності над ліричною, синтез ораторської та оповідних віршових інтонацій.

Ліричний персонаж як виразник чужої свідомості: художнє дослідження свідомості інших людей, близьких авторові психологічно. Ліричний персонаж як суб'єкт пісенного та оповідного поетичних стилів Шевченкової творчості («Дівичії ночі», «Ой вигострю товариша», «Розрита могила», «Породила мене мати»).

Ліричний розповідач як виразник свідомості автора, котрий лірично освоює епічну фабулу в психологічній площині. Глибинна багатозначність предметних деталей, їх символічний смисл, внутрішня медитативність («У нашім раї на землі...», «І станом гнучим і красою», «Некидай матері!», «П. С.», «І досі сниться»).

Ліричний герой: індивідуальна окресленість емоційно-психологічного складу, біографічна конкретність, високий ступінь об'єктності. Звернення до читача (слухача), інтимізація ліричного монологу, конфлікт між реальністю та ідеалом поета («Думи мої, думи мої...», «На вічну пам'ять Котляревському», «Чигрине, Чигрине», «Заворожи мені, волхве», «Заповіт», «Доля», «Муза», «Слава»). «Зацвіла в долині» як яскравий зразок «фольклорного примітива». Паралелізм як структура думки в Шевченковій поезії. Фольклорні стилізації (аналіз поеми «У неділеньку у святую»).

Мотиви покритки, рекрутчини, панської сваволі, сироти. Образ-мотив «могили як образ внутрішнього згорання» (М. Коцюбинська).

Література

- Барабаш Ю., Боронь О., Дзюба І. та ін. Теми і мотиви поезії Тараса Шевченка. К. : Наукова думка, 2008. 376 с.
- Барабаш Ю. Просторинь Шевченкового слова. Текст – контекст, семантика – структура. К. : Темпора, 2011. 510 с.
- Бондаренко Н. Художня інтерпретація проблеми української еліти в поемі Тараса Шевченка «І мертвим, і живим...». *Українська література в загальноосвітній школі*. 2013. № 4. С. 17-21.
- Генералюк Л. Універсалізм Шевченка: взаємодія літератури і мистецтва. К. : Наукова думка, 2008. 544 с.
- Голик О. «І повіє вогонь новий з Холодного Яру». Т. Шевченко «Холодний Яр». Утвердження поета на революційно-демократичних і

реалістичних позиціях. *Українська мова й література в школах України*. 2017. № 3. С. 37-39.

- Голик О. Крик болю волелюбної душі. Осмислення минулого і сучасного у творі Т. Г. Шевченка «Чигирине, Чигирине...». *Українська мова й література в школах України*. 2016. № 2. С. 46-48.
- Грабович Г. Шевченко, якого ми не знаємо (з проблематики символічної автобіографії та сучасної рецепції поета). К. : Критика, 2000. 317 с.
- Денисенко Н. Тарас Шевченко. «Думи мої, думи». *Українська література, 8-й клас. Вивчаємо українську мову та літературу*. 2014. № 16-18. С. 17-22.
- Дубок Т. Урок на тему «Образ Богдана Хмельницького в історії та літературі» : [бінарний урок з історії України та української літератури, 8 клас]. *Історія в сучасній школі*. 2012. № 10. С. 2-8.
- Ключек Г. Поетика візуальності Тараса Шевченка. Монографія. К. : Академвидав, 2013. 256 с.
- Коцюбинська М. Шевченко. Поетична мова. *Мої обрії: В 2 т. Т. 1*. К. : Дух і літера, 2004. С. 11-155.
- Мафтин Н. Структурованість «Кобзаря» Тараса Шевченка теоцентричним началом. *Київські полоністичні студії*. 2015. Том XXVI. С. 144-153.
- Мікус Л. Тарас Шевченко. Художник з душею поета. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2015. № 6. С. 13-17.
- Пономаренко О. Із секретів поетичної майстерності Т. Шевченка: духовно-художні відкриття «Кобзаря» (1840), романтичного національного Пророка «Трьох літ», «Нескореного прометея» на засланні, візонера демократичного ладу України майбутнього. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2014. № 31-32. С. 21-26.
- Рудницький Я. Дещо про українські видавництва на чужині й еміграційні видання Шевченкового «Кобзаря». *Хроніка-2000. Зарубіжне шевченкознавство*. 2011. Вип. 3 (85). С. 205-209.
- Український пейзаж: від Шевченка до сучасників. Режим доступу: <https://ukrreporter.com.ua/culture/ukrayinskyj-pejzazh-vid-shevchenka-do-s-uchasnykiv.html>
- Чамата Н. Структура і смисл: спроба наукової інтерпретації поетичних текстів Тараса Шевченка. Режим доступу: http://shron1.chtyvo.org.ua/Chamata_Nina/Struktura_i_smysl_sproba_naukovo_i_interpretatsii_poetychnykh_tekstiv_Tarasa_Shevchenka.pdf
- Чижевський Д. До світогляду Шевченка. *Філософські твори у чотирьох томах* / [під заг. ред. Василя С. Лісового]. Т. 1. К. : Смолоскип, 2005. С. 3-165.

Тема № 7. Художній конфлікт у творчості автора «Кобзаря»

Мета: Проаналізувати основні конфліктні структури художнього світу «Кобзаря», розкрити їх підпорядкованість глибокому гуманістичному скеруванню творчості Т. Шевченка.

План

1. Типологія художнього конфлікту як теоретична проблема.
2. Вияви колізійних і конфліктних структур у ранній ліриці Шевченка. Конфлікт двох архетипів: сироти, байстрюка, наймита, покритки – «чужих людей», «злих людей», «воріженьків».
3. Діалогізм художнього конфлікту в поемах Т. Шевченка.
4. Художній конфлікт поеми «Москалева криниця». Дискусії навколо твору.

Художній конфлікт як центральний елемент літературного твору. Вплив характеру конфлікту на зміст, побудову, розстановку персонажів та всю образу систему твору. Типологія художнього конфлікту.

Рання лірика Шевченка. Конфліктність внутрішнього світу персонажів. Зумовленість мотивів лірики авторською моделлю емоційного життя. Основні мотиви ранньої лірики як вияви внутрішніх колізій особистості та міжособистісних конфліктних структур. Мотив сирітства, самотності. Мотив долі. Найпоширеніший конфлікт Шевченкової лірики – конфлікт архетипів сироти, байстрюка, наймита – «чужих людей», «злих людей», «воріженьків». Три парадигматичні рівні відтворення у поезії Шевченка «ненормального стану суспільства» (Д. Грабович): рівень окремого героя і його долі, рівень сім'ї як базової одиниці суспільної організації, рівень соціального макрокосму.

Шевченкове уявлення про «ідеальну спільність» («І мертвим, і живим, і ненарожденним...»). Конфлікт між ідеальною спільністю і суспільною структурою («Кавказ», «Сон», «Во Іудеї во дні они», «Царі», «Саул», «Зійшлись, побрались, поєднались...», «Юродивий», «Єретик»). Герой поеми «Єретик» як архетип і захисник ідеальної спільності.

Протистояння добротворчого начала метафізичному світовому злу («Злоначающих спина...», «Псалми Давидові», «Меж скалами, неначе злодій...», «Неофіти», «Марія»). Мрії про справедливе суспільство («Ісаія. Глава 35», «І Архімед, і Галілей...»).

Поема «Москалева криниця» – метафора духовного стану народу? Дискусії навколо твору. Образ Максима: іронічна алегорія російського слов'янофільського ідеалу громадянина імперії чи носій християнської ідеї всепрощення.

Література

- Барабаш Ю. Тарас Шевченко: імператив України. Історіо- й націософська парадигма. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2004. 181 с.
- Баран Є. Тарас Шевченко: індивідуальні орієнтири сприйняття. *Слово: Прикарпатський вісник НТШ. Ч. 2.* Івано-Франківськ: Видавництво

Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, 2016. С. 572-577.

- Бонь Н. Трагічні епізоди української історії в поемі-містерії «Великий льох». *Дивослово*. 2010. № 3. С. 24-28.
- Грабович Г. Шевченко, якого ми не знаємо (з проблематики символічної автобіографії та сучасної рецепції поета). К. : Критика, 2000. 317 с.
- Заславський І. Шевченків «Кавказ» як художній феномен. *Дивослово*. 2000. № 2. С. 2-5.
- Музиченко-Мельничук Т. Учімося шукати істину. Робота над поемою «Сон». *Дивослово*. 2014. № 5. С. 20-24.
- Лисюк Н. Фольклорне підґрунтя поеми комедії Т. Шевченка «Сон» («У всякого своя доля...»). *Слово і час*. 2004. №4. С. 36-42.
- Підгайко О. Тарас Шевченко – апостол правди і науки. Біблійні мотиви у творах митця. 9 клас. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2015. № 10-11. С. 20-24.
- Плющ Л. Екзод Тараса Шевченка. К. : Факт. 384 с. Режим доступу: http://chtyvo.org.ua/authors/Plusch_Leonid/Ekzod_Tarasa_Shevchenka_Na_ukolo_Moskalevoi_krynytsi/
- Пономаренко О. Із секретів поетичної майстерності Т. Шевченка: духовно-художні відкриття «Кобзаря» (1840), романтичного національного Пророка «Трьох літ», «Нескореного прометея» на засланні, візонера демократичного ладу України майбутнього. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2014. № 31-32. С. 21-26.
- Сенета М. Оригінальність витлумачення теми жінки-матері в поемі Т. Шевченка «Марія». *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / [редактори-упорядники В. Ільницький, А. Душний, І. Зимомря]*. Дрогобич : Посвіт, 2016. Вип. 16. С. 248-258.
- Сітькова І. Тарас Шевченко. «Давидові Псалми». «Ісаія. Глава 35». Урок у 9 класі. *Дивослово*. 2016. № 3. С. 20-24.
- Слоньовська О. Царі й колоніальна політика Росії в поезії Тараса Шевченка. *Дивослово*. 1998. № 3. С. 40-43.
- Сметюх О. Тарас Шевченко і Біблія. «Ісаія. Глава 35». Цикл «Давидові Псалми». Українська література, 9 клас. *Українська мова й література в школах України*. 2018. № 3. С. 52-58.
- *Тарас Шевченко і народна культура*. Збірник праць наукової шевченківської конференції. Черкаси : Брама, 2004. Кн. I. С. 150-169.
- Уманська Т. В своїй хаті своя правда, і сила, і воля. Національна самовизначеність у посланні Т. Г. Шевченка «І мертвим, і живим, і ненародженим». Конспект уроку, 9-й клас. *Українська мова та література*. 2019. № 6. С. 59-67.

- Чуйко Т. «Катерино, серце моє!» Інтегрований аналіз образу жінки в поетичній і малярській творчості Тараса Шевченка. *Дивослово*. 2014. № 5. С. 2-13.

Тема № 8. Релігійні основи поетичного світобачення Т. Шевченка.

Мета: Проаналізувати твори Т. Шевченка на релігійну тему, виявити, рівень поетової релігійності на художньому матеріалі.

План

1. Як витворювався міф про атеїзм Т. Шевченка. Богоборство «ізраїлевого типу» в «Кобзарі» .
2. Намагання Т. Шевченка досягнути таємниці першопричини зла у ранніх романтичних творах.
3. Біблійні мотиви у творчості поета періоду «Трьох літ».
4. Біблійні образи і мотиви як засіб викривальної патетики і стихія громадянського пафосу в політичних поезіях «Во Іудеї во дні они», «Саул», «Царі».
5. Шлях очищення й покути героїв Шевченкових творів періоду заслання.
6. Мотив християнського всепрощення як наскрізна ідея поеми «Неофіти».
7. Шевченків ідеал щасливого людського світу – життя за Божими законами.

Як витворювався міф про «атеїзм» Т. Шевченка. Перекручування образів «Кобзаря» та підтасовування їх під політичні гасла радянським шевченкознавством. Богоборство «ізраїлевого типу» в «Кобзарі» («Сон (Гори мої високі...)»), «Юродивий», «Ликері», «Світе ясний, світе тихий...»).

«Кобзар» як безнастанний, часто драматичний, але завжди безпосередній діалог людини з Богом. Ю. Шевельов про вживаність слів «Бог, Божий, Господь, Ісус, Христос» у повному корпусі Шевченкової поезії. «Агіографічність» біографії Шевченка: поет як національний апостол і пророк. Вплив К. Брюллова на формування релігійного світобачення Шевченка. Шевченко і російська православна церква. Гнівні інвективи проти російського православ'я у поемі «Кавказ».

«Наслідування Христа» Томи Кемпійського та Біблія як улюблена лектура Шевченка на засланні. Шевченків «Буквар» як свідчення глибокої релігійності автора.

Намагання Шевченка досягнути таємниці першопричини зла у ранніх романтичних творах. Ліричні відступи балади «Причинна». «Катерина» як твір про осквернену, розтоптану любов і поневажене материнство. Балада «Тополя»: гріх зневіри і покара за нього.

Біблійні мотиви у творчості поета періоду «Трьох літ» Вічна тема про фарисейство на патріотичному ґрунті у посланні «І мертвим, і живим, і ненарожденним...». «Заповіт» Шевченка: свідчення глибокої християнськості чи атеїзму. Полеміка навколо вірша. Поема «Єретик» як вияв Шевченкового протестантизму. Болючі пошуки істини у «Псалмах

Давидових». Мотиви «богоборства ізраїлевого типу» у Псалмі 43. «Легалізація опору» (Є. Сверстюк) у поемі «Кавказ».

Шлях очищення й покути героїв Шевченкових творів періоду заслання («Меж скалами, неначе злодій...», «Не спалося, – а ніч, як море», «Варнак»).

Широке використання Шевченком у політичній поезії біблійних образів та мотивів як засобів викривальної патетики і громадянського пафосу («Во Іудеї во дні они», «Саул», «Царі», «Осія. Глава XIV», «Подражаніє 11 псалму», «Подражаніє Іезекелю. Глава 19»).

Мотив християнського всепрощення як наскрізна ідея поеми «Неофіти».

Шевченків ідеал щасливого людського світу – життя у злагоді з Богом, за Божими законами («Садок вишневий коло хати», «Ісаія. Глава 35», «І Архімед, і Галілей...»).

Література

- Баран Є. Караюче слово любови: євангельська самість Шевченка... *Тарас Шевченко: погляд з третього тисячоліття: [кол. монографія]* / за ред. Степана Хороба. Івано-Франківськ : НАІР, 2015. С. 62-72.
- Бігун О. Суспільний ідеал Тараса Шевченка: парадигма Заповіту. *Шевченкознавчі студії: [зб. наук. праць / ред. кол.: Г. Ф. Семенюк (голова) та ін.]*. К. : ВПЦ «Київський університет», 2015. Вип. 18. С. 42-49.
- Бігун О. Церковнослов'янізми «Кобзаря»: інтерсеміотичний аспект. *Тарас Шевченко: погляд з третього тисячоліття: [кол. монографія]* / за ред. Степана Хороба. Івано-Франківськ : НАІР, 2015. С. 341–358.
- Бігун О. «Соборність» у творах Тараса Шевченка: рецепція канону. *«Візантійщина»: візантійський цивілізаційний спадок у Центрально-Східній Європі* / За ред. А. Домановського, О. Файди. Харків: Майдан, 2018. С. 27-39.
- Бородінова М. Пророцька харизма в інтерпретації Т. Шевченка. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Вип. 1(31). Ужгород: Говерла, 2014. С. 47-49.
- Даниленко І. Молитва в поетичному дискурсі Тараса Шевченка. *Слово і час*. 2006. № 6. С. 15-20.
- Даниленко І. Шевченків молитовний триптих 1860 р.: від поезики до світогляду. *Дивослово*. 2007. № 3. С. 43-47.
- Данильченко О. Мотив гріха у творчості Тараса Шевченка: державницький аспект. *Шевченкознавчі студії*. 2014. Вип. 18. С. 169-179.
- Дзюба І. Бог, релігія і церква в житті і творчості Шевченка. *Сучасність*. 2004. № 7-8. С. 52-68.
- Лановик З. Біблійна герменевтика: становлення, методологія (символіко-алегоричний аспект літературознавчого дискурсу): автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філол. наук. 10.01.06 «Теорія літератури». Тернопіль : Тернопільський нац. педагогічний у-т ім. Володимира Гнатюка, 2006. 409 с.

- Мафтин Н. Теоцентрична вертикаль «Космо-Психо-Логосу «Кобзаря» Тараса Шевченка. *Тарас Шевченко: погляд з третього тисячоліття: [кол. монографія]* / за ред. Степана Хороба. Івано-Франківськ : НАІР, 2015. С. 48-62.
- Підгайко О. Тарас Шевченко – апостол правди і науки. Біблійні мотиви у творах митця. 9 клас. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2015. № 10-11. С. 20-24.
- Росовецький С. Біблійні мотиви у творчості Шевченка. *Теми і мотиви поезії Т. Шевченка*. К. : Наукова думка, 2008. С. 344-372.
- Росовецький С. Біблія і Шевченко. *Шевченкознавча енциклопедія. Робочий зошит «Б»*. К. : НАНУ, Інститут літератури ім. Т. Шевченка, 2005. С. 127-145.
- Сенета М. Оригінальність витлумачення теми жінки-матері в поемі Т. Шевченка «Марія». *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / [редактори-упорядники В. Ільницький, А. Душний, І. Зимомря]. Дрогобич : Посвіт, 2016. Вип. 16. С. 248-258.
- Сітькова І. Тарас Шевченко. «Давидові Псалми». «Ісаія. Глава 35». Урок у 9 класі. *Дивослово*. 2016. № 3. С. 20-24.
- Сметюх О. Тарас Шевченко і Біблія. «Ісаія. Глава 35». Цикл «Давидові Псалми». Українська література, 9 клас. *Українська мова й література в школах України*. 2018. № 3. С. 52-58.
- Степовик Д. Християнство Тараса Шевченка. Жовква : Місіонер, 2014. 392 с.
- Штонь Г. «Кобзар» і Святе Письмо. *Слово і Час*. 2000. № 1. С. 18-21.

Тема № 9. Прозова спадщина Т. Шевченка.

«Журнал». Т. Шевченко-художник.

План

1. Історія написання Шевченкової прози. Типологічне зіставлення поеми «Наймичка» й однойменної повісті.
2. Повісті «Варнак», «Княгиня» – і поеми «Варнак», «Княжна». Жіночі образи. Ностальгія за Україною.
3. Автобіографічні мотиви повістей «Художник», «Музикант», «Прогулка с удовольствием и не без морали».
4. «Журнал» Т. Шевченка.
5. Малярська спадщина. «Сюїта самотності» (В. Галайчук).

Література

- Білоус І. Мистецькі зустрічі. Листування Тараса Шевченка і Григорія Квітки-Основ'яненка. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2015. № 34-36. С. 66-74.
- Бовсунівська Т. Онірична поетика «Дневника» Т. Шевченка. *Дивослово*. №3. 2003. С. 4-7.

- Генералюк Л. Універсалізм Шевченка: взаємодія літератури і мистецтва. К. : Наукова думка, 2008. 544 с.
- Голик О. Тарас Шевченко як визначний поет, людина і громадянин. Українська література, 8 клас. *Українська мова й література в школах України*. 2017. № 3. С. 32-36.
- Дзюба І. Повісті російською мовою. *Тарас Шевченко. Життя і творчість*. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. С. 452-472.
- Жила С. Збагачувальна енергія живопису і графіки у процесі вивчення української літератури. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2009. № 3. С. 10-12.
- Іванишин П. Тарас Шевченко як письменник-націотворець: герменевтичні аспекти. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2013. № 11. С. 8-13.
- Ключек Г. Поетика візуальності Тараса Шевченка. Монографія. К. : Академвидав, 2013. 256 с.
- Мікус Л. Тарас Шевченко. Художник з душею поета. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2015. № 6. С. 13-17.
- Смілянська В. Шевченкові повісті: український гумор у російському тексті. *Слово і час*. №3. 2003. С. 18-24.
- Тархан-Берега З. Шевченко – поет і художник: До проблеми єдності художнього мислення. К.: Наукова думка, 1985. 183 с.
- Чуйко Т. «Катерино, серце моє!» Інтегрований аналіз образу жінки в поетичній і малярській творчості Тараса Шевченка. *Дивослово*. 2014. № 5. С. 2-13.
- Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 12 т. / [редкол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін.]. К. : Наукова думка, 2001. Т. 5: Щоденник. Автобіографія. Статті. Археологічні нотатки. Букварь южнорусский. Записи народної творчості. 496 с.

Тема № 10. Наступники Т. Шевченка в поезії 40-х-60-х рр. ХІХ ст.:

Л. Глібов, С. Руданський, П. Куліш, Ю. Федькович

Мета: Розкрити своєрідність української поезії пошевченківського періоду на рівні тематики, проблематики та образності, жанрового розмаїття.

План

1. Загальні тенденції розвитку поезії у 60-х рр.
2. Елегійний роздум і романтична споглядальність лірики Л. Глібова. Особливості поетики. Громадянська тематика у творчості поета.
3. Мотиви ліро-епіки В. Мови (Лиманського).
4. Жанрово-стильовий діапазон творчості С. Руданського.
5. Поезія П. Куліша. Збірки «Досвітки», «Хуторна поезія», «Дзвін».
6. Антимілітарні мотиви поезії Ю. Федьковича. Жанрово-тематичне багатство лірики поета.

Синкретизм художніх напрямів та стильових течій у поезії 40-50-х рр.

Іван Франко про поезію пошевченківської доби. Загальні тенденції розвитку поезії у 60-х рр. Поглиблення реалізму та виразна деталізованість у зображенні життя народу. Актуалізація громадянської проблематики. Новий тип героя як учасника суспільного життя, що усвідомлює вагу громадської чи національно-патріотичної справи. Пригасання фантастично-фабульного струменя, фольклорного начала в поезії 60-х рр. Спрощення «повістувального» і «ліричного» сюжетів, посилення індивідуалізації зображуваного.

Лірика Л. Глібова. Оригінальне опрацювання фольклорних мотивів («Ясне сонечко, втомившись...», «Паняночка», «До ворожки», «Летить голуб понад полем», «Розмова», «Ой не цвісти калиноньці...»). Особливості поетики (широка персоніфікація предметів природи та включення їх у переживання героя). Елегійна лірика («Вечір», «Журба», «Зіронька»). Громадянські мотиви поезій «Nocturno», «Не плач, поет», «Моя веснянка», «Над Дніпром».

Жанрово-стильовий діапазон Руданського-лірика. Філософські та суспільно-громадянські медитації («Моя смерть», «Наука», «Гей, бики!»), вірш-автопортрет («Студент»), вірш-оповідання («Над колискою»), історична медитація («Над могилою»), переспів 136-го Давидового псалму. Романсова лірика («Ти не моя», «Мене забудь», «Чорний кольор», «Повій, вітре, на Україну», «Голе, голе моє поле...», «Звела мене не біда...»). Філософська поема «Лірникові думи» та «Цар Соловей». Історичні поеми-хроніки («Мазепа, гетьман український», «Іван Скоропада», «Павло Полуботок», «Павло Апостол», «Мініх»).

Мотиви ліро-епіки В. Мови (Лиманського). Соціальний конфлікт поеми «Ткачиха». Звернення до історичного минулого України, народно-просвітительські мотиви поеми «Козачий кістяк». Поема «На степи» як гнівна інвектива проти несправедливого соціального устрою.

Поезія П. Куліша. Збірка «Досвітки. Думи і поеми» (1862). Декларація естетичного й громадянського покликання митця у посланнях-маніфестах «Братові Тарасові на той світ» і «До братів на Україну». Провідна тема збірки. Ідейне скерування поем «Солониця», «Кумейки», «Дунайська дума», «Настуся», «Великі проводи». Показ національно-історичних конфліктів крізь призму соціальних суперечностей. Історіософська проблематика поем. Центральні мотиви лірики, що увійшла до збірки. Мотив «національної туги», оссіанічне викликання духу героїчних предків, апеляція до козацької слави у поезіях «Народна слава», «Родина єдина», «Laço Maqđiore». Мотив самотності співця («Сам собі», «Старець», «Люлі-люлі», «Святиня»). Заклик до національного пробудження у поезії «Заспів». Оцінка збірки «Досвітки» І. Франком. Нові мотиви збірки «Хуторна поезія» (1882). Віддзеркалення у поетичних текстах збірки переоцінки П. Кулішем історії козаччини («Покута козацького батька»). Громадсько-політичні та естетичні мотиви («Псалтирна псальма», «До кобзи», «Епілог»). Відгомін у поезії збірки просвітительської доктрини «освіченого» абсолютизму («Гімн єдиному цареві», «Гімн єдиній цариці», «На забудь року 1847»). Жанрово-стильове розмаїття збірки.

Новаторство у використанні наукової лексики (медитація «Молитва»), спроби психологічного самоаналізу («Варіація першої Давидової псалми»).

Тематичний і жанровий спектри збірки «Дзвін». Громадянсько-політична, філософсько-медитативна та особистісно-психологічна, сповідальна лірика. Довершеність філософсько-психологічної лірики («Чудо», «Видінне», «Метаморфоза», «Лілія», «Няньчина пісня»). Любовна лірика («Чолом доземний моїй же таки Знаній», «Троє схотінок», «Благословляю той час і годину...»). Релігійно-філософська поема «Магомет і Хадиза». Підтекст твору. Вплив ідей просвітительського раціоналізму й позитивізму на концепцію поеми «Маруся Богуславка».

Епічність збірки «Хуторні недогарки» (1902). Спроба біографічного нарису у поемі «Грицько Сковорода».

Поезія Ю. Федьковича. Збірка 1862 р.: цикл «Думи і співанки» і «Балади та оповідання». Провідні мотиви збірки. Антимілітарне звучання поезій «Золотий лев», «Рожа», «При відході», «Святий вечір», «Ой нічка то тиха», «У Вероні», «Рекрут»; цикл «Думи», «Звізди на небеснім градусі», «Під Кастанедов», «Трупарня», «Писанки». Гуманістичне скерування поем «Новобранчик» та «Дезертир». Проблематика теодицеї у вірші «Пречиста діво, радуйся, Маріє!»

Любовна лірика Ю. Федьковича («Гой зійшла зоря», «Явір», «На зеленій млаковині», «Сон» та ін.).

Жанрова система поезії Ю. Федьковича (легенди, віршовані оповідання про святих, віршові послання, посвяти, гімни, молитви, романси, баркарола).

Література

- Болтівець С. Психологічні особливості вивчення поезії Куліша. *Дивослово*. 1995. № 12. С. 34-36.
- Бондар М. Поезія пошевченківської доби. Система жанрів. К. : Наукова думка, 1986. 327 с.
- Гальчук О. Пантелеймон Куліш як образ, тема і концепт у транспозитивній ліриці ХХ століття. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Філологічні науки*. 2017. Вип. XIV. С. 43-53.
- Генік С. Степан Руданський – лікар, громадський діяч, класик української літератури (до 180-річчя від дня народження). *Слово: Прикарпатський вісник НТШ*. № 3. Івано-Франківськ: Видавництво Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. 2012. С. 50-54.
- Киричок П. Слово до читача. *Руданський С. Вибране*. Сімферополь : Таврія, 2002. С. 3-32.
- Ковалець Л. Юрій Федькович. Історія розвитку творчої індивідуальності письменника. К. : ВЦ «Академія», 2011. 440 с.
- Латник Г. Український Рабле. *Руданський С. Усі твори в одному томі*. К.-Ірпінь : Перун, 2005. С. 5-7.

- Маковей О. Життєпис Осипа Юрія Гординського-Федьковича. Чернівці : Золоті литаври, 2005. 431 с.
- Панченко В. «Дума у мене стоїть на стороні почуття»: Любовні сюжети в житті і в поезії Пантелеймона Куліша. *Дивослово*. 1997. № 4. С. 44-46.
- Півторак В. Стилїстика тропової системи Юрія Федьковича початкового періоду поетичної творчості. *Питання літературознавства*. 2008. Вип. 76. С. 22-30.
- Побідаш І. Видавнича діяльність Л. Глібова. *Поліграфія і видавнича справа*. 2002. № 39. С. 47-51.
- Погребенник Ф. Юрій Федькович: передмова. *Федькович Ю.: Поетичні твори. Прозові твори. Драматичні твори. Листи*. К. : Наукова думка, 1985. С. 5-32.
- Руснак Н. Кольорова палїтра природи у поетичних творах Юрія Федьковича: етнолінгвістичні розвідки. *Наук. вісн. Чернівецького ун-ту*. 2000. Вип. 87. С. 149-153.
- Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. Режим доступу: <http://elib.nlu.org.ua/object.html?id=7760>
- Франко І. До студії над Степаном Руданським «Ні зле, ні добре». Франко. *Твори: у 50 т.* К. : Наукова думка, 1999. Т. 28. С. 219-222.
- Цеков Ю. Степан Руданський: нарис життя і творчості. К. : Дніпро, 1983. 176 с.

Тема № 11. П. Куліш. Видавнича, культурницько-просвітня діяльність. Суперечливість світогляду П. Куліша.

Прозова спадщина письменника

Мета: Розкрити роль П. Куліша у літературному процесі другої половини ХІХ ст., показати багатогранність його творчої особистості, розкрити особливості його світогляду. Простежити творчу еволюцію П. Куліша-прозаїка. Проаналізувати роман «Чорна рада».

План

1. П. Куліш як символ українського інтелігента. Видавнича, культурно-просвітницька діяльність. Творча еволюція П. Куліша-прозаїка.
2. Роман «Чорна Рада». Історична і художня правда в романі. Концепція української державності у творі.
3. Оповідна структура роману, персонажі, тема, жанр.
4. Місце роману в спадщині письменника і літературному процесі.
5. Літературно-критична спадщина П. Куліша.
6. Суперечливість постаті П. Куліша. Ідея духовності та національна ідея як основа філософії письменника.
7. Д. Чижевський про подвійну природу поглядів П. Куліша.
8. «Листи з хутора» як реалізація вимоги своєрідного цивілізаційного і культурного розвитку українства.

Три культу П. Куліша як українського інтелігента. Літературно-естетичне кредо письменника. Особливості світогляду П. Куліша (від романтизму – до позитивізму; від релігійного світогляду – до культу миротворниці-науки; від козакофільства – до козакофобства). Видавнича, культурно-просвітницька діяльність Куліша. Зв'язки з Галичиною. Меценатська діяльність (ж-л «Правда»). Зв'язки з О. Партицьким та А. Вахнянином. І. Франко про роль П. Куліша в українофільському русі Галичини.

Видавнича діяльність «Друкарні П. О. Куліша»: альманах «Хата», «Народні оповідання» Марка Вовчка, шеститомне зібрання творів М. Гоголя, ж-л «Основа». Погляди Куліша на історію України та його політичні орієнтації (історичний нарис «Книга о ділах народу українського і славного Війська козацького Запорозького», «Повість об украинском народе», «Гадки при святкованні осьмих роковин Шевченкової смерти», «Іродова морока», «История воссоединения Руси», «Крашанка»). Суперечливість філософсько-прозових шукань П. Куліша.

Творча еволюція Куліша-прозаїка: від міфологічно-етнографічних оповідань та романтичних притч до жанру оповідання-ідилії.

«Чорна рада» як перший український історичний роман. Вальтерскоттівський принцип відображення історії у романі. П. Куліш про завдання, що їх ставив перед собою у процесі написання твору (епілог до російського видання «Чорної ради»). Відмінність «Чорної ради» від вальтерскоттівських романів (поглиблена ідеологізація та філософічність, хронікальний тип сюжету). Літописи Самовидця та Г. Грабянки як джерело історичних фактів у романі. Художній вимисел у творі. Дотримання П. Кулішем поетики вальтерскоттівського роману («романічний» інтерес, що досягається зображенням «приватної» події). Хронотоп дороги як композиційний стрижень роману.

Ідея державності у романі. Сомко й Шрам як речники Кулішевої ідеї української автономної держави. Протиставлення ідеологічних і моральних позицій різних персонажів як принцип побудови роману. Центральний конфлікт твору (конфлікт між державобудівничим та руйніницьким первнями). Образи роману. Кирило Тур, Пугач як речники принципів запорозької «вольниці». Характеристика образів Петра, Лесі, Череваня. Релігійно-філософський зміст роману. Божий чоловік і Кирило Тур як символи «містично-християнських мотивів ідеології раннього Куліша» (Д. Чижевський). Місце роману в спадщині письменника і літературному процесі. Оцінка «Чорної ради» І. Франком. Літературно-критична спадщина П. Куліша.

Література

- Багрій Р. «Чорна рада» дотримання моделі Вальтера Скотта і відхилення від неї. *Шлях сера Вальтера Скотта на Україну*. Пер. з англ. К. : Ред. журн. «Всесвіт», 1993. С. 149-257.
- Голубчук Т. П. Куліш «Чорна рада»: протистояння сил державотворення й руйніництва. 9 клас. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2014. № 19-21. С. 24-32.

- Девдюк І. Російське письменство на сторінках «Щоденника» Пантелеймона Куліша». *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки [Текст]*. № 3(252): Філологічні науки. Літературознавство. Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2013. С. 36-38.
- Девдюк І. Генеза перекладацької діяльності Пантелеймона Куліша. *Вісник Прикарпатського університету. Філологія. Вип. 40-41*. Івано-Франківськ : Видавництво Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, 2014. С. 109-113.
- Девдюк І. Рецепція байронізму у творчому доробку П. Куліша. *Літературознавчі студії: компаративний аспект (пам'яті докторів наук, професорів В. Г. Матвійшина та М. В. Теплінського присвячується)*. Збірник статей / Упор.: І. В. Девдюк, А. М. Мартинець. Відп. ред. І. В. Козлик. Вип. 3. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2015. С. 24-30.
- Донцов Д. Два Антагоністи (П. Куліш і Т. Шевченко). *Дивослово*. 2006. № 4. С. 54-59.
- Мельник М. Пантелеймон Куліш «Чорна рада». Протистояння сил державотворення і руйніцтва. 9 клас. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2015. № 19-21. С. 38-42.
- Пантелеймон Куліш. Програма Велич особистості. 2015. <https://youtu.be/hW3TqYniaTk>
- Слоньовська О «Гетьмани, гетьмани, якби-то ви встали...»: Аналіз роману Пантелеймона Куліша «Чорна рада». *Дивослово*. 1994. № 12. С. 11-16.
- Нахлік Є. Пантелеймон Куліш. *Історія української літератури ХІХ століття: У 3 кн.: Навч. посібник / За ред. М. Яценка. К. : Либідь, 1996. Кн. 2. С. 272-318.*
- Шокало О. «Гарячий» Куліш і ледача інтелігенція. *Книжковий клуб плюс*. 2006. № 10. С.14-16
- Шупик В. Міфолгени Пантелеймона Куліша. *Київ. старовина*. 2006. № 5. С. 86-91.

**Тема № 12. Розвиток прози в українській літературі
40-х-60-х рр. ХІХ ст. Марко Вовчок, Анатолій Свидницький,
Юрій Федькович, Олекса Стороженко. Етнографічно-побутова
школа як ідейно-стильова течія в українській прозі**

Мета: Висвітлити основні тенденції розвитку прози в українській літературі 40-60-х рр. ХІХ ст., її жанрову, стильову своєрідності, співіснування в літературному процесі поряд з магістральною лінією реалістичного напрямку етнографічно-побутової школи.

План

1. Загальні тенденції розвитку художньої прози в 40-60-х рр. ХІХ ст. Утвердження в прозі засад реалізму. Стильовий синкретизм.

2. Етнографічно-побутова школа як ідейно-стильова течія в українській прозі 40-60-х рр.

3. Проблематика та ідейне скерування «Народних оповідань» Марка Вовчка. Жанрова своєрідність: оповідання баладного типу, соціально-побутове оповідання, психологічно-побутове та оповідання-казка у творчому доробку письменниці.

4. Жанр повісті у творчості Марка Вовчка: соціальна повість («Інститутка»), історична повість-казка («Кармелюк»), психологічна повість («Три доли»).

5. Проза Ю. Федьковича: поєднання реалістичного та романтичного струменів.

6. Місце роману «Люборацькі» А. Свидницького у творчій спадщині письменника і в українському літературному процесі. Композиція твору, тема, ідея, система образів.

7. Жанрова своєрідність оповідань О. Стороженка.

8. Роман «Марко Проклятий» О. Стороженка як поєднання національної фольклорної традиції та традицій західноєвропейського готичного роману.

Загальні тенденції розвитку прози в українській літературі 40-60-х рр. Активізація розвитку прозових жанрів у другій половині 50-х рр., утвердження засад критичного реалізму. Стильовий синкретизм у творчості українських белетристів вказаного періоду. Творчість П. Куліша, Марка Вовчка, А. Свидницького як новий етап у розвитку української художньої прози. Етнографічно-побутова школа як ідейно-стильова течія в українській прозі. Побутово-звичаєвий та морально-побутові аспекти художнього пізнання народного життя у оповіданнях О. Стороженка (цикл «Оповідання Грицька Ключника»), П. Куліша (оповідання «Сіра кобила», «Мартин Гак»), А. Свидницького («Недоколисана»), Д. Мордовця («Дзвонар»), М. Номиса («Дід Мина і баба Миниха»), Ганни Барвінок («Серед осені – літо», «Лихо не без добра», «Сирітський жаль»).

Розширення тематики і проблематики української художньої прози, урізноманітнення її жанрово-структурних особливостей: олітературене народне оповідання у творчості О. Стороженка та Ю. Федьковича. Урізноманітнення жанрів малої прози під пером Марка Вовчка: оповідання баладного типу («Чари», «Свекруха», «Максим Тримач», «Данило Гурч»), соціально-побутові оповідання («Козачка», «Одарка», «Горпина», «Два сини», «Ледащиця»), психологічно-побутове («Павло Чернокрил») та історичне оповідання казкового типу («Невільничка»). Ідейне скерування «Народних оповідань», їх антикріпосницьке звучання.

Жанр повісті у творчості Марка Вовчка. Повість «Інститутка»: тема, ідея, образи твору.

Розробка художньої концепції пристрасті-кохання у новелістиці Ю. Федьковича («Люба-згуба», «Серце не навчити»). Моральний ідеал письменника («Сафат Зінич», «Галіянка»). Тематика жовнірського життя у

творчості Ю. Федьковича («Три як рідні брати», «Штефан Славич»). Віра в здорові моральні начала людини.

Розвиток жанру роману в українській прозі 40-60-х рр. Соціально-психологічний роман А. Свидницького «Люборацькі». Трансформація повістувальної манери від оповіді за народним зразком в об'єктивно-епічну манеру. Система образів роману. Композиція твору. Місце роману «Люборацькі» у творчій спадщині письменника та в українському літературному процесі.

Жанрова система творчості О. Стороженка (оповідання-анекдоти, оповідання-характери). Історико-легендарні та пригодницькі сюжети повістей. Романтична повість «Марко Проклятий» як поєднання національної фольклорної традиції та традицій західноєвропейського готичного роману. Авторський суб'єктивізм у трактуванні подій визвольної боротьби українського народу проти польсько-шляхетського панування в Україні.

Література

- Бажан О. Гендерні моделі характеротворення в прозі Марка Вовчка та Ганни Барвінок: автореф. дис. канд. філол. наук: (10.01.01). К. : Київський нац. ун-т., 2010. 18 с.
- Богородіченко А. Марко Вовчок: фатальна жінка української літератури [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://vsiknygy.net.ua>
- Гуць Г. Юрій Федькович і західноєвропейська література. К. : Вища шк., 1985. 208 с.
- Данюк Н. Творчість Анатолія Свидницького у розвитку суспільнополітичної та літературної думки України другої половини ХІХ ст.: автореф. дис. канд. філол. наук: (10.01.01). К. : Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2004. 20 с.
- Данильченко О. Рецепція історичних образів в українському письменстві ХІХ ст.: автореф. дис. канд. філол. наук: (10.01.01). К. : Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2013. 18 с.
- Зеров М. Анатоль Свидницький, його постать і твори. Твори: У 2 т. К. : Дніпро, 1990. Т. 2. С. 323-359.
- Ковалець Л. Юрій Федькович. Історія розвитку творчої індивідуальності письменника. К. : ВЦ «Академія», 2011. 440 с.
- Кожолянко О. Різдво та Новий рік у дослідженнях Юрія Федьковича. *Карпати: людина, етнос, цивілізація*. 2014. № 5. С. 301-307.
- Криштанович О. Концепт «рідний край» у творчості Ю. Федьковича. *Вісник Львів. ун-ту*. 2004. Вип. 34 (Ч.1.) С. 398-404.
- Крутікова Н. Дослідження і статті різних років. К. : Стилос, 2003. 539 с.
- Лобач-Жученко Б. О Марко Вовчок: воспоминания, поиски, находки. К. : Дніпро, 1987. 398 с.
- Маковей О. Життєпис Осипа Юрія Гординського-Федьковича. Чернівці : Золоті литаври, 2005. 431 с.
- Нахлік Є. Українська романтична проза 20-60-х рр. ХІХ ст. К. : Наукова думка, 1988. 318 с.

- Решету́ха С. Проза Олекси Стороженка: жанрово-стильові особливості: автореф. дис. канд. філол. Наук: (10.01.01) / Львів. нац. ун-т. Львів, 2007. 20 с.
- Три доли: Марко Вовчок в українській, російській та французькій літературі / упоряд.: В. Агеєва. К. : Факт, 2002. 368 с.
- Рутковська О. «Гарячою любов'ю обіймав народ»: до 170-річчя з дня народження Анатолія Патрикійовича Свидницького. *Культура і життя*. 2004. 13 жовт. С. 2.
- Сопачова О. Діалектизм у системі мовно-виражальних засобів буковинських письменників (на матеріалі Юрія Федьковича та Марії Матіос). *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2011. Вип. 23. С. 135-143.
- Хропко П. Олекса Стороженко і його літературна спадщина. *Стороженко О. Марко Проклятий. Повість. Оповідання*. К. : Дніпро, 1989. С. 5-20.
- Чопик Р. Вовчок. *Слово і час*. №8. 2007. С. 3-14.
- Фігурна Н. Проблема «пращурів і нащадків у романі А.Свидницького «Люборацькі». *Українська мова і література*. 1999. № 40. С. 12-17.
- Фігурна Н. Проблема української жінки (на матеріалі роману А. Свидницького «Люборацькі»). *Слово і час*. 1999. № 11. С.14-16.
- Шалата М. Юрій Федькович: Життєвий і творчий шлях. К. : Дніпро, 1984. 239 с.
- Франко І. Анатоль Патрикійович Свидницький: уваги до його «Люборацьких». *Твори: у 50-ти т.* К. : Наукова думка, 1980. Т. 27. С. 7-8.
- Штейнбук Ф. «Інститутка» Марка Вовчка в новій літературознавчій методології. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2015. № 19-21. С. 79-85.
- Якимович Б. Іван Франко – видавець творів Юрія Осипа Федьковича. *Вісник Львівського ун-ту*. 2006. Вип. 1. С. 89-113.

Практичні заняття

Розподіл годин на окремі теми для спеціальності 035 – Філологія (36 годин):

1. ТВОРЧА ПОСТАТЬ Т. Г. ШЕВЧЕНКА. ПЕРІОДИЗАЦІЯ ЖИТТЄВОГО І ТВОРЧОГО ШЛЯХУ – 2 год
2. БАЛАДИ Т. ШЕВЧЕНКА 1837–1843 рр. – 2 год.
3. ЕВОЛЮЦІЯ ОБРАЗУ ЖІНКИ-МАТЕРІ У ТВОРЧОСТІ Т. ШЕВЧЕНКА («КАТЕРИНА», «СОВА», «НАЙМИЧКА», «НЕОФІТИ», «МАРІЯ») – 2 год.
4. РАННІЙ ШЕВЧЕНКО ЯК ПОЕТ-РОМАНТИК – 2 год.
5. ЛІРИКА Т. ШЕВЧЕНКА ПЕРІОДУ «ТРЬОХ ЛІТ» – 2 год.
6. ЖАНРОВА СВОЄРІДНІСТЬ ПОЛІТИЧНИХ ПОЕМ Т. ШЕВЧЕНКА ПЕРІОДУ «ТРЬОХ ЛІТ» – 2 год.
7. ІДЕЙНО-ХУДОЖНІЙ АНАЛІЗ ПОСЛАННЯ «І МЕРТВИМ, І ЖИВИМ...» – 2 год.
8. ІДЕЙНО-ЕСТЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОЕМИ «СОН» («У ВСЯКОГО СВОЯ ДОЛЯ») – 2 год.
9. ВІДТВОРЕННЯ МИНУЛОГО УКРАЇНИ У ПОЕМІ Т. ШЕВЧЕНКА «ГАЙДАМАКИ» І В ПОВІСТІ М. ГОГОЛЯ «ТАРАС БУЛЬБА» – 2 год.
10. ІДЕЙНО-ХУДОЖНІЙ АНАЛІЗ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ Т. ШЕВЧЕНКА, ПЕРЕСЛІДУВАНИХ РАДЯНСЬКОЮ ЦЕНЗУРОЮ – 2 год.
11. «НАРОДНІ ОПОВІДАННЯ» МАРКА ВОВЧКА – 2 год.
12. «ЧОРНА РАДА» П. КУЛІША ЯК ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ РОМАН – 2 год.
13. СВОЄРІДНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ ПОШЕВЧЕНКІВСЬКОГО ПЕРІОДУ – 4 год.
14. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРОЗИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ 40–60-х рр. ХІХ ст. – 4 год.

На семестр заплановано дві контрольні роботи, на проведення яких відводиться два практичних заняття.

**ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №1
ТВОРЧІСТЬ Т. Г. ШЕВЧЕНКА. ПЕРІОДИЗАЦІЯ ЖИТТЄВОГО
І ТВОРЧОГО ШЛЯХУ**

План

1. Дитинство та юність Т. Шевченка. Періодизація життя і творчості митця, запропонована І. Франком.
2. Рання творчість поета. «Кобзар» 1840 р., його епохальне значення для української літератури, аналіз збірки.
3. Творчість періоду «трьох літ».
4. Виразність авторської позиції в період заслання.
5. Творчість Т. Шевченка в літературознавчій науці (огляд праць).

Література

- Барабаш Ю. Просторінь Шевченкового слова. Текст – контекст, семантика – структура. К. : Темпора, 2011. 506 с.
- Бернадська Н. Творчість Тараса Шевченка у шкільній парадигмі: до проблеми вивчення української літератури. *Дивослово*. 2019. № 5. С. 52-54.

- Бовсунівська Т. Смыслотворча функція першого видання «Кобзаря». *Дивослово*. 2004. № 3. С. 8-13.
- Грабович Г. Шевченко, якого ми не знаємо (з проблематики символічної автобіографії та сучасної рецепції поета). К. : Критика, 2000. 317 с.
- Грязнова Н. «Кобзар» Т. Шевченка 1860 р. Дещо з маловідомого та призабутого. *Дивослово*. 2003. № 3. С. 66-69.
- Дзюба І. Тарас Шевченко. Життя і творчість. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 720 с.
- Іванишин П. Вульгарний «неоміфологізм»: від інтерпретації до фальсифікації Т. Шевченка. Дрогобич : Відродження, 2001. 174 с.
- Зайцев П. Життя Тараса Шевченка. К. : Обереги, 1994. 453 с.
- Єнджевич Є. Українські ночі, або Родовід генія. Л. : АДКф Атлас, 1997. 446 с.
- Лотоцький О. Видання повного «Кобзаря». *Дивослово*. 2002. № 2. С. 10-13.
- Маланюк Є. До справжнього Шевченка. *Книга спостережень*. К. : Дніпро, 1997. С. 138-150.
- Нахлік Є. «І мертвим, і живим, і ненародженим» і самому собі: Шевченкове ословлення минулого, сучасного й майбутнього та власної екзистенції. Л. : НАН України. Інститут Івана Франка, 2014. 471 с.
- Нахлік Є. Міфотворець чи міфомедіум? *Слово і час*. 2002. № 3. С. 3-11.
- Нога Г. Гумор у Шевченка. *Слово і час*. № 3. 2002. С.19-21.
- Тарас Шевченко: погляд з третього тисячоліття: [колективна монографія] / за ред. С. Хороба. Івано-Франківськ : НАІР, 2015. 564 с.
- Чуб Д. Живий Шевченко: Біографічні та літературознавчі оповіді. К.: Веселка, 1994. 141 с.

Завдання: підготувати презентації про кожен із чотирьох періодів життя і творчості Т. Шевченка (на вибір); підготувати короткі повідомлення-огляд таких праць про Т. Шевченка: *Дзюба І. Тарас Шевченко. Життя і творчість; Забужко О. Шевченків міф України; Теми і мотиви поезії Т. Шевченка; Іванишин П. Вульгарний «неоміфологізм»: від інтерпретації до фальсифікації Т. Шевченка; Шевчук В. Слово іпостасне; Клочек Г. Поетика візуальності Тараса Шевченка; Генералюк Л. Універсалізм Шевченка: взаємодія літератури і мистецтва* (на вибір).

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 2

БАЛАДИ Т. ШЕВЧЕНКА 1837–1843 рр.

План

1. Балада як літературний жанр. Балада в українській літературі дошевченківського періоду.
2. «Причинна» Т. Шевченка і балада «Молодиця» Л. Боровиковського: спроба порівняльного аналізу. Художньо-естетичний зміст.

3. Продовження розробки мотивів розлуки і смерті дівчини в баладі «Тополя». Розкриття соціальної нерівності у творі. Обрамлення сюжету картинами природи. І. Франко про баладу. Порівняльний аналіз балади «Тополя» і балади А. Міцкевича «Утеча».

4. Балада «Утоплена»: сюжет, спільні мотиви з оповіданням М. Гоголя «Майська ніч, або утоплена».

Завдання: Вивчити напам'ять уривок на вибір балади «Причинна».

Законспектувати: Франко І. «Тополя» Т. Шевченка.

Література

- Дзюба І. «То кобзарі розказують...». Романтичні балади і балади початку 40-х. *Тарас Шевченко. Життя і творчість*. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. С. 183-188.
- Нога Г. Гумор у Шевченка. *Слово і час*. № 3. 2002. С.19-21.
- Кравченко В. Образна символіка у баладах Тараса Шевченка. *Дивослово*. 2001. № 7. С. 5-7.
- Нахлік Є. Доля – Los – Судьба: Шевченко і польські та російські романтики. Л.: Простір-М, 2003. 567 с.
- Павлів І. Балада Шевченка «Причинна». Урок літератури в 9 класі. *Дивослово*. 2010. № 3. С. 32-38.
- Панчук О. Як протистояти злу. Жанр балади у творчості Тараса Шевченка. «Причинна» як зразок баладної поезії. *Дивослово*. 2009. № 3. С. 39-42.
- Пахаренко В. Незбагнений апостол. Вид. 2-е, допов. Черкаси: Брама ІСУЕГ, 1999. 296 с.
- Тарас Шевченко: погляд з третього тисячоліття: [колективна монографія] / за ред. С. Хороба. Івано-Франківськ: НАІР, 2015. 564 с.
- Половина О. Конфлікт у баладі і світогляд поета (Шевченка Т. Г.). *Слово і час*. 1999. № 6. С. 63-66.
- Франко І. Із секретів поетичної творчості. *Зібр. творів: У 50 т.* К.: Наукова думка, 1980. Т. 31. С. 45-88.
- Франко І. «Тополя» Т. Шевченка. *Зібр. творів: У 50 т.* К.: Наукова думка, 1980. Т. 28. С. 73-88.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3

ЕВОЛЮЦІЯ ОБРАЗУ ЖІНКИ-МАТЕРІ У ТВОРЧОСТІ Т. ШЕВЧЕНКА («КАТЕРИНА», «СОВА», «НАЙМИЧКА», «НЕОФІТИ», «МАРІЯ»)

План

1. Сюжет, композиція соціально-побутової поеми «Катерина». Характеротворення образів. Оцінка героїні І. Франком.

2. Материнський подвиг вдови в романтичній фольклорно-пісенній поемі «Сова».

3. «Наймичка» – етапний твір у розвитку Шевченкового психологічного реалізму.

4. Сила образу безіменної матері-страдниці з поеми «Неофіти».

5. Сюжет і композиція біблійно-філософської поеми «Марія». Порівняльний аналіз Шевченкового твору з відповідною частиною Біблії, де йдеться про народження і місію Ісуса Христа.

Завдання: Законспектувати праці І. Франка «Женщина-мати в поемах Шевченка». *Збір. творів: У 50 т.* К. : Наукова думка, 1980. Т. 26. С. 153-154.

Франко І. «Наймичка» Шевченка. Там же. Т. 29. С. 447-469.

Франко І. Шевченкова «Марія». Там же. Т. 39. С. 300-309.

Смілянська В. «Марія». *Смілянська В., Чамата Н. Структура і смисл...* К. : Вища школа. 2000. С. 195-205.

Література

- Антош Г. Знову про «Катерину» Т. Шевченка. *Дивослово*. 2003. № 12. С. 22-24.
- Бовсунівська Т. Художня концепція жінки у творчості Тараса Шевченка. *Дивослово*. 1999. № 11. С. 2-6.
- Горова Ю. Від Катерини до Марії: Еволюція жіночих образів у поезії Т. Шевченка. *УМЛШ*. 2000. № 9. С. 8-9.
- Данілеско О. Роздуми над «Катериною» Тараса Шевченка: чи любили батьки свою дочку? *Українська література в загальноосвітній школі*. 2008. № 2. С. 8-11.
- Дзюба І. Тарас Шевченко. Життя і творчість. К., Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 720 с.
- Дуняшенко Н. «Катерина» Т. Г. Шевченка. Життєва основа сюжету. *Українська мова та література в школі*. 2008. № 5. С. 33-36.
- Крухмаль В. Образ жінки-матері у творчості Тараса Шевченка. Поема «Катерина». *Українська література в загальноосвітній школі*. 2010. № 2. С. 23-24.
- Скоць А. Шевченкова «Катерина». *Українська мова та література в школі*. 1991. № 6. С. 33-34.
- Скоць А. Поема Т. Шевченка «Наймичка». Аналіз тематики твору, відгук про поему Івана Франка. *Дивослово*. 1994. № 3. С. 18-21.
- Розумний Я. Повернення символу: Шевченкова Катерина в сучасній українській романтичній літературі. *Сучасність*. 1986. Ч. 3. С.9-22.
- Русова С. «Мати» в поезії Шевченка. *Дивослово*. 1995. № 9. С. 59-60.
- Ходацька О. Тарас Шевченко – геній і людина. Нове прочитання творів Кобзаря. *Українська література, 9 клас. Українська мова й література в школах України*. 2018. № 3. С. 43-45.
- Шевченківська енциклопедія: в 6-ти т. / НАН України, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка; редкол.: М. Г. Жулинський (голова) [та ін.]. К. : НАН України, 2012-2014.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 4
РАННІЙ ШЕВЧЕНКО ЯК ПОЕТ-РОМАНТИК

План

1. Романтична концепція митця у творах Т. Шевченка «Думи мої, думи мої», «Перебендя», «До Основ'яненка», їх жанрова своєрідність.
2. Рання історична морфологізація як вираження національної туги за героїчним минулим (поєми «Тарасова ніч», «Іван Підкова», «Гамалія»), їх герої, образ України, естетична роль антитези, романтичних пейзажів, багатство ритміки.
3. Джерела, сюжет і композиція романтичної героїко-історичної поеми «Гайдамаки»:
  - а) романтична гіперболізація характерів;
  - б) образ Гонти як трагедійний образ ідеального героя-патріота;
  - в) поезика твору.
4. Естетична природа романтизму Т. Шевченка.

Завдання: Виписати та повторити значення літературознавчих термінів: *поема, елегія, медитація, метафора, гіпербола, антитеза, ритміка.*

Вивчити напам'ять один із уривків з поеми Т. Шевченка («Гомоніла Україна...»).

Література

- Грицай Л. Тарас Шевченко «Гайдамаки». Складність історичної долі українського народу. *Українська мова й література в школах України*. 2014. № 5. С. 58-63.
- Дзюба І. Гайдамаки. *Тарас Шевченко. Життя і творчість*. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. С. 141-183.
- Денисенко Н. Тарас Шевченко. «Думи мої, думи». *Українська література, 8-й клас. Вивчаємо українську мову та літературу*. 2014. № 16-18. С. 17-22.
- Забужко О. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу. К. : Абрис, 1997. 144 с.
- Зеров М. Українське письменство 19 ст. *Твори у 2 т.* К. : Дніпро, 1990. Т. 2. С. 145-184.
- Коцюбинська М. Етюди про поезику Шевченка. Літературно-критичний нарис. К. : Рад. письм., 1990. 372 с.
- Нахлік Є. Із спостережень над поемою «Гайдамаки». *Слово і час*. 1998. № 6. С. 36-40.
- Наливайко Д. Шевченко в контексті романтизму і націоналізму. *Теорія літератури й компаративістика*. К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. С. 197-225.
- Нахлік Є. Доля – Los – Судьба: Шевченко і польські та російські романтики. Л. : Простір-М, 2003. 569 с.
- Петров В. Естетична доктрина Шевченка. *Слово і час*. № 10. 2002. С. 37-41.

- Слоновьовська О. Історична концепція «Гайдамаків» Тараса Шевченка. *Дивослово*. 1997. № 12. С. 26-30.
- Смілянська В., Чамата Н. Структура і смисл: спроба наукової інтерпретації поетичних текстів Тараса Шевченка. К. : Вища школа, 2000. 207 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 5
ЛІРИКА Т. ШЕВЧЕНКА ПЕРІОДУ «ТРЬОХ ЛІТ»

План

1. Загальна характеристика життя і діяльності Т. Шевченка періоду «трьох літ». Збірка «Три літа» як ідейно-тематичний цикл. Нові риси в ліриці періоду «трьох літ» у порівнянні з попередньою лірикою.
2. Ідейно-художній аналіз ліричних творів на історичні теми: структура, символіка образів, тропи. Вияв у поезії «Розрита могила» протесту проти соціального і національного гноблення. Оцінка Б.Хмельницького.
3. Поезія «Чигрине, Чигрине» як зразок громадянської лірики: жанр, композиція твору, розгортання сюжету, особливості віршування.
4. Виступ Т. Шевченка проти фальсифікації минулого України в поезії «Холодний яр».
5. Болючі пошуки істини у «Псалмах Давидових». Мотиви «богоборства Ізраїлевого типу» у Псалмі 43.

Завдання: Вивчити напам'ять уривок із поеми «Розрита могила».

Література

- Барабаш Ю. Просторінь Шевченкового слова. Текст – контекст, семантика – структура. К. : Темпора, 2011. 506 с.
- Барабаш Ю. Тарас Шевченко: імператив України. Історіо- й націософська парадигма. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2004. 181 с.
- Голик О. «І повіє вогонь новий з Холодного Яру». Т. Шевченко «Холодний Яр». Утвердження поета на революційно-демократичних і реалістичних позиціях. *Українська мова й література в школах України*. 2017. № 3. С. 37-39.
- Голик О. Крик болю волелюбної душі. Осмислення минулого і сучасного у творі Т.Г.Шевченка «Чигирине, Чигирине...». *Українська мова й література в школах України*. 2016. № 2. С. 46-48.
- Дзюба І. Бог, релігія, церква в житті і творчості Шевченка. *Тарас Шевченко і народна культура*. Збірник праць наукової шевченківської конференції. Черкаси: Брама, 2004. Кн. I. С. 150-169.
- Дубок Т. Урок на тему «Образ Богдана Хмельницького в історії та літературі»: [бінарний урок з історії України та української літератури, 8 клас]. *Історія в сучасній школі*. 2012. № 10. С. 2-8.
- Зеров М. Шевченкова творчість: «Три літа». *Твори. У 2 т.* К. : Дніпро, 1990. Т. 1. С. 164-170.

- Євшан М. Релігія Шевченка. *Критика. Літературознавство. Естетика*. К. : Основи, 1998. С. 25-30.
- Ключек Г. За Шевченковим святим законом: (Про «Холодний яр» Т. Шевченка). *Урок української*. 1999. № 2-3. С. 35-41.
- Нахлік Є. Ісус Христос у літ. творчості Т. Шевченка. *Укр. мова і літ.* 2004. № 1. С.100-110.
- Павлюк М. Інтерпретація Псалтиря в поезії Т. Шевченка. *Українська література в системі літератур Європи і Америки (19-20 ст.)*. К. : Заповіт, 1997. С. 63-94.
- Пахаренко В. Незбагнений апостол: Світобачення Шевченка. Вид. 2-е, допов. Черкаси : Брама ІСУЕГ, 1994. 296 с.
- Підгайко О. Тарас Шевченко – апостол правди і науки. Біблійні мотиви у творах митця. 9 клас. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2015. № 10-11. С. 20-24.
- Сверстюк Є. Шевченко і час. К. : Воскресіння, 1996. 159 с.
- Сітькова І. Тарас Шевченко. «Давидові Псалми». «Ісаія. Глава 35». Урок у 9 класі. *Дивослово*. 2016. № 3. С. 20-24.
- Сметюх О. Тарас Шевченко і Біблія. «Ісаія. Глава 35». Цикл «Давидові Псалми». Українська література, 9 клас. *Українська мова й література в школах України*. 2018. № 3. С. 52-58..
- Ткаченко О. Шевченкові елегії часів неволі. *Слово і час*. № 3. 2002. С. 10-18.
- Шевчук В. «Personae verbum» (Слово іпостасне): Розмисел. К. : Твім інтер, 2001. 264 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 6
ЖАНРОВА СВОЄРІДНІСТЬ ПОЛІТИЧНИХ ПОЕМ
Т. ШЕВЧЕНКА ПЕРІОДУ «ТРЬОХ ЛІТ»

План

1. Специфіка, жанр поеми-містерії «Великий льох», її образи, вираження у філософсько-притчевій формі історіософської концепції поета.
2. Поема «Кавказ»: викриття колонізаторської сутності російського імперіалізму. Композиція поеми, образи, іронія і сарказм, особливості поетики.
3. Поема «Єретик» як вияв Шевченкового протестантизму.
4. Протистояння добротворчого начала метафізичному, світовому злу («Неофіти»).
5. Біблійні мотиви у творчості поета періоду «трьох літ», «Заповіт».

Завдання: Виписати та вивчити значення літературознавчих термінів: *фантастика, містерія, притча, притчевість, історіософія, послання, моделювання дійсності, алітерація, афоризм, інвектива.*

Вивчити напам'ять: «Кавказ» (уривки на вибір), «Заповіт».

Зробити нотатки (на вибір): Дзюби І. «Застукали сердешну волю...» (Шевченків «Кавказ» на тлі непроминального минулого). К. : Дніпро, 1995. 62 с.

Дзюба І. «Кавказ»; «Від «Єретика» до Кирило-Мефодіївського братства». *Тарас Шевченко. Життя і творчість*. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. С. 289-329.

Література

- Барабаш Ю. Поема-містерія Тараса Шевченка «Великий льох». *Дивослово*. 2001. № 4. С. 7-10; № 5. С. 3-6.
- Бовсунівська Т. Молитва як літературний жанр. (Роль Т. Шевченка в жанротворенні). *Дивослово*. 2003. № 6. С. 3-8.
- Бонь Н. Трагічні епізоди української історії в поемі-містерії «Великий льох». *Дивослово*. 2010. № 3. С. 24-28.
- Воят А. Ідейно-художній зміст поеми Т. Шевченка «Великий льох». Розробка уроку. *Українська мова і література*. 1998. № 9. С. 6-10.
- Дзюба І. «Кавказ»; «Від «Єретика» до Кирило-Мефодіївського братства». *Тарас Шевченко. Життя і творчість*. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. С. 289-329.
- Дмитренко Г. Біблійні мотиви і пророцтва майбутнього у творчості Т. Шевченка. *Дивослово*. 2004. № 1. С. 26-28.
- Заславський І. Шевченків «Кавказ» як художній феномен. *Дивослово*. 2000. № 2. С. 2-5.
- Мосієвська Н. «Тяжкі три літа...» (Система інтерактивних уроків з вивченням творчості Т. Шевченка періоду «трьох літ», 9 клас). *Українська мова і літ.* 2005. № 1. С. 48-55.
- Павлів О. Поема-містерія «Великий льох» Тараса Шевченка. *Слово і час*. 1991. № 6. С. 67-73.
- Пахаренко В. «Великий льох»: національна історія, історіографія, метафізичний контекст. *Слово і час*. 2001. № 3. С. 16-23.
- Скоць А. Любов, біль, гнів, поета. Т. Шевченко. «Осія. Глава XIV (Подражаніє)». *Дивослово*. 2004. № 5. С. 39-41.
- Смілянська В., Чамата Н. Структура і смисл: спроба наукової інтерпретації поетичних текстів Тараса Шевченка. К. : Вища школа, 2000. 207 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 7 ІДЕЙНО-ХУДОЖНІЙ АНАЛІЗ ПОСЛАННЯ «І МЕРТВИМ, І ЖИВИМ...»

План

1. Послання «І мертвим, і живим...»: сатиричні засоби творення образів, poetика.
2. Причини звернення Т. Шевченка у своїй творчості до зображення дворянської і різночинної інтелігенції. Гостра критика ліберального панства.

3. Критика фальшивого патріотизму і нещирого «народолюбства».
4. Засудження в посланні ідеалізації минулого України, демократичні погляди на історію України.
5. Піднесення ідеї патріотизму в посланні, виступ проти національної обмеженості, за єднання культури українського та інших народів. Викриття байдужості до рідної мови.

Завдання: Вивчити напам'ять «І мертвим, і живим...» (уривки на вибір).

Література

- Бондаренко Н. Художня інтерпретація проблеми української еліти в поемі Тараса Шевченка «І мертвим, і живим...». *Українська література в загальноосвітній школі*. 2013. № 4. С. 17-21.
- Дзюба І. М. Тарас Шевченко. Життя і творчість. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 720 с.
- Кодак М. Поема Шевченка «Єретик». *Слово і час*. 2004. № 4. С. 18-24.
- Марко В. Поема Тараса Шевченка «І мертвим, і живим...»: Концептуально-стильовий аналіз. *Дивослово*. 1997. № 5-6. С. 26-29.
- Пахаренко В. Незбагнений апостол: Світобачення Шевченка. Вид. 2-е допов. Черкаси : Брама ІСУЕГ, 1999. 296 с.
- Рудницька Г. Вивчення послання Т. Шевченка «І мертвим, і живим, і ненародженим...». *Дивослово*. 2002. № 12. С. 33-37.
- Смілянська В., Чамата Н. Структура і смисл: спроба наукової інтерпретації поетичних текстів Тараса Шевченка. К. : Вища школа, 2000. 207 с.
- Уманська Т. В своїй хаті своя правда, і сила, і воля. Національна самовизначеність у посланні Т. Г. Шевченка «І мертвим, і живим, і ненародженим». Конспект уроку, 9-й клас. *Українська мова та література*. 2019. № 6. С. 59-67.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 8 ІДЕЙНО-ЕСТЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОЕМИ «СОН» («У ВСЯКОГО СВОЯ ДОЛЯ»)

План

1. Місце політичної поеми у творчості Шевченка і в українській літературі. Структура поеми «Сон», панорамне та сатиричне моделювання дійсності, елементи романтичної фантастики, поетика. І. Франко про поему.
2. Композиція твору. Вступ. Художні особливості. Викриття феодално-кріпосницької системи.
3. Використання форми сну. Три картини сну, об'єднані ідеєю боротьби проти самодержавства.
4. Викриття царів і панів у поемі. Ставлення Шевченка до Катерини II і Петра I.

Завдання: Законспектувати статтю І. Франка «Темне царство». *Зібр. творів: У 50 т.* К.: Наукова думка, 1980. Т. 26. С. 131-152.

Повторити (вивчити напам'ять) уривок з поеми «Сон» («Летим... дивлюся аж світає...»).

Література

- Брайко О. Художні особливості поеми Тараса Шевченка «Сон» («У всякого своя доля»). *Українська мова та література*. 1996. № 15. С. 11-12.
- Дзюба І. М. Тарас Шевченко. Життя і творчість. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 720 с.
- Лисюк Н. Фольклорне підґрунтя поеми комедії Т. Шевченка «Сон» («У всякого своя доля...»). *Слово і час*. 2004. № 4. С. 36-42.
- Музиченко-Мельничук Т. Учімося шукати істину. Робота над поемою «Сон». *Дивослово*. 2014. № 5. С. 20-24.
- Слоньовська О. Царі й колоніальна політика Росії в поезії Тараса Шевченка. *Дивослово*. 1998. № 3. С. 40-43.
- Ткачук М. Вивчення поеми «Сон» Т. Шевченка в школі. *Українська мова і література в школі*. 1992. № 3-4. С. 22-24.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 9

ВІДТВОРЕННЯ МИНУЛОГО УКРАЇНИ У ПОЕМІ Т. ШЕВЧЕНКА «ГАЙДАМАКИ» І В ПОВІСТІ М. ГОГОЛЯ «ТАРАС БУЛЬБА»

План

1. Посилення інтересу до історичного минулого України в літературі першої половини ХІХ ст.». Місце повісті М. Гоголя «Тарас Бульба» і поеми Т. Шевченка «Гайдамаки» в літературному процесі того часу.
2. Показ причин виступу українського народу проти шляхетської Польщі у повісті і поемі. Образ народу.
3. Особливості жанру «Гайдамаків» Т. Шевченка і «Тараса Бульби» М. Гоголя.
4. Образи керівників національно-визвольної боротьби. Історичні особи у Т. Шевченка та узагальнений образ Тараса Бульби у М. Гоголя. Прототипи.
5. Зображення картин битви. Соціальне та релігійне трактування боротьби українського народу проти шляхетської Польщі в повісті й поемі.

Завдання: Виписати та вивчити значення літературознавчих термінів: *поетика, жанр, оповідь, наратор, образ, національний характер, традиція, літературний процес.*

Законспектувати статтю: Яременко В. Гоголівський період української літератури. Післямова. *Гоголь М. Тарас Бульба*. К., 1998. С. 177-187.

Література

- Барабаш Ю. Історіософія Т. Шевченка. *Слово і час*. 2004. № 3. С.15-37.

- Барабаш Ю. Підтексти «петербурзького тексту (-их; ів)» (Гоголь і Шевченко). *Слово і час*. 2001. № 3. С 31-41.
- Барабаш Ю. «Свого языка не знает...», или Почему Гоголь писал по-русски? *Вопросы литературы*. 2011. №1. С. 36-58.
- Барабаш, Ю. «Коли забуду тебе, Єрусалиме...»: Гоголь і Шевченко: порівняльно-типологічні студії. Харків : Акта, 2001. 373 с.
- Воропаев В. Николай Гоголь: Опыт духовной биографии. М. : Паломник, 2014. 336 с.
- Грицай Л. Тарас Шевченко «Гайдамаки». Складність історичної долі українського народу. *Українська мова й література в школах України*. 2014. № 5. С. 58-63.
- Дзюба І. Гайдамаки. *Тарас Шевченко. Життя і творчість*. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. С. 141-183.
- Жулинський М. Дві половинки українського серця: Шевченко і Гоголь. *Грінченко-інформ*. 2020. 9 лютого. Режим доступу: <http://grinchenko-inform.kubg.edu.ua/shevchenko-i-hogol-dvi-polovynky-od-nogo-sertsya/>
- Листи до Тараса Шевченка / Ред. В. С. Бородін. К. : Наукова думка, 1993. 382 с.
- Михед П. Тарас Шевченко і Микола Гоголь: бібліографія. *Нові гоголезнавчі студії (Новые гоголеведческие студии): [збірник наукових праць]*. Вып. 5 (16). Нежин, 2007. С. 394-405.
- Микола Гоголь. Тарас Бульба (переклад з російської на українську М. Садовського (Тарас Бульба) та Максима Рильського (Ніч проти Різдва, Вій), Ілюстрації: Владислав Єрко). Серія «Книги, які здолали час». К. : «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», 2005. 320 с.
- Луцький Ю. Між Гоголем і Шевченком / пер. з нім. К. : Час, 1998. 265 с.
- Нахлік С. Із спостережень над поемою «Гайдамаки». *Слово і час*. 1998. № 6. С. 36-40.
- Сенько І. Микола Гоголь і Тарас Шевченко в контексті творчого діалогу російської та української літератур. *Науковий вісник Ужгородського університету*, 2017. Випуск 1 (37). С. 78-82.
- Слоньовська О. Історична концепція «Гайдамаків» Тараса Шевченка. *Дивослово*. 1997. № 12. С. 26-30.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 10
ІДЕЙНО-ХУДОЖНІЙ АНАЛІЗ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ
Т. ШЕВЧЕНКА, ПЕРЕСЛІДУВАНИХ
РАДЯНСЬКОЮ ЦЕНЗУРОЮ

План

1. «Розрита могила» як протест поета проти національного гноблення українського народу. Оцінка Б. Хмельницького. Структура, символіка образів, тропи.

2. «Чигрине, Чигрине...» як зразок громадянської лірики. Жанр, композиція твору, розгортання мотиву, особливості віршування.
3. Історіософські візії в поезіях «Стоїть в селі Суботові», «Іржавець», особливості художньої майстерності, тропи.
4. Змалювання життя козацької родини на тлі історичних подій другої половини 18 ст. в поемі «Невільник» («Сліпий»), структура поеми, образи.
5. Огляд літературознавчих праць про Т. Шевченка (Г. Грабович, Ю. Блохін, І. Дзюба, Є. Маланюк, П. Одарченко, О. Забужко та ін.).

Завдання: Виписати та вивчити значення літературознавчих термінів: *символіка, коломийковий вірш, громадянська лірика, мотив.*

Вивчити напам'ять: «Стоїть в селі Суботові...» (уривок), «Іржавець».

Література

- Барабаш Ю. Просторінь Шевченкового слова. Текст – контекст, семантика – структура. К. : Темпора, 2011. 506 с.
- Барабаш Ю. Тарас Шевченко: імператив України. Історіо- й націософська парадигма. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2004. 181 с.
- Голик О. «І повіє вогонь новий з Холодного Яру». Т. Шевченко «Холодний Яр». Утвердження поета на революційно-демократичних і реалістичних позиціях. *Українська мова й література в школах України*. 2017. № 3. С. 37-39.
- Голик О. Крик болю волелюбної душі. Осмислення минулого і сучасного у творі Т.Г.Шевченка «Чигрине, Чигирине...». *Українська мова й література в школах України*. 2016. № 2. С. 46-48.
- Голик О. Крик болю волелюбної душі. Осмислення минулого і сучасного у творі Т. Г. Шевченка «Чигрине, Чигирине...». *Українська мова й література в школах України*. 2016. № 2. С. 46-48.
- Голик О. Крок болю волелюбної душі. Осмислення минулого і сучасного у творі Т. Г. Шевченка «Чигрине, Чигирине...». *Українська мова й література в школах України*. 2019. № 5. С. 45-52.
- Голик, О. Тарас Шевченко як визначний поет, людина і громадянин. Українська література, 8 клас. *Українська мова й література в школах України*. 2017. № 3. С. 32-36.
- Дзюба І. Бог, релігія, церква в житті і творчості Шевченка. *Тарас Шевченко і народна культура*. Збірник праць наукової шевченківської конференції. Черкаси : Брама, 2004. Кн. І. С. 150-169.
- Дубок Т. Урок на тему «Образ Богдана Хмельницького в історії та літературі» : [бінарний урок з історії України та української літератури, 8 клас]. *Історія в сучасній школі*. 2012. № 10. С. 2-8.
- Зеров М. Українське письменство 19 століття. *Твори: У 2 т.* К. : Дніпро, 1990. Т. 2. С. 145-184.

- Зеров М. Шевченкова творчість: «Три літа». *Твори. У 2 т.* К. : Дніпро, 1990. Т. 1. С. 164-170.
- Кудрявцев М. Соціально-етична програма Т. Шевченка національно-історичному контексті. *Дивослово*. 2002. № 5. С. 4-6.
- Пастух Т. Останнє поетичне слово Шевченка. *Слово і час*. № 3. 2004. С. 46-52.
- Чамата Н. Вірш Шевченка «Розрита могила». *Смілянська В., Чамата Н. Структура і смисл: спроба наукової інтерпретації поетичних текстів Тараса Шевченка*. К. : Вища школа, 2000. С. 29-41.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 11 «НАРОДНІ ОПОВІДАННЯ» МАРКА ВОВЧКА

План

1. Марко Вовчок як продовжувачка традицій Т. Шевченка в прозі.
2. Джерела, проблематика та художній конфлікт «Народних оповідань». Жанрова своєрідність, форма викладу, особливості мови.
3. Антикріпосницьке спрямування оповідань «Козачка», «Горпина», «Ледащиця», «Два сини».
4. «Народні оповідання» в оцінці демократичної критики.
5. Місце «Народних оповідань» в історії літератури.

Література

- Бажан О. Гендерні моделі характеротворення в прозі Марка Вовчка та Ганни Барвінок: автореф. дис. канд. філол. наук: (10.01.01) / Київ. нац. ун-т. Київ, 2010. 18 с.
- Богородіченко А. Марко Вовчок: фатальна жінка української літератури [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://vsiknygy.net.ua>
- Гончар О. Марко Вовчок. Історія української літератури ХІХ ст. / За ред. М. Т. Яценка. К. : Либідь, 1996. Кн. 2. С. 209-235.
- Грицай М. Марко Вовчок. Творчий шлях. К. : Вища школа, 1983. 198 с.
- Дацюк О. Дві біографії однієї письменниці: Марко Вовчок у художній літературі. *Слово і час*. 1998. № 6. С. 11-45.
- Єфремов С. Марко Вовчок: Школа Марка Вовчка. *Історія українського письменства*. К. : Феміна, 1995. С. 385-429.
- Лобач-Жученко Б. Літопис життя і творчості Марка Вовчка. К. : Дніпро, 1983. 464 с.
- Лобач-Жученко Б. О Марко Вовчок: воспоминания, поиски, находки. К. : Дніпро, 1987. 398 с.
- Незвідський А. Марко Вовчок: Семінарій. К. : Вища школа, 1981. 168 с.
- Три долі: Марко Вовчок в українській, російській та французькій літературі / упоряд.: В. Агеєва. К. : Факт, 2002. 368 с.
- Чопик Р. Вовчок. *Слово і час*. № 8. 2007. С. 3-14.

- Штейнбук Ф. «Інститутка» Марка Вовчка в новій літературознавчій методології. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2015. № 19-21. С. 79-85.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 12
«ЧОРНА РАДА» П. КУЛІША ЯК ПЕРШИЙ
УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ РОМАН

План

1. Суспільно-політичні та літературно-естетичні погляди П. Куліша.
2. Історія написання і видання роману.
3. Проблематика твору, система образів.
4. Вплив суперечностей у поглядах П. Куліша на характер зображення станів українського суспільства XVII ст., та їх ролі в історичному розвитку України.
5. Місце роману в спадщині письменника і в літературному процесі.

Завдання: законспектувати статтю Т. Бовсунівської «Тема мовчазного пророка в українському романтизмі: Шевченко, Куліш». *Дивослово*. 1997. № 3. С. 3-8.

Література

- Багрій Р. «Чорна рада» дотримання моделі Вальтера Скотта і відхилення від неї. *Шлях сера Вальтера Скотта на Україну*. Пер. з англ. К. : Ред. журн. «Всесвіт», 1993. С. 149-257.
- Голубчук Т. П. Куліш «Чорна рада»: протистояння сил державотворення й руїництва. 9 клас. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2014. № 19-21. С. 24-32.
- Грегуль Г. Панько Куліш: образ кохання або фастівські романи Куліша. *Слово і час*. № 6. 2004. С. 25-33.
- Девдюк І. Російське письменство на сторінках «Щоденника» Пантелеймона Куліша». *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки [Текст]*. № 3(252): Філологічні науки. Літературознавство. Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2013. С. 36-38.
- Девдюк І. Генеза перекладацької діяльності Пантелеймона Куліша. *Вісник Прикарпатського університету. Філологія*. Вип. 40-41. Івано-Франківськ : Видавництво Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, 2014. С. 109-113.
- Девдюк І. Рецепція байронізму у творчому доробку П. Куліша. *Літературознавчі студії: компаративний аспект (пам'яті докторів наук, професорів В. Г. Матвійшина та М. В. Теплінського присвячується)*. Збірник статей / Упор.: І. В. Девдюк, А. М. Мартинець. Відп. ред. І. В. Козлик. Вип. 3. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2015. С. 24-30.
- Донцов Д. Два Антагоністи (П. Куліш і Т. Шевченко). *Дивослово*. 2006. № 4. С. 54-59.

- Мельник М. Пантелеймон Куліш «Чорна рада». Протистояння сил державотворення і руйніцтва. 9 клас. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2015. № 19-21. С. 38-42.
- Пантелеймон Куліш. Програма Велич особистості. 2015. <https://youtu.be/hW3TqYniaTk>
- Слоньовська О «Гетьмани, гетьмани, якби-то ви встали...»: Аналіз роману Пантелеймона Куліша «Чорна рада». *Дивослово*. 1994. № 12. С. 11-16.
- Нахлік Є. Пантелеймон Куліш. *Історія української літератури ХІХ століття: У 3 кн.: Навч. посібник / За ред. М. Яценка. К. : Либідь, 1996. Кн. 2. С. 272-318.*
- Шокало О. «Гарячий» Куліш і ледача інтелігенція. *Книжковий клуб плюс*. 2006. № 10. С. 14-16
- Шупик В. Міфолгени Пантелеймона Куліша. *Київ. старовина*. 2006. № 5. С. 86-91.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 13
СВОЄРІДНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ
ПОШЕВЧЕНКІВСЬКОГО ПЕРІОДУ

План

1. Іван Франко про поезію пошевченківської доби. Загальні тенденції розвитку поезії у 60-х роках.
2. Жанрово-стильовий діапазон Руданського-лірика. Філософські та суспільно-громадські медитації («Моя смерть», «Наука», «Гей, бики!»), вірш-автопортрет («Студент»), вірш-оповідання («Над колискою»), історична медитація («Над могилою»), переспів 136-го Давидового псалму. Романсова лірика («Ти не моя», «Мене забудь», «Повій, вітре, на Вкраїну» «Голе, голе моє поле» та ін.). Філософська поема «Лірникові думи» та «Цар Соловей». Історичні поеми-хроніки («Мазепа, гетьман український», «Іван Скоропада», «Павло Полуботок» та ін.).
3. Мотиви ліро-епіки В. Мови (Лиманського). Соціальний конфлікт поеми «Ткачиха». Проблематика поем «Козачий кістяк», «На степи».
4. Поезія П. Куліша. Провідна тема збірки «Досвітки. Думи і поеми». Центральні мотиви збірки. Нові мотиви та жанрово-стильове розмаїття збірки «Хуторна поезія». Тематичний і жанровий спектри збірки «Дзвін».
5. Поезія Ю. Федьковича. Збірка 1862 р.: цикл «Думи і співанки» і «Балади та оповідання». Провідні мотиви збірки. Жанрова система поезії Ю. Федьковича.

Література

- Болтівець С. Психологічні особливості вивчення поезії Куліша. *Дивослово*. 1995. № 12. С. 34-36.
- Бондар М. Поезія пошевченківської доби. Система жанрів. К. : Наукова думка, 1986. 327 с.
- Гальчук О. Пантелеймон Куліш як образ, тема і концепт у транспозитивній ліриці ХХ століття. *Наукові записки Бердянського*

державного педагогічного університету. Серія : Філологічні науки. 2017. Вип. XIV. С. 43-53.

- Геник С. Степан Руданський – лікар, громадський діяч, класик української літератури (до 180-річчя від дня народження). *Слово: Прикарпатський вісник НТШ*. № 3. Івано-Франківськ: Видавництво Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. 2012. С. 50-54.
- Киричок П. Слово до читача. *Руданський С. Вибране*. Сімферополь : Таврія, 2002. С. 3-32.
- Ковалець Л. Юрій Федькович. Історія розвитку творчої індивідуальності письменника. К. : ВЦ «Академія», 2011. 440 с.
- Латник Г. Український Рабле. *Руданський С. Усі твори в одному томі*. К.-Ірпінь : Перун, 2005. С. 5-7.
- Маковей О. Життєпис Осипа Юрія Гординського-Федьковича. Чернівці : Золоті литаври, 2005. 431 с.
- Панченко В. «Дума у мене стоїть на стороні почуття»: Любовні сюжети в житті і в поезії Пантелеймона Куліша. *Дивослово*. 1997. № 4. С. 44-46.
- Півторак В. Стилїстика тропової системи Юрія Федьковича початкового періоду поетичної творчості. *Питання літературознавства*. 2008. Вип. 76. С. 22-30.
- Побідаш І. Видавнича діяльність Л. Глібова. *Поліграфія і видавнича справа*. 2002. № 39. С. 47-51.
- Погребенник Ф. Юрій Федькович: передмова. *Федькович Ю.: Поетичні твори. Прозові твори. Драматичні твори. Листи*. К. : Наукова думка, 1985. С. 5-32.
- Руснак Н. Кольорова палїтра природи у поетичних творах Юрія Федьковича: етнолінгвістичні розвідки. *Наук. вісн. Чернівецького ун-ту*. 2000. Вип. 87. С. 149-153.
- Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. Режим доступу: <http://elib.nlu.org.ua/object.html?id=7760>
- Франко І. До студії над Степаном Руданським «Ні зле, ні добре». Франко. *Твори: у 50 т.* К. : Наукова думка, 1999. Т. 28. С. 219-222.
- Цеков Ю. Степан Руданський: нарис життя і творчості. К. : Дніпро, 1983. 176 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 14
ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРОЗИ В
УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ 40–60-х рр. ХІХ ст.

План

1. Розробка художньої концепції пристрасті-кохання у новелістиці Ю. Федьковича («Люба-згуба», «Серце не навчити»). Моральний ідеал письменника («Сафат Зінич», «Гальянка»). Тематика жовнірського життя у творчості («Три як рідні брати», «Штефан Славич»).

2. Жанрова своєрідність оповідань О. Стороженка («Закоханий чорт», «Матусине благословення», «Вуси», «Голка» та ці.);
3. Романтична повість О. Стороженка «Марко Проклятий» як поєднання національної фольклорної традиції та традицій західноєвропейського готичного роману.
4. Соціально-психологічний роман А. Свидницького «Люборацькі»: проблематика, система образів, композиція твору, місце в літературному процесі. Розвиток жанру роману в українській прозі 40–60-х років.

Література

- Гальчук О. Героїчна людина чи людський герой? (Трансформація агіографічних мотивів у західноєвропейській та українській прозі 18-19 ст.). Київська Старовина. 2004. № 3. С. 92-96.
- Гуць Г. Юрій Федькович і західноєвропейська література. К.: Вища шк., 1985. 208 с.
- Данюк Н. Творчість Анатолія Свидницького у розвитку суспільнополітичної та літературної думки України другої половини ХІХ ст.: автореф. дис. канд. філол. наук: (10.01.01). К.: Київський нац. ун-т ім. ім. Тараса Шевченка, 2004. 20 с.
- Данильченко О. Рецепція історичних образів в українському письменстві ХІХ ст.: автореф. дис. канд. філол. наук: (10.01.01). К.: Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2013. 18 с.
- Жук Н. Анатолій Свидницький. Літературний портрет. К.: Дніпро, 1987. 150 с.
- Зеров М. Анатоль Свидницький, його постать і твори. Твори: У 2 т. К.: Дніпро, 1990. Т. 2. С. 323-359.
- Ковалець Л. Юрій Федькович. Історія розвитку творчої індивідуальності письменника. К.: ВЦ «Академія», 2011. 440 с.
- Кожолянко О. Різдво та Новий рік у дослідженнях Юрія Федьковича. *Карпати: людина, етнос, цивілізація*. 2014. № 5. С. 301-307.
- Криштанович О. Концепт «рідний край» у творчості Ю. Федьковича. *Вісник Львів. ун-ту*. 2004. Вип. 34 (Ч.1.) С. 398-404.
- Крутікова Н. Дослідження і статті різних років. К.: Стилос, 2003. 539 с.
- Маковей О. Життєпис Осипа Юрія Гординського-Федьковича. Чернівці: Золоті литаври, 2005. 431 с.
- Нахлік Є. Амбівалентне трактування пристрасті: Новелістика Ю. Федьковича. *Українська романтична проза 20-60-х років ХІХ ст.* К.: Наукова думка, 1988. С. 253-278.
- Нахлік Є. Українська романтична проза 20-60-х рр. ХІХ ст. К.: Наукова думка, 1988. 318 с.
- Решетуха С. Проза Олекси Стороженка: жанрово-стильові особливості: автореф. дис. канд. філол. наук: (10.01.01) / Львів. нац. ун-т. Львів, 2007. 20 с.

- Рутковська О. «Гарячою любов'ю обіймав народ»: до 170-річчя з дня народження Анатолія Патрикійовича Свидницького. *Культура і життя*. 2004. 13 жовт. С. 2.
- Сопачова О. Діалектизм у системі мовно-виражальних засобів буковинських письменників (на матеріалі Юрія Федьковича та Марії Матіос). *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2011. Вип. 23. С. 135-143.
- Фігурна Н. Проблема «пращурів і нащадків у романі А.Свидницького «Люборацькі». *Українська мова і література*. 1999. № 40. С.12-15.
Фігурна Н. Проблема української жінки (на матеріалі роману А. Свидницького «Люборацькі»). *Слово і час*. 1999. №11. С.14-16.
- Франко І. Анатоль Патрикійович Свидницький: уваги до його «Люборацьких». *Твори: у 50-ти т.* К. : Наукова думка, 1980. Т. 27. С. 7-8.
- Хропко П. Олекса Стороженко і його літературна спадщина. *Стороженко О. Марко Проклятий. Повість. Оповідання*. К. : Дніпро, 1989. С. 5-20.
- Шалата М. Юрій Федькович: Життєвий і творчий шлях. К. : Дніпро. 1984. 239 с.
- Якимович Б. Іван Франко – видавець творів Юрія Осипа Федьковича. *Вісник Львівського ун-ту*. 2006. Вип. 1. С. 89-113.

Розподіл годин для спеціальності 014 Середня освіта (26 годин):

1. ТВОРЧА ПОСТАТЬ Т. Г. ШЕВЧЕНКА. ПЕРІОДИЗАЦІЯ ЖИТТЄВОГО І ТВОРЧОГО ШЛЯХУ. РАННІЙ ШЕВЧЕНКО ЯК ПОЕТ-РОМАНТИК. БАЛАДИ Т. ШЕВЧЕНКА 1837–1843 рр. – 2 год.
2. ЕВОЛЮЦІЯ ОБРАЗУ ЖІНКИ-МАТЕРІ У ТВОРЧОСТІ Т. ШЕВЧЕНКА («КАТЕРИНА», «СОВА», «НАЙМИЧКА», «НЕОФІТИ», «МАРІЯ») – 2 год.
3. РАННІЙ ШЕВЧЕНКО ЯК ПОЕТ-РОМАНТИК. ІСТОРІОСОФСЬКА КОНЦЕПЦІЯ УКРАЇНИ – 2 год.
4. ЛІРИКА Т. ШЕВЧЕНКА ПЕРІОДУ «ТРЬОХ ЛІТ» – 2 год.
5. ЖАНРОВА СВОЄРІДНІСТЬ ПОЛІТИЧНИХ ПОЕМ Т. ШЕВЧЕНКА ПЕРІОДУ «ТРЬОХ ЛІТ». ІДЕЙНО-ХУДОЖНІЙ АНАЛІЗ ПОСЛАННЯ «І МЕРТВИМ, І ЖИВИМ...». ІДЕЙНО-ЕСТЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОЕМИ «СОН» («У ВСЯКОГО СВОЯ ДОЛЯ») – 2 год.
6. ІДЕЙНО-ХУДОЖНІЙ АНАЛІЗ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ Т. ШЕВЧЕНКА, ПЕРЕСЛІДУВАНИХ РАДЯНСЬКОЮ ЦЕНЗУРОЮ – 2 год.
7. «НАРОДНІ ОПОВІДАННЯ» МАРКА ВОВЧКА – 1 год.
8. «ЧОРНА РАДА» П. КУЛША ЯК ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ РОМАН – 1 год.
9. СВОЄРІДНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ ПОШЕВЧЕНКІВСЬКОГО ПЕРІОДУ – 4 год.
10. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРОЗИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ 40–60-х рр. ХІХ ст. – 2 год.
11. ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ТВОРЧОСТІ Т. ШЕВЧЕНКА В ЗОШ – 2 год.

На семестр заплановано дві контрольні роботи, на проведення яких відводиться два практичних заняття.

Увага! До кожного практичного заняття на спеціальності 014 Середня освіта студенти готують мініпрезентацію «На допомогу майбутньому вчителю»

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1
ТВОРЧА ПОСТАТЬ Т. Г. ШЕВЧЕНКА. ПЕРІОДИЗАЦІЯ ЖИТТЄВОГО І
ТВОРЧОГО ШЛЯХУ. РАННІЙ ШЕВЧЕНКО ЯК ПОЕТ-РОМАНТИК.
БАЛАДИ Т. ШЕВЧЕНКА 1837–1843 рр.

План

1. Дитинство та юність Т. Шевченка. Періодизація життя і творчості митця, запропонована І. Франком. Рання творчість поета. «Кобзар» 1840 р., його епохальне значення для української літератури, аналіз збірки.
2. «Причинна» Т. Шевченка і балада «Молодиця» Л. Боровиковського: спроба порівняльного аналізу. Художньо-естетичний зміст.
3. Продовження розробки мотивів розлуки і смерті дівчини в баладі «Тополя». Розкриття соціальної нерівності у творі. Обрамлення сюжету картинами природи. І. Франко про баладу. Порівняльний аналіз балади «Тополя» і балади А. Міцкевича «Утеча». Балада «Утоплена»: сюжет, спільні мотиви з оповіданням М. Гоголя «Майська ніч, або утоплена».
4. Творчість періоду «трьох літ» (оглядово).
5. Творчість періоду заслання (оглядово).
6. Творчість Т. Шевченка в літературознавчій науці (огляд праць).

Мініпрезентація: розвиток жанру балади в українській літературі.

Завдання: підготувати презентації про кожен із чотирьох періодів життя і творчості Т. Шевченка (на вибір); підготувати короткі повідомлення-огляд таких праць про Т. Шевченка: *Дзюба І. Тарас Шевченко. Життя і творчість;* *Забужко О. Шевченків міф України; Темі і мотиви поезії Т. Шевченка;* *Іванишин П. Вульгарний «неоміфологізм»: від інтерпретації до фальсифікації Т. Шевченка;* *Шевчук В. Слово іпостасне;* *Клочек Г. Поетика візуальності Тараса Шевченка;* *Генералюк Л. Універсалізм Шевченка: взаємодія літератури і мистецтва* (на вибір).

Вивчити напам'ять уривок на вибір балади «Причинна».

Законспектувати: Франко І. «Тополя» Т. Шевченка. *Зібр. творів: У 50 т.* К. : Наукова думка, 1980. Т. 28. С. 73-88.

Мініпрезентація: «Причинна» Т. Шевченка. Матеріал для майбутнього вчителя.

Література

- Бернадська Н. Творчість Тараса Шевченка у шкільній парадигмі: до проблеми вивчення української літератури. *Дивослово.* 2019. № 5. С. 52-54.
- Білецький Л. Апостол України: Життя і творчість Т. Г. Шевченка. К. : Стило, 1998. 284 с.
- Бовсунівська Т. Смыслотворча функція першого видання «Кобзаря». *Дивослово.* 2004. № 3. С. 8-13.
- Грабович Г. Шевченко, якого ми не знаємо (з проблематики символічної автобіографії та сучасної рецепції поета). К. : Критика, 2000. 317 с.
- Грязнова Н. «Кобзар» Т. Шевченка 1860 р. Дещо з маловідомого та призабутого. *Дивослово.* 2003. № 3. С. 66-69.
- Дзюба І. Тарас Шевченко. Життя і творчість. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 720 с.
- Єнджевич Є. Українські ночі, або Родовід генія. Л. : АДКф Атлас, 1997. 446 с.
- Зайцев П. Життя Тараса Шевченка. К. : Обереги, 1994. 453 с.
- Кравченко В. Образна символіка у баладах Тараса Шевченка. *Дивослово.* 2001. № 7. С. 5-7.
- Лотоцький О. Видання повного «Кобзаря». *Дивослово.* 2002. № 2. С. 10-13.
- Маланюк Є. До справжнього Шевченка. *Книга спостережень.* К. : Дніпро, 1997. С. 138-150.
- Марченко Н. Вивчення творчості Шевченка у школі: від вульгарно-ідеологічного до художньо-естетичного. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах.* 2009. № 2. С. 46-59.
- Нахлік Є. Доля – Los – Судьба: Шевченко і польські та російські романтики. Л. : Простір-М, 2003. 368 с.
- Нахлік Є. Міфотворець чи міфомедіум? *Слово і час.* 2002. № 3. С. 3-11.

- Нога Г. Гумор у Шевченка. *Слово і час*. № 3. 2002. С. 19-21.
- Павлів І. Балада Шевченка «Причинна». Урок літератури в 9 класі. *Дивослово*. 2010. № 3. С. 32-38.
- Панчук О. Як протистояти злу. Жанр балади у творчості Тараса Шевченка. «Причинна» як зразок баладної поезії. *Дивослово*. 2009. № 3. С. 39-42.
- Пахаренко В. Незбагнений апостол. Вид. 2-е, допов. Черкаси : Брама ІСУЕГ, 1999. 296 с.
- Половина О. Конфлікт у баладі і світогляд поета (Шевченка Т. Г.). *Слово і час*. 1999. № 6. С. 63-66.
- Чуб Д. Живий Шевченко: Біографічні та літературознавчі оповіді. К. : Веселка, 1994. 141 с.
- Франко І. Із секретів поетичної творчості. *Зібр. творів: У 50 т.* К. : Наукова думка, 1980. Т. 31. С. 45-88.
- Франко І. «Тополя» Т. Шевченка. *Зібр. творів: У 50 т.* К. : Наукова думка, 1980. Т. 28. С. 73-88.
- Ходацька О. Тарас Шевченко-геній і людина. Нове прочитання творів Кобзаря. Українська література, 9 клас. *Українська мова й література в школах України*. 2018. № 3. С. 43-45.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 2
ЕВОЛЮЦІЯ ОБРАЗУ ЖІНКИ-МАТЕРІ У ТВОРЧОСТІ
Т. ШЕВЧЕНКА («КАТЕРИНА», «СОВА», «НАЙМИЧКА»,
«НЕОФІТИ», «МАРІЯ»)

План

1. Сюжет, композиція соціально-побутової поеми «Катерина». Характеротворення образів. Оцінка героїні І. Франком.
2. Материнський подвиг вдови в романтичній фольклорно-пісенній поемі «Сова».
3. «Наймичка» як етапний твір у розвитку Шевченкового психологічного реалізму.
4. Сила образу безіменної матері-страдниці з поеми «Неофіти».
5. Сюжет і композиція біблійно-філософської поеми «Марія». Порівняльний аналіз Шевченкового твору з відповідною частиною Біблії, де йдеться про народження і місію Ісуса Христа.

Завдання: Законспектувати праці І. Франка «Женщина-мати в поемах Шевченка». *Зібр. творів: У 50 т.* К. : Наукова думка, 1980. Т. 26. С. 153-154.
 Франко І. «Наймичка» Шевченка. *Там само*. Т. 29. С. 447-469.
 Франко І. Шевченкова «Марія». *Там само*. Т. 39. С. 300-309.
 Смілянська В. «Марія». *Смілянська В., Чамата Н. Структура і смисл: спроба наукової інтерпретації поетичних текстів Тараса Шевченка: монографія*. К. : Вища школа, 2000. С. 195-205.

Мініпрезентація: «Матеріал до вивчення теми «Жіноча доля у творчості Т. Шевченка» в ЗОШ».

Література

- Антош Г. Знову про «Катерину» Т. Шевченка. *Дивослово*. 2003. № 12. С. 22-24.
- Бовсунівська Т. Художня концепція жінки у творчості Тараса Шевченка. *Дивослово*. 1999. № 11. С. 2-6.
- Данілеско О. Роздуми над «Катериною» Тараса Шевченка: чи любили батьки свою дочку? *Українська література в загальноосвітній школі*. 2008. № 2. С. 8-11.
- Дзюба І. Тарас Шевченко. Життя і творчість. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 720 с.
- Крухмаль В. Образ жінки-матері у творчості Тараса Шевченка. Поема «Катерина». *Українська література в загальноосвітній школі*. 2010. № 2. С. 23-24.
- Русова С. «Мати» в поезії Шевченка. *Дивослово*. 1995. № 9. С. 59-60.
- Скоць А. Шевченкова «Катерина». *Українська мова та література в школі*. 1991. № 6. С. 33-34.
- Скоць А. Поема Т. Шевченка «Наймичка»: Аналіз тематики твору, відгук про поему Івана Франка. *Дивослово*. 1994. № 3. С. 18-21.
- Смілянська В. «Марія». *Смілянська В., Чамата Н. Структура і смисл: спроба наукової інтерпретації поетичних текстів Тараса Шевченка: монографія*. К.: Вища школа, 2000. С. 195-205.
- Франко І. «Женщина-мати в поемах Шевченка». *Збір. творів: У 50 т. Т. 26*. К.: Наукова думка, 1980. С. 153-154.
- Франко І. «Наймичка» Шевченка. *Там же*. Т. 29. С. 447-469.
- Франко І. Шевченкова «Марія». *Там же*. Т. 39. С. 300-309.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3 РАННІЙ ШЕВЧЕНКО ЯК ПОЕТ-РОМАНТИК. ІСТОРІОСОФСЬКА КОНЦЕПЦІЯ УКРАЇНИ

План

1. Романтична концепція митця у творах Т. Шевченка «Думи мої, думи мої», «Перебендя», «До Основ'яненка», їх жанрова своєрідність.
2. Рання історична міфологізація як вираження національної туги за героїчним минулим (поєми «Тарасова ніч», «Іван Підкова», «Гамалія»), їх герої, образ України, естетична роль антитези, романтичних пейзажів, багатство ритміки.
3. Джерела, сюжет і композиція романтичної героїко-історичної поеми «Гайдамаки».
4. Показ причин виступу українського народу проти шляхетської Польщі в поемі. Образ народу. Зображення картин битви. Соціальне та релігійне трактування боротьби українського народу проти шляхетської Польщі в поемі:
  - а) романтична гіперболізація характерів;
  - б) образ Гонти як трагедійний образ ідеального героя-патріота;
  - в) поетика твору. Композиція.

Завдання: Виписати та повторити значення літературознавчих термінів: *поема, елегія, медитація, метафора, гіпербола, антитеза, ритміка.*

Вивчити напам'ять один із уривків з поеми Т. Шевченка («Гомоніла Україна...»).

Мініпрезентація: «Тема історичного минулого у творчості Т. Шевченка на уроках української літератури в ЗОШ».

Література

- Барабаш Ю. Історіософія Т. Шевченка. *Слово і час*. 2004. №3. С.15-37.
- Барабаш Ю. Підтексти «петербурзького тексту (-их; ів)» (Гоголь і Шевченко). *Слово і час*. 2001. № 3. С 31-41.
- Грицай Л. Тарас Шевченко «Гайдамаки». Складність історичної долі українського народу. *Українська мова й література в школах України*. 2014. № 5. С. 58-63.
- Дзюба І. Гайдамаки. *Тарас Шевченко. Життя і творчість*. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. С. 141-183.
- Денисенко Н. Тарас Шевченко. «Думи мої, думи». Українська література, 8-й клас. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2014. № 16-18. С. 17-22.
- Забужко О. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу. К. : Абрис, 1997. 144 с.
- Зеров М. Українське письменство 19 ст. *Твори у 2 т.* К. : Дніпро, 1990. Т. 2. С. 145-184.
- Коцюбинська М. Етюди про поезику Шевченка. Літературно-критичний нарис. К. : Рад. письм., 1990. 372 с.
- Луцький Ю. Між Гоголем і Шевченком / пер. з нім. К. : Час, 1998. 265 с.
- Нахлік Є. Із спостережень над поемою «Гайдамаки». *Слово і час*. 1998. № 6. С. 36-40.
- Наливайко Д. Шевченко в контексті романтизму і націоналізму. *Теорія літератури й компаративістика*. К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. С. 197-225.
- Нахлік Є. Доля – Los – Судьба: Шевченко і польські та російські романтики. Л. : Простір-М, 2003. 569 с.
- Нахлік С. Із спостережень над поемою «Гайдамаки». *Слово і час*. 1998. № 6. С. 36-40.
- Петров В. Естетична доктрина Шевченка. *Слово і час*. № 10. 2002. С. 37-41.
- Слоньовська О. Історична концепція «Гайдамаків» Тараса Шевченка. *Дивослово*. 1997. № 12. С. 26-30.
- Смілянська В., Чамата Н. Структура і смисл: спроба наукової інтерпретації поетичних текстів Тараса Шевченка. К. : Вища школа, 2000. 207 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 4.
ЛІРИКА Т. ШЕВЧЕНКА ПЕРІОДУ «ТРЬОХ ЛІТ»

План

1. Загальна характеристика життя і діяльності Т. Шевченка періоду «трьох літ». Збірка «Три літа» як ідейно-тематичний цикл. Нові риси в ліриці періоду «трьох літ» у порівнянні з попередньою лірикою.
2. Ідейно-художній аналіз ліричних творів на історичні теми: структура, символіка образів, тропи. Вияв у поезії «Розрита могила» протесту проти соціального і національного гноблення. Оцінка Б. Хмельницького.
3. Поезія «Чигрине, Чигрине» як зразок громадянської лірики: жанр, композиція твору, розгортання сюжету, особливості віршування.
4. Виступ Т. Шевченка проти фальсифікації минулого України в поезії «Холодний яр».
5. Болючі пошуки істини у «Псалмах Давидових». Мотиви «богоборства Ізраїлевого типу» у Псалмі 43.

Завдання: Вивчити напам'ять уривок із поеми «Розрита могила».

Мініпрезентація: «На допомогу майбутньому вчителю». Вивчення в ЗОШ творів Т. Шевченка періоду «трьох літ».

Література

- Барабаш Ю. Просторінь Шевченкового слова. Текст – контекст, семантика – структура. К. : Темпора, 2011. 506 с.
- Барабаш Ю. Тарас Шевченко: імператив України. Історіо- й націософська парадигма. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2004. 181 с.
- Голик О. «І повіє вогонь новий з Холодного Яру». Т. Шевченко «Холодний Яр». Утвердження поета на революційно-демократичних і реалістичних позиціях. *Українська мова й література в школах України*. 2017. № 3. С. 37-39.
- Голик О. Крик болю волелюбної душі. Осмислення минулого і сучасного у творі Т. Г. Шевченка «Чигирине, Чигирине...». *Українська мова й література в школах України*. 2016. № 2. С. 46-48.
- Дзюба І. Бог, релігія, церква в житті і творчості Шевченка. *Тарас Шевченко і народна культура*. Збірник праць наукової шевченківської конференції. Черкаси: Брама, 2004. Кн. I. С. 150-169.
- Дубок Т. Урок на тему «Образ Богдана Хмельницького в історії та літературі»: [бінарний урок з історії України та української літератури, 8 клас]. *Історія в сучасній школі*. 2012. № 10. С. 2-8.
- Зеров М. Шевченкова творчість: «Три літа». *Твори. У 2 т.* К. : Дніпро, 1990. Т. 1. С. 164-170.
- Євшан М. Релігія Шевченка. *Критика. Літературознавство. Естетика*. К. : Основи, 1998. С. 25-30.

- Ключек Г. За Шевченковим святим законом: (Про «Холодний яр» Т. Шевченка). *Урок української*. 1999. № 2-3. С. 35-41.
- Нахлік Є. Ісус Христос у літ. творчості Т. Шевченка. *Укр. мова і літ.* 2004. № 1. С.100-110.
- Павлюк М. Інтерпретація Псалтиря в поезії Т. Шевченка. *Українська література в системі літератур Європи і Америки (19-20 ст.)*. К. : Заповіт, 1997. С. 63-94.
- Пахаренко В. Незбагнений апостол: Світобачення Шевченка. Вид. 2-е, допов. Черкаси : Брама ІСУЕГ, 1994. 296 с.
- Підгайко О. Тарас Шевченко – апостол правди і науки. Біблійні мотиви у творах митця. 9 клас. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2015. № 10-11. С. 20-24.
- Сверстюк Є. Шевченко і час. К. : Воскресіння, 1996. 159 с.
- Сітькова І. Тарас Шевченко. «Давидові Псалми». «Ісаія. Глава 35». Урок у 9 класі. *Дивослово*. 2016. № 3. С. 20-24.
- Сметюх О. Тарас Шевченко і Біблія. «Ісаія. Глава 35». Цикл «Давидові Псалми». Українська література, 9 клас. *Українська мова й література в школах України*. 2018. № 3. С. 52-58..
- Ткаченко О. Шевченкові елегії часів неволі. *Слово і час*. № 3. 2002. С. 10-18.
- Шевчук В. «Personae verbum» (Слово іпостасне): Розмисел. К. : Твім інтер, 2001. 264 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 5

ЖАНРОВА СВОЄРІДНІСТЬ ПОЛІТИЧНИХ ПОЕМ Т. ШЕВЧЕНКА ПЕРІОДУ «ТРЬОХ ЛІТ». ІДЕЙНО-ХУДОЖНІЙ АНАЛІЗ ПОСЛАННЯ «І МЕРТВИМ, І ЖИВИМ...»

План

1. Специфіка, жанр поеми-містерії «Великий льох», її образи, вираження у філософсько-притчевій формі історіософської концепції поета.
2. Поема «Кавказ»: викриття колонізаторської сутності російського імперіалізму. Композиція поеми, образи, іронія і сарказм, особливості поетики.
3. Поема «Єретик» як вияв Шевченкового протестантизму.
4. Послання «І мертвим, і живим...»: причини звернення Т. Шевченка у своїй творчості до зображення дворянської і різночинної інтелігенції. Гостра критика ліберального панства. Сатиричні засоби творення образів, поетика твору.
5. Засудження в посланні ідеалізації минулого України, демократичні погляди на історію України.
6. Піднесення ідеї патріотизму в посланні, виступ проти національної обмеженості, за єднання культури українського та інших народів. Викриття байдужості до рідної мови.

Завдання: Виписати та вивчити значення літературознавчих термінів: *фантастика, містерія, притча, притчевість, історіософія, послання, моделювання дійсності, алітерація, афоризм, інвектива.*

Вивчити напам'ять: «Кавказ» (уривки на вибір), «Заповіт», «І мертвим, і живим...» (уривки на вибір).

Законспектувати: Франко І. «Темне царство». *Збір. творів: У 50 т.* К.: Наукова думка, 1980. Т. 26. С. 131-152.

Повторити (вивчити напам'ять) уривок з поеми «Сон (Летим... дивлюся аж світає...)».

Зробити нотатки: Дзюба І. «Застукали сердешну волю...» (Шевченків «Кавказ» на тлі непроминального минулого). К.: Дніпро, 1995. 62 с.

Дзюба І. «Кавказ»; «Від «Єретика» до Кирило-Мефодіївського братства» *Тарас Шевченко. Життя і творчість.* К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. С. 289-329.

Мініпрезентація: «Особливості вивчення політичної сатири Т. Шевченка в ЗОШ».

Література

- Барабаш Ю. Поема-містерія Тараса Шевченка «Великий льох». *Дивослово.* 2001. № 4. С. 7-10; № 5. С. 3-6.
- Бондаренко Н. Художня інтерпретація проблеми української еліти в поемі Тараса Шевченка «І мертвим, і живим...». *Українська література в загальноосвітній школі.* 2013. № 4. С. 17-21.
- Воят А. Ідейно-художній зміст поеми Т. Шевченка «Великий льох». Розробка уроку. *Українська мова і література.* 1998. № 9. С. 6-10.
- Дзюба І. Тарас Шевченко. Життя і творчість. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 720 с.
- Заславський І. Шевченків «Кавказ» як художній феномен. *Дивослово.* 2000. № 2. С. 2-5.
- Кодак М. Поема Шевченка «Єретик». *Слово і час.* 2004. № 4. С. 18-24.
- Марко В. Поема Тараса Шевченка «І мертвим, і живим...»: Концептуально-стильовий аналіз. *Дивослово.* 1997. № 5-6. С. 26-29.
- Мосієвська Н. «Тяжкі три літа...» (Система інтерактивних уроків з вивченням творчості Т. Шевченка періоду «трьох літ», 9 клас). *Українська мова і літ.* 2005. № 1. С. 48-55.
- Павлів О. Поема-містерія «Великий льох» Тараса Шевченка. *Слово і час.* 1991. № 6. С. 67-73.
- Пахаренко В. «Великий льох»: національна історія, історіографія, метафізичний контекст. *Слово і час.* 2001. № 3. С. 16-23.
- Пахаренко В. Незбагнений апостол: Світобачення Шевченка. Вид. 2-е допов. Черкаси: Брама ІСУЕГ, 1999. 296 с.
- Рудницька Г. Вивчення послання Т. Шевченка «І мертвим, і живим, і ненародженим...». *Дивослово.* 2002. № 12. С. 33-37.

- Смілянська В., Чамата Н. Структура і смисл: спроба наукової інтерпретації поетичних текстів Тараса Шевченка. К. : Вища школа, 2000. 207 с.
- Уманська Т. В своїй хаті своя правда, і сила, і воля. Національна самовизначеність у посланні Т. Г. Шевченка «І мертвим, і живим, і ненародженим». Конспект уроку, 9-й клас. *Українська мова та література*. 2019. № 6. С. 59-67.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 6
ІДЕЙНО-ХУДОЖНІЙ АНАЛІЗ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ
Т. ШЕВЧЕНКА, ПЕРЕСЛІДУВАНИХ
РАДЯНСЬКОЮ ЦЕНЗУРОЮ

План

1. «Розрита могила» як протест поета проти національного гноблення українського народу. Оцінка Б. Хмельницького. Структура, символіка образів, тропи.
2. «Чигрине, Чигрине...» як зразок громадянської лірики. Жанр, композиція твору, розгортання мотиву, особливості віршування.
3. Історіософські візії в поезіях «Стоїть в селі Суботові», «Іржавець», особливості художньої майстерності, тропи.
4. Змалювання життя козацької родини на тлі історичних подій другої половини 18 ст. в поемі «Невільник» («Сліпий»), структура поеми, образи.
5. Огляд літературознавчих праць про Т. Шевченка (Г. Грабович, Ю. Блохін, І. Дзюба, Є. Маланюк, П. Одарченко, О. Забужко та ін.).

Завдання: Виписати та вивчити значення літературознавчих термінів: *символіка, коломийковий вірш, громадянська лірика, мотив.*

Вивчити напам'ять: «Стоїть в селі Суботові...» (уривок), «Іржавець».

Мініпрезентація: «Вивчення теми історичного минулого України у творчості Т. Шевченка в ЗОШ».

Література

- Барабаш Ю. Просторінь Шевченкового слова. Текст – контекст, семантика – структура. К. : Темпора, 2011. 506 с.
- Барабаш Ю. Тарас Шевченко: імператив України. Історіо- й націософська парадигма. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2004. 181 с.
- Голик О. «І повіє вогонь новий з Холодного Яру». Т. Шевченко «Холодний Яр». Утвердження поета на революційно-демократичних і реалістичних позиціях. *Українська мова й література в школах України*. 2017. № 3. С. 37-39.
- Голик О. Крик болю волелюбної душі. Осмислення минулого і сучасного у творі Т. Г. Шевченка «Чигирине, Чигирине...». *Українська мова й література в школах України*. 2016. № 2. С. 46-48.
- Грабович Г. Шевченко, якого ми не знаємо (з проблематики символічної автобіографії та сучасної рецепції поета). К. : Критика, 2000. 317 с.

- Дзюба І. Тарас Шевченко. Життя і творчість. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 720 с.
- Дубок Т. Урок на тему «Образ Богдана Хмельницького в історії та літературі»: [бінарний урок з історії України та української літератури, 8 клас]. *Історія в сучасній школі*. 2012. № 10. С. 2-8.
- Забужко О. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу. К.: Абрис, 1997. 144 с.
- Зеров М. Шевченкова творчість: «Три літа». *Твори. У 2 т.* К.: Дніпро, 1990. Т. 1. С. 164-170.
- Євшан М. Релігія Шевченка. *Критика. Літературознавство. Естетика*. К.: Основи, 1998. С. 25-30.
- Ключек Г. За Шевченковим святим законом: (Про «Холодний яр» Т. Шевченка). *Урок української*. 1999. № 2-3. С. 35-41.
- Маланюк Є. До справжнього Шевченка. *Книга спостережень*. К.: Дніпро, 1997. С. 138-150.
- Сверстюк Є. Шевченко і час. К.: Воскресіння, 1996. 159 с.
- Сосяк Н. Якби-то нашли те, що там схоронили... Ідейно-художній аналіз поезії Тараса Шевченка «Розрита могила» у 8 класі. *Дивослово*. 2009. № 10. С. 24-25.
- Ткаченко О. Шевченкові елегії часів неволі. *Слово і час*. № 3. 2002. С. 10-18.
- Шевчук В. «Personae verbum» (Слово іпостасне): Розмисел. К.: Твім інтер, 2001. 264 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 7
«НАРОДНІ ОПОВІДАННЯ» МАРКА ВОВЧКА.
«ЧОРНА РАДА» П. КУЛІША ЯК ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ
ІСТОРИЧНИЙ РОМАН

План

1. Марко Вовчок – продовжувачка традицій Т. Г. Шевченка в прозі.
2. Джерела, проблематика та художній конфлікт «Народних оповідань». Жанрова своєрідність, форма викладу, особливості мови.
3. Антикріпосницьке спрямування оповідань «Козачка», «Горпина», «Ледащиця», «Два сини».
4. Суспільно-політичні та літературно-естетичні погляди П. Куліша.
5. Історія написання і видання роману.
6. Проблематика твору, система образів.
7. Вплив суперечностей у поглядах П. Куліша на характер зображення станів українського суспільства ХVІІ ст., та їх ролі в історичному розвитку України.

Завдання: законспектувати статтю Т. Бовсунівської «Тема мовчазного пророка в українському романтизмі: Шевченко, Куліш». *Дивослово*. 1997. № 3. С. 3-8.

Мініпрезентації: «Вивчення творчості П. Куліша в ЗОШ», «Вивчення творчості Марка Вовчка в ЗОШ».

Література

- Багрій Р. «Чорна рада» дотримання моделі Вальтера Скотта і відхилення від неї. *Шлях сера Вальтера Скотта на Україну*. Пер. з англ. К. : Ред. журн. «Всесвіт», 1993. С. 149-257.
- Бажан О. Гендерні моделі характеротворення в прозі Марка Вовчка та Ганни Барвінок: автореф. дис. канд. філол. наук: (10.01.01) / Київ. нац. ун-т. Київ, 2010. 18 с.
- Богородіченко А. Марко Вовчок: фатальна жінка української літератури [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://vsiknygy.net.ua>
- Голубчук Т. П. Куліш «Чорна рада»: протистояння сил державотворення й руїнництва. 9 клас. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2014. № 19-21. С. 24-32.
- Гончар О. Марко Вовчок. Історія української літератури ХІХ ст. / За ред. М. Т. Яценка. К : Либідь, 1996. Кн. 2. С. 209-235
- Грегуль Г. Панько Куліш: образ кохання або фастівські романи Куліша. *Слово і час*. № 6. 2004. С. 25-33.
- Грицай М. Марко Вовчок. Творчий шлях. К. : Вища школа, 1983. 198 с.
- Дацюк О. Дві біографії однієї письменниці: Марко Вовчок у художній літературі. *Слово і час*. 1998. № 6. С. 11-45.
- Девдюк І. Російське письменство на сторінках «Щоденника» Пантелеймона Куліша». *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки [Текст]*. № 3(252): Філологічні науки. Літературознавство. Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2013. С. 36-38.
- Девдюк І. Генеза перекладацької діяльності Пантелеймона Куліша. *Вісник Прикарпатського університету. Філологія*. Вип. 40-41. Івано-Франківськ : Видавництво Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, 2014. С. 109-113.
- Девдюк І. Рецепція байронізму у творчому доробку П. Куліша. *Літературознавчі студії: компаративний аспект (пам'яті докторів наук, професорів В. Г. Матвіїшина та М. В. Теплінського присвячується)*. Збірник статей / Упор.: І. В. Девдюк, А. М. Мартинець. Відп. ред. І. В. Козлик. Вип. 3. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2015. С. 24-30.
- Донцов Д. Два Антагоністи (П. Куліш і Т. Шевченко). *Дивослово*. 2006. № 4. С. 54-59.
- Єфремов С. Марко Вовчок: Школа Марка Вовчка. *Історія українського письменства*. К. : Феміна, 1995. С. 385-429.
- Лобач-Жученко Б. Літопис життя і творчості Марка Вовчка. К. : Дніпро, 1983. 464 с.
- Лобач-Жученко Б. О Марко Вовчок: воспоминания, поиски, находки. К. : Дніпро, 1987. 398 с.

- Мельник М. Пантелеймон Куліш «Чорна рада». Протистояння сил державотворення і руйніцтва. 9 клас. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2015. № 19-21. С. 38-42.
- Нахлік Є. Пантелеймон Куліш. *Історія української літератури ХІХ століття: У 3 кн.: Навч. посібник / За ред. М. Яценка*. К. : Либідь, 1996. Кн. 2. С. 272-318.
- Незвідський А. Марко Вовчок: Семінарії. К. : Вища школа, 1981. 168 с.
- Пантелеймон Куліш. Програма Велич особистості. 2015. <https://youtu.be/hW3TqYniaTk>
- Слоньовська О «Гетьмани, гетьмани, якби-то ви встали...»: Аналіз роману Пантелеймона Куліша «Чорна рада». *Дивослово*. 1994. № 12. С. 11-16.
- Три доли: Марко Вовчок в українській, російській та французькій літературі / упоряд.: В. Агеєва. К. : Факт, 2002. 368 с.
- Чопик Р. Вовчок. *Слово і час*. № 8. 2007. С. 3-14.
- Шокало О. «Гарячий» Куліш і ледача інтелігенція. *Книжковий клуб плюс*. 2006. № 10. С.14-16.
- Штейнбук Ф. «Інститутка» Марка Вовчка в новій літературознавчій методології. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2015. № 19-21. С. 79-85.
- Шупик В. Міфолгени Пантелеймона Куліша. *Київ. старовина*. 2006. № 5. С. 86-91.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 8–9

СВОЄРІДНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ ПОШЕВЧЕНКІВСЬКОГО ПЕРІОДУ

План

1. Іван Франко про поезію пошевченківської доби. Загальні тенденції розвитку поезії у 60-х роках.
2. Жанрово-стильовий діапазон Руданського-лірика. Філософські та суспільно-громадські медитації («Моя смерть», «Наука», «Гей, бики!»), вірш-автопортрет («Студент»), вірш-оповідання («Над колискою»), історична медитація («Над могилою»), переспів 136-го Давидового псалму. Романсова лірика («Ти не моя», «Мене забудь», «Повій, вітре, на Вкраїну» «Голе, голе моє поле» та ін.). Філософська поема «Лірникові думи» та «Цар Соловей». Історичні поеми-хроніки («Мазепа, гетьман український», «Іван Скоропада», «Павло Полуботок» та ін.).
3. Мотиви ліро-епіки В. Мови (Лиманського). Соціальний конфлікт поеми «Ткачиха». Проблематика поем «Козачий кістяк», «На степи».
4. Поезія П. Куліша. Провідна тема збірки «Досвітки. Думи і поеми». Центральні мотиви збірки. Нові мотиви та жанрово-стильове розмаїття збірки «Хуторна поезія». Тематичний і жанровий спектри збірки «Дзвін».
5. Поезія Ю. Федьковича. Збірка 1862 р.: цикл «Думи і співанки» і «Балади та оповідання». Провідні мотиви збірки. Жанрова система поезії Ю. Федьковича.

Література

- Болтівець С. Психологічні особливості вивчення поезії Куліша. *Дивослово*. 1995. № 12. С. 34-36.
- Бондар М. Поезія пошевченківської доби. Система жанрів. К. : Наукова думка, 1986. 327 с.
- Гальчук О. Пантелеймон Куліш як образ, тема і концепт у транспозитивній ліриці ХХ століття. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Філологічні науки*. 2017. Вип. XIV. С. 43-53.
- Генік С. Степан Руданський – лікар, громадський діяч, класик української літератури (до 180-річчя від дня народження). *Слово: Прикарпатський вісник НТШ*. № 3. Івано-Франківськ : Видавництво Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. 2012. С. 50-54.
- Киричок П. Слово до читача. *Руданський С. Вибране*. Сімферополь : Таврія, 2002. С. 3-32.
- Ковалець Л. Юрій Федькович. Історія розвитку творчої індивідуальності письменника. К. : ВЦ «Академія», 2011. 440 с.
- Латник Г. Український Рабле. *Руданський С. Усі твори в одному томі*. К.-Ірпінь : Перун, 2005. С. 5-7.
- Маковей О. Життєпис Осипа Юрія Гординського-Федьковича. Чернівці : Золоті литаври, 2005. 431 с.
- Панченко В. «Дума у мене стоїть на стороні почуття»: Любовні сюжети в житті і в поезії Пантелеймона Куліша. *Дивослово*. 1997. № 4. С. 44-46.
- Півторак В. Стилїстика тропової системи Юрія Федьковича початкового періоду поетичної творчості. *Питання літературознавства*. 2008. Вип. 76. С. 22-30.
- Побідаш І. Видавнича діяльність Л. Глібова. *Поліграфія і видавнича справа*. 2002. № 39. С. 47-51.
- Погребенник Ф. Юрій Федькович: передмова. *Федькович Ю.: Поетичні твори. Прозові твори. Драматичні твори. Листи*. К. : Наукова думка, 1985. С. 5-32.
- Руснак Н. Кольорова палїтра природи у поетичних творах Юрія Федьковича: етнолінгвістичні розвідки. *Наук. вісн. Чернівецького ун-ту*. 2000. Вип. 87. С. 149-153.
- Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. Режим доступу: <http://elib.nlu.org.ua/object.html?id=7760>
- Франко І. До студії над Степаном Руданським «Ні зле, ні добре». Франко. *Твори: у 50 т*. К. : Наукова думка, 1999. Т. 28. С. 219-222.
- Цеков Ю. Степан Руданський: нарис життя і творчості. К. : Дніпро, 1983. 176 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 10
ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРОЗИ В
УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ 40–60-х рр. ХІХ ст.

План

1. Розробка художньої концепції пристрасті-кохання у новелістиці Ю. Федьковича («Люба-згуба», «Серце не навчити»). Моральний ідеал письменника («Сафат Зінич», «Гальянка»). Тематика жовнірського життя у творчості («Три як рідні брати», «Штефан Славич»).
2. Жанрова своєрідність оповідань Олекси Стороженка («Закоханий чорт», «Матусине благословення», «Вуси», «Голка» та ці.);
3. Романтична повість О. Стороженка «Марко Проклятий» як поєднання національної фольклорної традиції та традицій західноєвропейського готичного роману.
4. Соціально-психологічний роман А. Свидницького «Люборацькі»: проблематика, система образів, композиція твору, місце в літературному процесі. Розвиток жанру роману в українській прозі 40-60-х років.

Література

- Гальчук О. Героїчна людина чи людяний герой? (Трансформація агіографічних мотивів у західноєвропейській та українській прозі 18-19 ст.). Київська Старовина. 2004. № 3. С. 92-96.
- Гуць Г. Юрій Федькович і західноєвропейська література. К. : Вища шк., 1985. 208 с.
- Данюк Н. Творчість Анатолія Свидницького у розвитку суспільнополітичної та літературної думки України другої половини ХІХ ст.: автореф. дис. канд. філол. наук: (10.01.01). К. : Київ. нац. ун-т. ім. Т. Шевченка, 2004. 20 с.
- Данильченко О. Рецепція історичних образів в українському письменстві ХІХ ст. : автореф. дис. канд. філол. наук: (10.01.01). К. : Київ. нац. ун-т., 2013. 18 с.
- Жук Н. Анатолій Свидницький. Літературний портрет. К. : Дніпро, 1987. 150 с.
- Зеров М. Анатоль Свидницький, його постать і твори. Твори: У 2 т. К. : Дніпро, 1990. Т. 2. С. 323-359.
- Ковалець Л. Юрій Федькович. Історія розвитку творчої індивідуальності письменника. К. : ВЦ «Академія», 2011. 440 с.
- Кожолянко О. Різдво та Новий рік у дослідженнях Юрія Федьковича. *Карпати: людина, етнос, цивілізація*. 2014. № 5. С. 301-307.
- Криштанович О. Концепт «рідний край» у творчості Ю. Федьковича. *Вісник Львів. ун-ту*. 2004. Вип. 34 (Ч.1.) С. 398-404.
- Крутікова Н. Дослідження і статті різних років. К. : Стилос, 2003. 539 с.
- Маковей О. Життєпис Осипа Юрія Гординського-Федьковича. Чернівці : Золоті литаври, 2005. 431 с.
- Нахлік Є. Амбівалентне трактування пристрасті: Новелістика Ю. Федьковича. *Українська романтична проза 20-60-х років ХІХ ст.* К. : Наукова думка, 1988. С. 253-278.

- Нахлік Є. Українська романтична проза 20-60-х рр. XIX ст. К. : Наукова думка, 1988. 318 с.
- Решетуша С. Проза Олекси Стороженка: жанрово-стильові особливості: автореф. дис. канд. філол. Наук: (10.01.01). Л. : Львів. нац. ун-т., 2007. 20 с.
- Рутковська О. «Гарячою любов'ю обіймав народ»: до 170-річчя з дня народження Анатолія Патрикійовича Свидницького. *Культура і життя*. 2004. 13 жовт. С. 2.
- Сопачова О. Діалектизм у системі мовно-виражальних засобів буковинських письменників (на матеріалі Юрія Федьковича та Марії Матіос). *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2011. Вип. 23. С. 135-143.
- Фігурна Н. Проблема «пращурів і нащадків у романі А.Свидницького «Люборацькі». *Українська мова і література*. 1999. № 40. С. 12-15.
Фігурна Н. Проблема української жінки (на матеріалі роману А. Свидницького «Люборацькі»). *Слово і час*. 1999. №11. С. 14-16.
- Франко І. Анатоль Патрикійович Свидницький: уваги до його «Люборацьких». *Твори: у 50-ти т.* К. : Наукова думка, 1980. Т. 27. С. 7-8.
- Хропко П. Олекса Стороженко і його літературна спадщина. *Стороженко О. Марко Проклятий. Повість. Оповідання*. К. : Дніпро, 1989. С. 5-20.
- Шалата М. Юрій Федькович: Життєвий і творчий шлях. К. : Дніпро, 1984. 239 с.
- Якимович Б. Іван Франко – видавець творів Юрія Осипа Федьковича. *Вісник Львівського ун-ту*. 2006. Вип. 1. С. 89-113.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 11.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ТВОРЧОСТІ Т. ШЕВЧЕНКА В ЗОШ

План

1. Знайомство із шкільною програмою. Особливості викладання української літератури в 9 класі ЗОШ¹. Врахування вікових особливостей учнів.
2. Особливості викладання творчості Т. Шевченка в школі. Теоретичні й методичні аспекти.
3. Використання підготовлених раніше мініпрезентацій для моделювання уроків.

Завдання: підготувати мініпрезентації «Життєвий шлях Тараса Шевченка»; «Вивчення поеми «Гайдамаки» в 9 класі ЗОШ»; «Особистісна лірика Т. Шевченка періоду арешту й заслання та після повернення з нього»; «Біблія в житті Т. Шевченка», «Світова велич українського поета».

¹ Деякі з творів, що вивчаються у навчальному курсі ВНЗ, включені до програми ЗОШ для 9 класу.

Література

- Бернадська Н. Творчість Тараса Шевченка у шкільній парадигмі: до проблеми вивчення української літератури. *Дивослово*. 2019. № 5. С. 52-54.
- Ключові зміни в оновлених навчальних програмах 5-9 класів. На виконання Наказів Міністерства освіти і науки України № 52 від 13 січня 2017 р. № 201 від 10 лютого 2017 р. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/klyuchovi-zmini-v-onovlenix-navchalnix-programax-5-9-klasiv.pdf>
- Мафтин Н., Вівчарик Н. «Я на сторожі коло їх поставлю слово...»: збірник тестових завдань. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2016. 52 с.
- Навчальні програми 5-9 класів. Сайт МОН. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>
- Слоньовська О. В., Мафтин Н. В., Вівчарик Н. Українська література : підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. К. : Літера ЛТД, 2017. 288 с.

Розподіл годин для спеціальності

035 Філологія, 014 Середня освіта (Польська мова і література).

Лекції – 12 год, практичні – 18 год, самостійна робота – 60 год.

Змістовий модуль 1. Т. Шевченко: тенденції розвитку української літератури 40-х рр. XIX століття.

Тема 1. Творчість Т. Шевченка. Періодизація життєвого і творчого шляху.

1. Дитинство та юність Т. Шевченка.

2. Рання творчість поета. «Кобзар» 1840 р., його епохальне значення для української літератури, аналіз збірки.
3. Творчість періоду «трьох літ».
4. Виразність авторської позиції в період заслання.
5. Творчість Т. Шевченка в літературознавчій науці (огляд праць).

Тема 2. Балади 20-х рр. XIX ст. і балади Т. Шевченка 1837-1843 рр.

1. Балада як літературний жанр. Балада в українській літературі дошевченківського періоду.
2. «Причинна» Т. Шевченка і балада «Молодиця» Л. Боровиковського: спроба порівняльного аналізу. Художньо-естетичний зміст.
3. Продовження розробки мотивів розлуки і смерті дівчини в баладі «Тополя». Розкриття соціальної нерівності у творі. Обрамлення сюжету картинами природи. І. Франко про баладу. Порівняльний аналіз балади «Тополя» і балади А. Міцкевича «Утеча».
4. Балада «Утоплена»: сюжет, спільні мотиви з оповіданням М. Гоголя «Майська ніч, або утоплена».

Змістовий модуль 2. Періодизація творчості Т. Шевченка.

Тема 3. Ранній Шевченко як поет-романтик.

1. Романтична концепція митця у творах Т. Шевченка «Думи мої, думи мої», «Перебендя», «До Основ'яненка», їх жанрова своєрідність.
2. Рання історична морфологізація як вираження національної туги за героїчним минулим (поєми «Тарасова ніч», «Іван Підкова», «Гамалія»), їх герої, образ України, естетична роль антитези, романтичних пейзажів, багатство ритміки.
3. Джерела, сюжет і композиція романтичної героїко-історичної поеми «Гайдамаки»:
  - а) романтична гіперболізація характерів;
  - б) образ Гонти як трагедійний образ ідеального героя-патріота;
  - в) поетика твору;
  - г) «Гайдамаки» Т. Шевченка і «Тарас Бульба» М. Гоголя. Порівняльна характеристика.
4. Естетична природа романтизму Шевченка.

Тема 4. Лірика Т. Шевченка періоду «трьох літ».

1. Загальна характеристика життя і діяльності Т. Шевченка періоду «трьох літ». Збірка «Три літа» як ідейно-тематичний цикл. Нові риси в ліриці періоду «трьох літ» у порівнянні з попередньою лірикою.
2. Ідейно-художній аналіз ліричних творів на історичні теми: структура, символіка образів, тропи. Вияв у поезії «Розрита могила» протесту проти соціального і національного гноблення. Оцінка Б. Хмельницького.
3. Поезія «Чигирине, Чигирине» як зразок громадянської лірики: жанр, композиція твору, розгортання сюжету, особливості віршування. Історіософські візії в поезії «Стоїть в селі Суботові».

4. Виступ Т. Шевченка проти фальсифікації минулого України в поезії «Холодний яр».
5. Болючі пошуки істини у «Псалмах Давидових». Мотиви «богоборства Ізраїлевого типу» у Псалмі 43.

Змістовий модуль 3. Жанрово-композиційні особливості доробку.

Тема 5. Жанрова своєрідність політичних поем Т. Шевченка періоду «трьох літ».

1. Специфіка, жанр поеми-містерії «Великий льох», її образи, вираження у філософсько-притчевій формі історіософської концепції поета.
2. Поема «Кавказ»: викриття колонізаторської сутності російського імперіалізму. Композиція поеми, образи, іронія і сарказм, особливості поетики.
3. Поема «Єретик» як вияв Шевченкового протестантизму.
4. Послання «І мертвим, і живим...»: сатиричні засоби творення образів, поетика.
5. Композиція поеми «Сон», панорамне та сатиричне моделювання дійсності, елементи романтичної фантастики, поетика. І. Франко про поему.
6. Біблійні мотиви у творчості поета періоду «трьох літ», «Заповіт».

Тема 6. Своєрідність української поезії пошевченківського періоду.

1. І. Франко про поезію пошевченківської доби. Загальні тенденції розвитку поезії у 60-х роках.
2. Жанрово-стильовий діапазон С. Руданського-лірика. Філософські та суспільно-громадські медитації («Моя смерть», «Наука», «Гей, бики!»), вірш-автопортрет («Студент»), вірш-оповідання («Над колискою»), історична медитація («Над могилою»), переспів 136-го Давидового псалму. Романсова лірика («Ти не моя», «Мене забудь», «Повій, вітре, на Вкраїну» «Голе, голе моє поле» та ін.). Філософська поема «Лірникові думи» та «Цар Соловей». Історичні поеми-хроніки («Мазепа, гетьман український», «Іван Скоропада», «Павло Полуботок» та ін.).
3. Мотиви ліро-епіки В. Мови (Лиманського). Соціальний конфлікт поеми «Ткачиха». Проблематика поем «Козачий кістяк», «На степи».
4. Поезія П. Куліша. Провідна тема збірки «Досвітки. Думи і поеми». Центральні мотиви збірки. Нові мотиви та жанрово-стильове розмаїття збірки «Хуторна поезія». Тематичний і жанровий спектри збірки «Дзвін».
5. Поезія Ю. Федьковича. Збірка 1862 р.: цикл «Думи і співанки» і «Балади та оповідання». Провідні мотиви збірки. Жанрова система поезії Ю. Федьковича.

Змістовий модуль 4. Новаторські тенденції у прозі 40-60-х рр. ХІХ століття та пошевченківський період.

Тема 7. «Народні оповідання» Марка Вовчка.

1. Марко Вовчок як продовжувачка традицій Т. Шевченка в прозі.

2. Джерела, проблематика та художній конфлікт «Народних оповідань». Жанрова своєрідність, форма викладу, особливості мови.
3. Антикріпосницьке спрямування оповідань «Козачка», «Горпина», «Ледащиця», «Два сини».
4. «Народні оповідання» в оцінці демократичної критики.
5. Місце «Народних оповідань» в історії літератури.

Тема 8. «Чорна Рада» П. Куліша як перший український історичний роман.

1. Суспільно-політичні та літературно-естетичні погляди П. Куліша.
2. Історія написання і видання роману.
3. Проблематика твору, система образів.
4. Вплив суперечностей у поглядах П. Куліша на характер зображення станів українського суспільства XVII ст., та їх ролі в історичному розвитку України.
5. Місце роману в спадщині письменника і в літературному процесі.

Тема 9. Основні тенденції розвитку укр. прози 40-60 рр. XIX ст.

1. Розробка художньої концепції пристрасті-кохання у новелістиці Ю. Федьковича («Люба-згуба», «Серце не навчити»). Моральний ідеал письменника («Сафат Зінич», «Тальянка»). Тематика жовнірського життя у творчості («Три як рідні брати», «Штефан Славич»).
2. Жанрова своєрідність оповідань О. Стороженка («Закоханий чорт», «Матусине благословення», «Вуси», «Голка» та ін.).
3. Романтична повість О. Стороженка «Марко Проклятий» як поєднання національної фольклорної традиції та традицій західноєвропейського готичного роману.
4. Соціально-психологічний роман А. Свидницького «Люборацькі»: проблематика, система образів, композиція твору, місце в літературному процесі. Розвиток жанру роману в українській прозі 40-60-х років.

Завдання для контрольної роботи № 1

Варіант 1

1. Кому належать слова: «Поява Шевченкового «Кобзаря» 1840 р. в Петербурзі мусить уважатися епохальною датою в розвою українського письменства. Ся маленька книжечка відразу відкрила немов новий світ поезії, вибухла мов джерело чистої, холодної води, зяснила невідомою досі в українському письменстві ясністю, простотою і поетичною грацією вислову». Скільки творів увійшло до першого видання «Кобзаря»? Проаналізуйте, які теми й мотиви Шевченко розкриває в цих творах.
2. Рядки Т. Шевченка: «...*Той мурує, той руйнує,/ Той неситим оком/ За край світу зазирає –/ Чи нема країни,/ Щоб загарбать...*», – взято із ...?

3. Розкрийте особливості історіософії Т. Шевченка періоду «Трьох літ» (на прикладі конкретних творів).

Варіант 2

1. Чим відрізнялася поезія Шевченка від творчості його попередників – українських поетів-романтиків? Чому поява «Кобзаря» в 1840 році стала епохальною датою в розвитку української літератури?

2. У якому творі Т. Шевченка використано гіперболу «...потече сторінками кров у синє море»?

3. Жанр думки у творчості Т. Шевченка.

Варіант 3

1. Які періоди творчості Т. Шевченка виділив І. Франко? У чому суть цієї періодизації?

2. На прикладі поезій «Тече вода в синє море...», «Вітре буйний, вітре буйний!», «Тяжко-важко в світі жити...», «Нащо мені чорні брови» розкрийте вплив народнопісенної традиції на Шевченкову музу. Доведіть, що Шевченкові твори – не наслідування фольклору.

3. Початкові рядки поезії Т. Шевченка «Заповіт» побудовані за принципом:

а) антитези;

б) градації;

в) літоти;

г) метонімії.

Варіант 4

1. Перший період творчості Шевченка характеризується зверненням до **кількох магістральних у всій його поетичній спадщині тем**: назвіть, яких; прокоментуйте, наведіть приклади.

2. Де відбував Т. Шевченко перший період заслання? Що таке «друга фольклорна хвиля» у творчості поета?

3. Кому із гетьманів належать рядки із поеми «Сон (У всякого своя доля)» Т. Шевченка:

Ти нас з України

Загнав, голих і голодних,

У сніг на чужину

Тай порізав; а з шкур наших

Собі багряницю

Пошив жилами твердимми...

Варіант 5

1. Назвіть твір, яким відкривався «Кобзар» 1840 року, визначте його жанр, розкрийте ідейну скерованість.

2. Другий період заслання Т. Шевченка. Огляд творчості.

3. Орел у поемі «Кавказ» Т. Шевченка щодня розбиває у Прометея:

а) печінку;

б) очі;

в) серце;

г) ребра.

Варіант 6

1. Кому Т. Шевченко присвятив написану російською мовою поему «Тризна» (перша назва – «?»). Окрім цієї поеми, під час першого перебування в Україні Шевченко написав «?», в якій гостро поставив проблему ....?
2. Зробіть типологічне зіставлення поеми Т. Шевченка «Наймичка» і однойменної повісті.
3. Кому подарував Т. Шевченко примірник «Кобзаря», виданого 1860 року, з дарчим написом «Мойй единий доні (...) – і рідний і хрещений батько Тарас Шевченко?»

Варіант 7

1. Яка поема (її називають початком антиколонізаторської творчості поета) стала своєрідним підсумком пережитого Шевченком за дев'ять місяців в Україні у час першої поїздки на батьківщину?
2. Звідки взято ці рядки? Коли їх написав Шевченко?
Неначе над Дніпром широким
В гаю – предвічному гаю,
Поставлю хаточку, садочок
Кругом хатини насаджу.
3. Образ матері в поемі «Неофіти».

Варіант 8

1. Майже всю осінь 1845 року Шевченко провів у... Тут він написав поему «Кавказ», вражений звісткою про загибель під час Даргінського походу царських військ свого доброго друга... Розкрийте ідейний спектр цього твору.
2. Тарас Шевченко давно хотів працювати над «Словом о полку Ігоревім». Чи вдалося йому зробити переклад цього твору?
3. Образ митця у творчості Т. Шевченка.

Варіант 9

1. Який рік в житті Т. Шевченка і чому Євген Сверстюк називає «Роком високого сонця України»? Назвіть твори, написані Шевченком у цей рік.
2. У Нижньому Новгороді Шевченко, крім «Неофітів», написав триптих «?», «?», «?» та поему «Юродивий», переробив ранню поему «?», давши їй назву «?». Проаналізуйте Шевченків триптих.
3. З якого твору Т. Шевченка взято рядки:
Люде, люде! За шмат гнилої ковбаси...

Варіант 10

1. З якого твору Шевченка взято наведені нижче рядки? У який період творчості було написано цей твір і кому присвячено?
*...І спас Тебе розп'ятий син Марії
І ти слова його живії
В живую душу прийняла.*

2. Проаналізуйте поезію «Садок вишневий коло хати».
3. Розкрийте проблематику послання «І мертвим, і живим...»

Варіант 11

1. Цикл Т. Шевченка «В казематі». Теми, мотиви, образи, композиція циклу.
2. Композиція поеми «Гайдамаки». Історія написання, жанрові особливості.

3. З якого твору Т. Шевченка взято рядки:
*І на оновленій землі Врага не буде, супостата,
А буде син, і буде мати, І будуть люде на землі.*

Варіант 12

1. 31 травня 1847 року Шевченка під наглядом жандарма було відправлено до ... На місце заарештований прибув уже на восьму добу. Свої восьмиденні тортури в тяжкій дорозі поет детально описав у повісті «?». Далі його доправили до ???? укріплення, місця, де мав відбувати покарання.

2. Політична лірика Шевченка набирала форми біблійних пророцтв про загибель «нечестивих», вибухала огнем праведного гніву й вражала непохитною вірою в неминучу перемогу правди. Назвіть твори, про які йдеться, проаналізуйте (на вибір). («*Ісаїя. Глава 35*», «*Подражання ІІ псалму*», «*Подражання Іезекіїлю. Глава 19*», «*Осії. Глава XIV*»)

3. З якого твору Т. Шевченка взято рядки:
*І на оновленій землі Врага не буде, супостата,
А буде син, і буде мати, І будуть люде на землі.*

Варіант 13

1. Який етап у творчості Т. Шевченка періоду заслання називають **орсько-аральським**? Назвіть твори «другої фольклорної хвилі».

2. Який із названих віршів не увійшов до циклу «В казематі»: «Над Дніпровую сагою...», «Садок вишневий коло хати...», «Мені однаково»? Назвіть художній засіб, що став основою побудови цього твору.

3. Рядки Т. Шевченка: «...*Той мурує, той руйнує, / Той неситим оком / За край світу зазирає – / Чи нема країни, / Щоб загарбать...*», – взято із якого твору?

Варіант 14

1. «Під впливом ідей громадівців пише для недільних шкіл «?», бере участь у виданні першого українського літературно-критичного журналу «?». За значні досягнення в мистецтві гравюри йому було присвоєно ...?». Про який період життя Т. Шевченка йдеться?

2. Проаналізуйте поезії Т. Шевченка автобіографічного характеру («Мені тринадцятий минало...», «І виріс я на чужині..», «І золотої, й дорогої...», «Якби ви знали, паничі...»).

3. Кому присвятив Т. Шевченко поему «Катерина»? Яку роль зіграла ця людина в житті поета?

Варіант 15

1. У жовтні ???? року Шевченко прибув на нове місце заслання –?????, розташоване на пустельному піщано-скалистому півострові ??????. **Другий період заслання – ????роки** – прикметний тим, що Тарас Григорович почав писати...???. З ... по .... роки він написав ???? російською мовою (з них збереглося лише). Своє життя в ???? укріпленні, роздуми і враження сам Шевченко описав у «?».

2. З якого твору взято наведені рядки:
*Все йде, все минає – і краю немає. Куди ж воно ділось? Відкіля взялось?
І дурень, і мудрий нічого не знає.*

3. Трагічна тональність і контрастна наспівна інтонація вірша «???» дали підстави дослідникам творчості поета зауважити суто шевченківську індивідуальну модифікацію ліричного твору – свого роду антиколискову. Назвіть цей вірш, проаналізуйте його.

Варіант 16

1. Які твори Т. Шевченко написав у Нижньому Новгороді? Дайте їм жанрову характеристику.
2. «Журнал» Т. Шевченка. Сторінки, що виявляють естетику гуманізму.
3. Звідки взято наведені рядки:

*Встала й весна, чорну землю Сонну розбудила, Уквітчала її рясом,
Барвінком укрила. І на полі жайворонки, Соловейко в гаї
Землю, убрану весною, Вранці зустрічають.*

Варіант 18

1. Тарас Шевченко хотів працювати над «Словом о полку Ігоревім». Чи здійснив він свою мрію?
2. Тема України у творчості Т. Шевченка періоду заслання.
3. З якого твору взято рядки і в який період написано цей твір:

*Тойді вже сходила зоря над Віфлеємом. Правди слово,
Святої правди і любові Зоря всесвітня зійшла!
І мир і радість принесла На землю людям.*

Варіант 19

1. Політична лірика Шевченка. Мотиви, образи.
2. Тема жінки-матері у творчості Т. Шевченка.
3. З якого твору Т. Шевченка взято рядки :

Як небо блакитне – нема йому краю, Так душі почину і краю нема.
Яку композиційну роль у цьому творі відіграє уривок, фрагмент тексту якого наведено тут?

Варіант 20

1. Сторінки «Журналу» Т. Шевченка як свідчення його перебування в Нижньому Новгороді (основні події, авторове ставлення до них, емоційна домінанта).
2. Зробіть ідейно-художній аналіз поезії «Заросли шляхи тернами».
3. З якого твору взято рядки, в який період написано цей твір:

*Тойді вже сходила зоря над Віфлеємом. Правди слово,
Святої правди і любові Зоря всесвітня зійшла!
І мир і радість принесла На землю людям.*

Варіант 21

1. Біблія у творчості Т. Шевченка.
2. Ідейне спрямування поеми «Кавказ». Жанрово-стильова своєрідність.
3. Звідки взято наведені рядки :

*Встала й весна, чорну землю сонну розбудила,
Уквітчала її рясом, Барвінком укрила.
І на полі жайворонки, Соловейко в гаї
Землю, убрану весною, Вранці зустрічають.*

Варіант 22

1. Які періоди творчості Т. Шевченка виділив І. Франко? У чому суть цієї періодизації?
2. Опишіть маршрут Аральської експедиції, в якій узяв участь Т. Шевченко.
3. З якого твору взято рядки:
...І тихнуть Божії слова, І в келії, неначе в Січі, Братерство славне ожива...
Яка жанрова особливість цього твору?

Варіант 23

1. Ідейно-художній аналіз поеми «Сон» («Гори мої високії...») Т. Шевченка.
2. З якого твору ці рядки: «Єсть на світі доля, А хто її знає? Єсть на світі воля, А хто її має?».
3. Назвіть твори, що увійшли до циклу «В казематі».

Варіант 24

1. Ідейно-художній аналіз поезії «Садок вишневий коло хати...».
2. З якої поезії взято наведені нижче рядки :
*Свою Україну любіть,
Любіть її...Во время люте,
В останню тяжкую минуту
За неї Господа моліть.*
3. Викриття феодально-кріпосницької системи у творах Т. Шевченка «П. С.», «Княжна», «Царі».

Варіант 25

1. Зробіть ідейно-художній аналіз поезії «Ой три шляхи широкії...».
2. З якого розділу (вказати назву) якого твору Т. Шевченка взято рядки:
*Гомоніла Україна, Довго гомоніла,
Довго, довго кров степами Текла-червоніла.*
3. Прозова спадщина Т. Шевченка. Назвіть твори та їх тематику й центральну проблему.

Варіант 26

1. Трансформація в інтимній ліриці Т. Шевченка власної біографії у національно-символічну (образи москаля і покритки).
2. Звідки взято наведені рядки:
*Збрешуть люде,
І візантійський Саваоф
Одурить, Не одурить Бог,
Карать і миловать не буде:
Ми не раби Його – ми люде!*
3. Чим відрізнялася поезія Т. Шевченка від творчості його попередників українських поетів-романтиків? Чому поява «Кобзаря» в 1840 році стала епохальною датою в розвитку української літератури?

Варіант 27

1. Шлях очищення й покути героїв Шевченкових творів періоду заслання («Меж скалами, неначе злодій...», «Не спалося, – а ніч, як море», «Варнак»).
2. Який художній засіб використано в рядках:
«На всіх язиках все мовчить»? З якого твору вони?

3. Перший період творчості Шевченка характеризується зверненням до **кількох магістральних у всій його поетичній спадщині тем**: назвіть, яких; прокоментуйте, наведіть приклади.

Варіант 28

1. Твори, написані в 1843–1845 роках, Шевченко об'єднав у рукописну збірку під назвою «?». Поетичним післясловом до неї стала ... поезія. Ідейну основу збірки складає усвідомлення..... Домінантними стають масштабні історіософські твори, в яких Шевченко .... (Продовжіть, доведіть на прикладах правильність своєї думки).

2. З якого твору взято рядки:

*На ріках круг Вавилона
Під вербами, в полі,
Сиділи ми і плакали
В далекій неволі.*

До якого циклу належить твір?

3. Зробіть ідейно-художній аналіз поезії «Мені однаково...».

Варіант 29

1. Зробіть ідейно-художній аналіз поезії «Заповіт».

2. З якого твору Т. Шевченка взято рядки:

*Не мені, Великий Господи, простому,
Судить великі діла Твоєї волі. Люта зла
Не дієш без вини нікому.*

В який період творчості написав Шевченко цю поезію?

3. «Журнал» Т. Шевченка як вияв його естетики.

Варіант 30

1. Т. Шевченко – художник. Що вам відомо про його малярську спадщину?

2. Зробіть ідейно-художній аналіз поезії «Сон» («На панщині пшеницю жала»).

3. З якої поезії рядки:

*Неначе над Дніпром широким
В гаю – предвічному гаю,
Поставлю хаточку, садочок
Кругом хатини насаджу.*

Коли Т. Шевченко написав їх?

Завдання для контрольної роботи № 2

1. Якими жанровими різновидами представлений жанр повісті у творчості Марка Вовчка? Назвіть ці твори.

2. Хто автор першого в українській літературі повного перекладу Гомерової «Іліади»? Як називається цей переклад?

3. Яка перша назва оповідання Марка Вовчка «Горпина»? Зробіть ідейно-художній аналіз цього твору.

4. Вплив творчості Вальтера Скотта на написання П. Кулішем роману «Чорна рада».

5. З якого твору якого автора взято рядки:

*Пилатію, воєводо, Славний государю,
Пусти мені мого сина...Одного і маю...*

6. Вкажіть сюжетні лінії роману А. Свидницького «Люборацькі».
7. Як називається твір, написаний П. Кулішем на основі біблійної «Пісні пісень»?
8. Повість Марка Вовчка «Інститутка». Тема, ідея, образи.
9. З якої поезії якого автора взято рядки:
*Народе без пуття, без честі і поваги, Без правди у завітах предків
диких,
Ти, що постав з безумної одваги Гірких п'яниць і розбишак великих.*
10. З якого твору якого автора взято наведені нижче рядки:
*До тебе, люба річечко, Ще вернеться весна.
А молодість не вернеться, Не вернеться вона.*
Назвіть жанр цього твору.
11. Особливості поетичних творів Л. Глібова.
12. Видавнича, культурно-просвітницька діяльність П. Куліша.
13. Лірика С. Руданського: теми, мотиви, жанрова своєрідність.
14. Антимілітарні мотиви поезії Ю. Федьковича.
15. Проза Ю. Федьковича. Ідейно-художній, жанрово-стильовий аспекти.
16. Особливості композиції роману А. Свидницького «Люборацькі».
17. Сюжетні лінії та персональний світ роману А. Свидницького «Люборацькі»
18. Розкрийте жанрове розмаїття «Народних оповідань» Марка Вовчка.
19. Якими жанровими різновидами представлений жанр повісті у творчості Марка Вовчка? Назвіть ці твори.
20. Хто автор першого в українській літературі повного перекладу Гомерової «Іліади»? Як називається цей переклад?
21. Суперечності світогляду П. Куліша.
22. Романтична повість О. Стороженка «Марко Проклятий»: освоєння традицій західноєвропейського готичного роману.
23. Оповідання Марка Вовчка «Максим Гримач».
24. Етнографічно-побутова школа як ідейно-стильова течія в українській прозі.
25. Видавнича, культурно-просвітницька діяльність П. Куліша.
26. Розкрийте загальні тенденції розвитку художньої прози в 40-60 рр. XIX ст.
27. Як поєднались у повісті О. Стороженка «Марко Проклятий» національна фольклорна традиція та традиції західноєвропейського готичного роману?
28. Жанрово-стильовий діапазон лірики С. Руданського.
29. Літературно-критична спадщина П. Куліша. (Назвати основні статті й коротко проаналізувати).
30. Ідея державності у романі П. Куліша «Чорна рада».
31. Назвіть автора твору «Варіація першої Давидової псалми» та вкажіть основний мотив цього твору.
32. Центральний конфлікт роману П. Куліша «Чорна рада».
33. Назвіть основні проблеми, підняті у романі П. Куліша «Чорна рада» та персонажів, через яких вони реалізовані у творі.
34. Виберіть правильну відповідь:

- а) трагедії «Хмельницький», «Довбуш» – П. Куліш;
 б) поеми «Цар Соловей», «Лірникові думи» – Ю. Федькович;
 в) драмована трилогія («Байда, князь Вишневецький», «Цар Наливай», «Петро Сагайдачний») – С. Руданський.
35. Ідейно-художній аналіз лірики Л. Глібова («Ясне сонечко, втомившись...», «Летить голуб понад полем...», «Зіроньки», «Вечір», «Моя веснянка», «Nocturno»).
36. З якого твору якого автора взято рядки:
Народе мій, ясирнику татарський, Невольнику турецький найдорожчий!
Народе мій, єхидний панський слуго І польської герою темний слави! До якої
 збірки увійшов цей твір? Яка його основна думка?
37. Перекладацька діяльність П. Куліша.
38. Хто з літературознавців займався проблемою авторства «Народних оповідань»? Як вирішувалась ця проблема?
39. Літературно-естетичні погляди П. Куліша.
40. Назвіть представників етнографічно-побутової школи, дайте характеристику ідейно-художніх особливостей їх письма (навівши приклади).
41. Зробіть ідейно-художній аналіз переспіву «136-го Давидового псалму» С. Руданського в контексті попередніх інтерпретацій цього твору в українській поезії.
42. Виберіть правильну відповідь:
 а) «*Расказы из русского народного быта*» (Ю. Федькович);
 б) «*Оповідання Грицька Ключника*» (Марко Вовчок);
 в) «*Малороссийские рассказы*» (О. Стороженко);
 г) «*Балади та оповідання*» (П. Куліш).

Програмові вимоги до курсу «Історія української літератури 40-60-х рр. ХІХ століття»

Ідейно-художній аналіз поезій Т. Шевченка: «Садок вишневий коло хати», «Мені однаково...», «Ой три шляхи широкії...», «Тече вода в синє море», «Заросли шляхи тернами...», «Заповіт», «Сон» («На панщині пшеницю жала»). Жанрово-тематичний аналіз творів «Кобзаря» Т. Шевченка 1840 р. Жанрова характеристика творів, що увійшли до першого видання «Кобзаря». Балади Т. Шевченка, написані в ранній період творчості.

Ідейно-естетичний, жанровий аналіз циклу «В казематі». Своєрідність композиції поеми Т. Шевченка «Кавказ». Ідейно-художній аналіз цього твору.

Загальна характеристика творчості Шевченка періоду «трьох літ». Рукописна збірка Т. Шевченка «Три літа». Ідейно-художній аналіз поеми

«Великий льох». Ідейно-художній аналіз поеми «Сон» («Гори мої високії...») Т. Шевченка. Аналіз поезій «Розрита могила», «Холодний яр».

Типологічне зіставлення поеми «Наймичка» і однойменної повісті Т. Шевченка.

Які з повістей Т. Шевченка мають таку ж назву, як і його поетичні твори? Які проблеми піднімаються в них?

Проблематика, художні образи поем Т. Шевченка «Неофіти», «Юродивий».

Викриття феодально-кріпосницької системи у творах Т. Шевченка «П. С.», «Княжна», «Царі».

Шевченків ідеал щасливого людського світу та його поетична реалізація («Садок вишневий коло хати», «Ісаія. Глава 35», «І досі сниться...», «Росли укупочці...», «І Архімед, і Галілей...», «Тече вода з-під явора...», «Подражаніє. Едуарду Сові»).

Основні проблеми, підняті у монографії Ю. Барабаша «Просторінь Шевченкового слова».

Шлях очищення й покути героїв Шевченкових творів періоду заслання («Меж скалами, неначе злодій...», «Не спалося, – а ніч, як море», «Варнак»).

Де і в яких роках відбував Т. Шевченко другий період заслання? Назвіть основні твори, написані ним тоді.

Проблематика, композиція повістей Т. Шевченка «Прогулка с удовольствием и не без морали», «Несчастный», «Близнецы».

Переспів яких саме псалмів здійснив Т. Шевченко? Хто ще з українських авторів переспівував ці релігійні тексти?

Автобіографічний характер поезій Т. Шевченка «Якби ви знали, паничі», «Мені тринадцятий минало», «І виріс я на чужині», «І золотої й дорогої».

Основні положення монографії Л. Плюща «Екзод Тараса Шевченка. Навколо «Москалевої криниці».

Історіософська візія України в поезіях Т. Шевченка «Іржавець», «Чернець», «Якби-то ти, Богдане п'яний», «Ой чого ти почорніло...».

Доля таланту в умовах кріпосницької дійсності в повістях Т. Шевченка «Музикант», «Художник».

Проблематика повісті «Княгиня» Т. Шевченка.

Періодизація творчості Т. Шевченка. Джерела біографії.

Назвіть живописні твори Т. Шевченка, об'єднані в цикл «Сюїта самотності». Хто з мистецтвознавців запропонував таку назву?

Жанр, проблематика, художні образи поеми «Марія» Т. Шевченка.

Фольклорна основа Шевченкової літературної спадщини.

Основні положення статті Ю. Бойка «Творчість Тараса Шевченка на тлі західноєвропейської літератури».

Ідейно-філософський аналіз поеми Т. Шевченка «Москалева криниця».

Періодизація творчості Т. Шевченка. Характеристика раннього періоду творчості. Характеристика творчості періоду заслання. Характеристика творчості останніх років життя.

Трансформація в інтимній ліриці Т. Шевченка власної біографії у національно-символічну (образи москаля і покритки).

Основні положення монографії Л. Плюща «Екзод Тараса Шевченка».

Художня майстерність Т. Шевченка у переспіві «Псалмів Давидових».

Жанр, проблематика, композиція поеми Т. Шевченка «Сон» («У всякого своя доля»).

Основні положення праці В. Шевчука «Слово і постасне».

Особливості поетичних творів Л. Глібова («Ясне сонечко, втомившись...», «Паняночка», «Летить голуб понад полем», «Ой не цвісти калиноньці», «Вечір», «Журба», «Зіронька», «Не плач, поет», «Моя веснянка», «Ноктюрн»).

Ідейно-художній аналіз поезії Л. Глібова «Журба».

Жанрове розмаїття «Народних оповідань» Марка Вовчка.

Ідейно-художній аналіз повісті «Інститутка». Оповідання Марка Вовчка «Максим Гримач»: жанрово-стильові особливості. Проблематика та ідейне скерування «Народних оповідань» Марка Вовчка. Яка перша назва повісті Марка Вовчка «Інститутка»? Розкрийте ідейне спрямування твору.

Хто із літературознавців займався проблемою авторства «Народних оповідань»? Як вирішувалась ця проблема?

Жанрово-стильовий діапазон лірики С. Руданського. Романсова лірика С. Руданського. «Співомовки» С. Руданського. Основні положення праці М. Сиваченка «Студії над гуморесками С. Руданського».

Ідейно-художній аналіз «Переспіву 136-го Давидового псалму» С. Руданського в контексті попередніх інтерпретацій цього твору в українській поезії. Загальна характеристика поем С. Руданського «Цар Соловей», «Лірникові думи».

Проблематика поетичної спадщини Ю. Федьковича. Художня концепція пристрасті-кохання у новелістиці Ю. Федьковича («Люба-згуба», «Серце не навчити»). Провідні мотиви поезії Ю. Федьковича («Золотий лев», «Під Кастанедов», «Рожа», «При відході», «Святий вечір», «Рекрут», «Трупарня», «Писанки», «Новобранчик», «Дезертир», «Пречиста діво, радуйся, Маріє!», «Гой зійшла зоря», «Явір», «На зеленій млаковині» та ін.). Тематика жовнірського життя у прозі Ю. Федьковича («Три як рідні брати», «Штефан Славич»).

Загальні тенденції розвитку художньої прози в 40-60 рр. XIX ст.

Особливості композиції роману А. Свидницького «Люборацькі». Характеристика сюжетних ліній цього роману.

Романтична повість О. Стороженка «Марко Проклятий» як поєднання національної фольклорної традиції та традицій західноєвропейського готичного роману.

Етнографічно-побутова школа як ідейно-стильова течія в українській прозі.

Представники етнографічно-побутової школи в українській прозі 60-х років (О. Стороженко «Оповідання Грицька Ключника»; Ганна Барвінок «Серед осені – літо», «Лихо не без добра», «Сирітський жаль»; Д. Мордовець

«Дзвонар»; М. Номис «Дід Мина і баба Миниха»). Характеристика ідейно-художніх особливостей їх письма (навівши приклади).

Видавнича, культурно-просвітницька діяльність П. Куліша.

Д. Чижевський про подвійну природу світогляду П. Куліша.

Тематичний і жанровий спектри збірки П. Куліша «Дзвін». Тематичний і жанровий спектр збірки П. Куліша «Хуторна поезія». П. Куліш «Псалтирна псалма». Тематичний і жанровий спектр збірки П. Куліша «Дзвін». Поезія «Чудо».

Загальна характеристика «Драмованої трилогії» П. Куліша.

Літературно – критична спадщина П. Куліша (назвати основні статті й коротко проаналізувати).

Ідея державності у романі П. Куліша «Чорна рада».

Основний мотив твору «Варіація першої Давидової псалми» П. Куліша.

Центральний конфлікт роману П. Куліша «Чорна рада».

П. Куліш «Драмована трилогія»: генеза творчого задуму, композиція твору, реалізація культурницької концепції автора у творі. Оцінка твору І. Нечуєм-Левицьким.

Тематичний і жанровий спектри збірки П. Куліша «Хуторна поезія».

Основні літературно-критичні статті П. Куліша. Літературно-естетичні погляди П. Куліша.

Поєми П. Куліша «Магомет і Хадиза», «Маруся Богуславка», «Грицько Сковорода».

Загальний огляд історичної прози П. Куліша (крім «Чорної ради»): «Алексей Однорог», «Порубежники», «Встреча», «Братья»; «Записки о Южной Руси», «Хмельниччина», «Виговщина»).

П. Куліш «Хуторянка, або Співана хвала молоді перед весільними гістьми»: жанр і генеза твору.

Хто автор першого в українській літературі повного перекладу Гомерової «Іліади»? Яка назва цього перекладу?

Методичні рекомендації до самостійної роботи студентів

В умовах реформування освіти важливою ланкою фахової підготовки стає самоосвіта. Як підкреслюють науковці, що вивчають проблему реформування вищої школи, *«самостійна робота студента є не тільки важливою формою навчального процесу, але й має стати його основою»* (Воєвідко Л.). Звичайно, сучасність, сповнена різних викликів, що постають і постануть перед випускником, різка зміна узвичаєної парадигми сприйняття й оцінювання дійсності, швидкий процес комп'ютеризації усіх ланок нашого життя, глобалізація та інформатизація світу, вимагають від людини здатності до швидких змін, готовності опановувати нові знання й навички, перекваліфікації. Тому самостійна робота набуває важливої ролі у формуванні здатності до самовдосконалення і творчого пошуку. Для студентів-філологів за умов скорочення аудиторних годин самостійна робота є також і формою

опрацювання матеріалу, на який не виділяється час на лекціях і практичних, але без осягнення якого знання про літературний процес не будуть повними.

Серед типів самостійної роботи, найбільш відповідних до завдань вищої школи, дослідники виділяють такі (за П. Підкасистим): відтворюючі самостійні роботи за зразком; реконструктивно-варіативні; евристичні; творчі. Укладаючи ці методичні рекомендації, ми враховували найоптимальніші для студентів-філологів і майбутніх педагогів типи робіт.

Протягом семестру студенти мають виконати певний перелік робіт самостійно. Адже на самостійну роботу передбачено для спеціальності 035 – Філологія 114 годин, для спеціальності 014 Середня освіта – 60.

Для спеціальності 014 Середня освіта як обов'язкові є такі види самостійної роботи як мініпрезентації для ЗОШ.

1. Конспект літературознавчих статей.

Рекомендації щодо ведення конспекту наукової статті:

Вказати вихідні дані джерела (назву статті, книги, журналу, ім'я автора, рік видання, сторінку); текст конспектувати тезово, розбивши його на певні змістові фрагменти, де вибирати основне; ключові поняття слід виділяти – графічно, кольором. Доцільно залишати поле для зауважень, розмірковувань.

2. Вивчення напам'ять віршованих текстів.

3. Написання реферату (7–10 друкованих сторінок, оформлених відповідно до вимог, що ставляться до оформлення такого типу робіт), обов'язково із списком використаної літератури.

4. Ведення словничка літературознавчих термінів (під час вивчення тієї чи іншої теми слід виписувати визначення літературознавчих термінів).

5. Підготовка презентацій.

6. Ведення читацького щоденника. Записи тут – довільної форми, однак слід записати імена головних героїв, місце, де відбувається дія, коротко викласти сюжетні схеми, розкрити конфлікт.

Контроль виконання самостійної роботи здійснюється шляхом перевірки конспектів, опитування вивченого напам'ять, заслуховування рефератів, шляхом введення питань із самостійно опрацьованого матеріалу в завдання контрольних робіт, тестування, іспиту.

Контроль за виконанням самостійної роботи здійснюється у дні, визначені кафедрою.

Зміст самостійної роботи відповідно до тем (114 / 60):

Підготувати повідомлення: «Українські альманахи 40-60-х рр. ХІХ ст.» «Риси естетики й поетики реалізму в порівнянні з романтизмом». Прочитати «Книгу буття...» М. Костомарова.

ТВОРЧА ПОСТАТЬ Т. Г. ШЕВЧЕНКА. ПЕРІОДИЗАЦІЯ ЖИТТЄВОГО І ТВОРЧОГО ШЛЯХУ. РАННІЙ ШЕВЧЕНКО ЯК ПОЕТ-РОМАНТИК.

БАЛАДИ Т. ШЕВЧЕНКА 1837–1843 рр.

Прочитати дослідження Зайцева П. «Тарас Шевченко», підготувати презентації про кожен із чотирьох періодів життя і творчості Т. Шевченка (на вибір).

Підготувати короткі конспекти таких праць про Т. Шевченка: Дзюба І. Тарас Шевченко. Життя і творчість; Забужко О. Шевченків міф України; Теми і мотиви поезії Т. Шевченка; Шевчук В. Слово і постасне; Ключок Г. Поетика візуальності Тараса Шевченка; Генералюк Л. Універсалізм Шевченка: взаємодія літератури і мистецтва.

Вивчити напам'ять уривок з балади «Причинна»: 1) від «Рече та стогне...» до «Та ясен раз у раз скрипів...» 2) від «О Боже мій милий...» до «Таке її щастя, така її доля»; уривок із поеми «Розрита могила»; «Думи мої, думи мої...», «Тополя» (перших 16 рядків), «Катерина» (уривок за вибором), «Гайдамаки» (від: «Літа орел, літа сизий» до «Йде Залізник Чорним шляхом, За ним гайдамаки», «Гомоніла Україна...»).

Законспектувати: Франко І. «Тополя» Т. Шевченка. *Зібр. творів: У 50 т. К. : Наукова думка, 1980. Т. 28. С. 73-88.*

ЕВОЛЮЦІЯ ОБРАЗУ ЖІНКИ-МАТЕРІ У ТВОРЧОСТІ Т. ШЕВЧЕНКА («КАТЕРИНА», «СОВА», «НАЙМИЧКА», «НЕОФІТИ», «МАРІЯ»)

Законспектувати: Франко І. «Женщина-мати в поемах Шевченка». *Зібр. творів: У 50 т. К. : Наукова думка, 1980. Т. 26. С. 153-154.*

Франко І. «Наймичка» Шевченка. *Там само. Т. 29. С. 447-469.*

Франко І. Шевченкова «Марія». *Там само. Т. 39. С. 300-309.*

Смілянська В. «Марія». *Смілянська В., Чамата Н. Структура і смисл: спроба наукової інтерпретації поетичних текстів Тараса Шевченка : монографія. К. : Вища школа. 2000. С. 195-205.*

ТВОРЧІСТЬ Т. ШЕВЧЕНКА ПЕРІОДУ «ТРЬОХ ЛІТ», ПЕРІОДУ ЗАСЛАННЯ І ПІСЛЯ ЗАСЛАННЯ

Законспектувати: Євшан М. Релігія Шевченка. *Критика. Літературознавство. Естетика. К. : Основи, 1998. С. 25-30.*

Вивчити напам'ять: «Кавказ» (уривки на вибір), «Заповіт», «І мертвим, і живим...» (уривки на вибір); «Сон (У всякого своя доля)»: 1) від «У всякого своя доля...» до «Адамові діти...», 2) від «Летим. Дивлюся, аж світає...» до «душі пропиває»;

«І мертвим, і живим...» від «Якби ви вчились ...» до «Отойді ми заходимось...»;

«Псалми Давидові» (переспів 12-ого псалма);

цикл «В казематі»: напам'ять «Мені однаково», «Садок вишневий коло хати», «Тече вода з-під явора»;

«Плач Ярославни»;

«Сон» («На панщині пшеницю жала...»);

«У нашій раї на землі...» (перших 12 рядків);

«Мені тринадцятий минало».

Законспектувати статтю: І. Франка «Темне царство». *Зібр. творів: У 50 т. К. : Наукова думка, 1980. Т. 26. С. 131-152.*

Повторити (вивчити напам'ять) уривок з поеми «Сон (Летим... дивлюся аж світає...)».

Зробити нотатки: Дзюба І. «Кавказ»; «Від «Єретика» до Кирило-Мефодіївського братства». *Тарас Шевченко. Життя і творчість*. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. С. 289-329.

Прочитати усі дев'ять російськомовних повістей Т. Шевченка. Зробити *письмово типологічне зіставлення* поеми «Наймичка» і однойменної повісті.

Виконати реферати на тему: «Народні обряди у творчості Шевченка»; «Фольклорні обряди у творчості Т. Шевченка». Опрацювати монографію М. Коцюбинської «Етюди про поетику Шевченка», дослідження П. Зайцева «Життя Тараса Шевченка». Ознайомитися з монографіями Ю. Барабаша «Коли забуду тебе, Єрусалиме...», О. Забужко «Шевченків міф України», І. Дзюба «Тарас Шевченко». Підготуватися до дискусії за книгами: Іванишин П. Вульгарний «неоміфологізм»: від інтерпретації до фальсифікації Т. Шевченка; Плющ Л. Екзод Тараса Шевченка: Навколо «Москалевої криниці».

Прочитати «Журнал» Т. Шевченка. Відксерити із Шевченківського словника (Т. 2) *карту перебування Т. Шевченка в засланні* й уміти нею користуватися.

Підготувати відповіді на питання:

Варіант I

1. Які варіанти місця перепоховання Т. Шевченка обговорювалися? Який був остаточним? Чому?
2. Яку історію із гарнізонного життя оповідає Т. Шевченко, давши їй іронічну назву «недошита кофта»?
3. Назвіть твори, написані Т. Шевченком протягом 1846-1847 рр.
4. З якого твору поета ці рядки:
*Доле, де ти! Доле, де ти?
Нема ніякої.
Коли доброї жаль, Боже,
То дай злої, злої!*

Варіант II

1. Як називався пароплав, яким Т. Шевченко плив до Нижнього Новгорода, повертаючись із заслання? Кому Шевченко віддав квиток, придбаний раніше на пароплав «Меркурій»?
2. Про який твір якого автора написав у своєму щоденнику Т. Шевченко: «Прекрасний, благородний труд. Бриллиант в современной исторической литературе»?
3. Назвіть останню (написану перед смертю) поезію Т. Шевченка.
4. З якого твору поета ці рядки:
*Любіться, брати мої,
Україну любіте
І за неї, безталанну,
Господа моліте.*

Варіант III

1. Скільки творів увійшло до «Кобзаря» 1860 року, чийм коштом він був виданий?

2. Назвіть перші вагомі дослідження Шевченкової біографії та їх авторів.
3. Чим закінчується щоденник Т. Шевченка? Коли було зроблено останній запис?

4. З якого твору поета ці рядки:

*Слава не поляже;
Не поляже, а розкаже,
Що діялось в світі,
Чия правда, чия кривда
І чії ми діти.*

Варіант IV

1. Кому присвячена поема «Єретик»? Що вам відомо про цю людину? У якому ще творі Шевченко згадує її?
2. Де Т. Шевченко відбував другий період заслання? Які твори він написав тоді?
3. Вставте пропущене слово: «И бравый солдат мне казался менее ... похожим на человека». Чому Т. Шевченко так відгукується про «христоролюбиве воїнство»?
4. Згадкою про яку подію відкривається «Журнал» Т. Шевченка:
а) про зламанний ніжик; б) про куплений чайник; в) роздумами про солдатчину; г) згадкою про «бідного Скоболева»?

Варіант V

1. Як називався пароплав, яким Т. Шевченко плыв до Нижнього Новгорода, повертаючись із заслання? Кому Шевченко віддав квиток, придбаний раніше на пароплав «Меркурій»?
2. Про який твір якого автора написав у своєму щоденнику Т. Шевченко: «Прекрасный, благородный труд. Бриллиант в современной исторической литературе»?
3. Назвіть останню (написану перед смертю) поезію Т. Шевченка.
4. З якого твору поета ці рядки:

*Любіться, брати мої,
Україну любіте
І за неї, безталанну,
Господа моліте.*

Варіант VI

1. Скільки творів увійшло до «Кобзаря» 1860 року, чиїм коштом він був виданий?
2. Назвіть перші вагомі дослідження Шевченкової біографії та їх авторів.
3. Чим закінчується щоденник Т. Шевченка? Коли було зроблено останній запис?
4. Кому присвячена поема «Єретик»? Що вам відомо про цю людину? У якому ще творі Шевченко згадує її?

Вивчити напам'ять: «Стоїть в селі Суботові...» (уривок), «Іржавець».

Виконати тестові завдання: Мафтин Н., Вівчарик Н. «Я на сторожі коло їх поставлю слово...»: збірник тестових завдань. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2016. 52 с.

Підготувати відеопрезентації «Шевченко – художник».

Проза й поезія пошевченківської доби

Прочитати «Рассказы из русского народного быта» Марка Вовчка.

Прочитати й записати основне в читацькі щоденники: Ковалець Л. Юрій Федькович. Історія розвитку творчої індивідуальності письменника. К. : Монограф, 2011.

Прочитати історичні поеми-хроніки С. Руданського («Мезепа, гетьман український», «Іван Скоропада», «Павло Полуботок»).

Прочитати твори письменників етнографічно-побутової школи (Д. Мордовця, М. Номиса, Ганни Барвінок) – Надія Гаєвська. Хрестоматія української літератури та літературної критики ХІХ ст. (у трьох книгах). Кн. 2. К., 1996.

Мафтин Н. В.

Невольничча муза Тараса Шевченка. Творчість після повернення із заслання

Перший період заслання (1847-1850)

31 травня 1847 року Шевченка під наглядом фельд'єгера було відправлено до Оренбурга. На місце заарештований прибув уже на восьму добу. Свої восьмиденні тортури в тяжкій дорозі поет детально описав у повісті «Близнята». Далі його доправили до Орського укріплення (за 250 верст від Оренбурга), місця, де мав відбувати покарання. Місцеві називали Орську фортецю Яман-кала (місто-погань). Тут і справді не було нічого, де могло б спочити око: земляний вал оточував казарми й кілька десятків будиночків. Довкола – піски, убогий, одноманітний краєвид. Маленька річечка Ора нагадувала струмок, а влітку пересихала зовсім. Зима з морозами й сильними

хуртовинами, літо – задушливе й спекотне. І – муштра, яку Шевченко ненавидів. Почалася справжня каторга в цій «незамкнутій тюрмі».

Доки комендантом укріплення був Дмитро Ісаєв, Шевченкові негласно було дозволено жити на приватній квартирі, вільно пересуватися територією укріплення. Та наступний комендант – самодур Мешков – поставив за мету зробити-таки із цього непокірного заслання бравого солдата: взявся щоденно по кілька годин мучити Тараса солдатською виправкою. І все ж найбільшою мукою була заборона писати й малювати. Він малює на стінах казарми вуглям, крейдою, згодом на його прохання друзям вдається переслати пензлі й фарбу. Всупереч забороні крадькома записує вірші на окремі аркуші, які пізніше оформив у невеличкі книжечки. Ці книжечки ховає за халявою чобота, тому й дістали вони назву захаявних.

Завдяки клопотанню друзів Шевченка включили до складу експедиції, спорядженої вивчати Аральське море. На прохання Олексія Бутакова, якому потрібен був досвідчений художник, на період проведення експедиції заборону малювати з Шевченка зняли. Сповнений радісного піднесення, хоча фізично ще кволий (недавно переніс ревматизм і цингу), він береться за пензля вже на другий день сухопутного переходу до фортеці Раїм. Саме на Кос-Аралі Шевченко написав і значну частину творів, що представляють його творчість періоду заслання.

Захаявна книжечка 1847 року починалась віршем «Думи мої, думи мої...». Використовуючи назву поезії, вміщеної у першому «Кобзарі», поет прагнув підкреслити незламність свого духу, нескореність свого поетичного покликання. За перші три роки заслання (дослідники називають цей **етап орсько-аральським**) Шевченко написав понад сто творів, у тому числі дев'ять поем.

Якщо давати загальну характеристику поезії періоду заслання, то, за висновком Івана Дзюби, вона *«не є чимось тематично чи естетично відособленим від усієї Шевченкової творчості. Шевченко розкривається в ній у тих самих якостях, що й раніше, – але це не самоповторення, а постійне і нескінченне доростання до самого себе; це невичерпність генія»*. Невичерпність Шевченкового поетичного генія виявилась у зверненні до тем і мотивів, що опрацьовувалися в його доневольничій музі, на новому рівні: з поглибленням філософського осмислення й психологізму, самоаналізу, з посиленням мотиву чужини й розлуки, доведеного до реєстрів відчаю й смирення; з розширенням настроєвого діапазону фольклорних стилізацій. Саме на період перебування на Кос-Аралі припадає «друга фольклорна хвиля» творчості поета, коли він написав значну кількість поезій на основі народної пісні («Ой одна я, одна...», «Утоптала стежечку через яр», «Якби мені черевики...», «На вгороді коло броду», «Ой люлі, люлі, моя дитино», «У неділеньку у святую...» та ін.). Ці твори характеризуються *«кристалізацією фольклорних образних зворотів, виведенням фольклорних кліше за межі формального прийому», «наданням їм реального образного змісту»* (Михайлина Коцюбинська). Етнографічні й психологічні замальовки, якими, по суті, є ці твори, обігрують різні буттєві ситуації й колізії, та всі вони

позначені «інтимною пережитістю й індивідуальністю вислову» (Іван Дзюба). На основі фольклору постають у Шевченка й нові індивідуальні жанрові модифікації (*пригадайте, який жанр увів в українську літературу поет у ранній період творчості*). Трагічна тональність і контрастна наспівна інтонація вірша «Ой люлі, люлі, моя дитино...» дали підстави дослідникам творчості поета зауважити «суто шевченківську індивідуальну модифікацію ліричного твору – свого роду антиколіскову».

Звучать у поезії періоду заслання й мотиви дівочої недолі, трагедії жінки-матері. Взагалі ці мотиви є «частиною великої Шевченкової теми: **втрати людьми раю** (раю щирості й правди поміж людьми, раю чистих людських почувань)» (Іван Дзюба). У серці поетовому оживали дорогі образи рідної неньки, сестри Катерини: «**У нашій раї на землі Нічого кращого немає...**». Зігрівали душу спогади про тих, чією красою захоплювався, ким був зачарований, проростали на папері «ніжними квітами» інтимної лірики («Г.З.», «Якби зустрілися ми знову...»). Та центральним образом Шевченкової поезії залишається Україна. Вона звучить ностальгійною струною спогадів у поезіях автобіографічного характеру («Мені тринадцятий минало...», «І виріс я на чужині...», «І золотої, й дорогої...», «Якби ви знали, паничі...»), відгукується у творах на історичну тематику (поєми «Чернець», «Іржавець»), постає молитвою – як у поемі «Сон» («Гори мої високії...»).

– Прочитайте слова з поеми «Сон» («Гори мої високії...»): *Я так її, я так люблю... Прокоментуйте слова І. Дзюби: «Важко уявити відчайдушнішу формулу любові до своєї занепащеної землі».*

– Проаналізуйте поезії «Заросли шляхи тернами...», «Тече вода в синє море...» та «Ой три шляхи широкії».

Мотиви чужини, самотності, поєднуються в Шевченковій поезії з роздумами про життєвий вибір. Шевченка дедалі більше цікавить філософська тема протистояння добра і зла, таємниця зла в людині й сили прощення. Про те, наскільки цікавила його ця тема, свідчать не тільки вірш «Меж скалами, неначе злодій...», поеми «Варнак», «Титарівна», але й дві редакції «Москалевої криниці», поеми, перший варіант якої Шевченко написав у 1847 році в Орській фортеці, а другий – у 1857.

Прикметно, що останній вірш, написаний Шевченком у неволі, «**І досі сниться: під горою...**» – як і «**Садок вишневий коло хати**», це вірш-ідилія. Таке своєрідне «обрамлення» невольничої музи Шевченка підтверджує записані ним у «Щоденнику» слова: «*Усе це невимовне горе, усі вияви приниження й наруги минули, наче й не торкаючись мене. Найменшого сліду не залишили по собі... Мені здається, що я той же, яким був десять літ тому. Жодна риса в моєму внутрішньому образі не змінилася*».

Другий період заслання (1850-1857)

Після повернення експедиції в Оренбург Шевченко був і далі в розпорядженні Бутакова: він мав опрацювати всі замальовки, зроблені ним, для створення великої карти Аральського моря. Йому призначили й помічника: маляра-аматора, політичного засланиця Броніслава Залеського. Так почалася їх щира приязнь, що тривала й після заслання. Шевченко плекав надію на те,

що з Петербурга прийде офіційний дозвіл малювати. У квітні 1850 року поета заарештували. Донос про те, що рядовий Шевченко порушує «височайшее повеление» – малює, пише вірші, не живе в казармі – зробив, зводячи порахунки з поетом, підленький прапорщик.

У жовтні 1850 року Шевченко прибув на нове місце заслання – Новопетровське укріплення, розташоване на пустельному піщано-скалистому півострові Мангишлак. Хоча безпросвітність його становища була жахливою, доля й у тут, в «забутому Богом і людьми краї», посилала поетові друзів, які намагались допомогти йому. Особливо підтримував Тараса Григоровича комендант форту Іраклій Усков. Родина Ускових радо приймала його в себе, поет дружив із донечками коменданта. Тим часом у далекому Петербурзі Шевченкові друзі постійно клопоталися про його помилування.

Другий період заслання – 1850-1857 роки – прикметний тим, що Тарас Григорович почав писати прозу. З 1853 по 1857 роки він написав біля двадцяти повістей російською мовою (з них збереглося лише 9).

Своє життя в Новопетровському укріпленні, роздуми і враження сам Шевченко описав у «Щоденнику» (Тарас Григорович називав його «Журнал»), який почав вести з 12 червня 1857 року, з нетерпінням очікуючи волі. Цар Микола I помер, і друзі клопоталися перед новим імператором про звільнення опального поета. У тому, що Шевченка таки внесли до списку амністованих, особлива заслуга віце-президента Петербурзької академії мистецтв Федора Толстого та його дружини Анастасії. Із листа Анастасії Толстої Шевченко й довідався про можливе близьке звільнення. Та від цього листа до одержання офіційного наказу минуло довгих сім місяців!

Омріяна воля

У «Щоденнику», нарешті, з'являється запис: «Встретил зрителя полугоспиталя Бажова и он перый поздравил меня с свободой. 21 июля 1857 года в 11 часов утра». Але Шевченко мусив їхати ще в Оренбург, що ускладнювало (і матеріально, і в часі) повернення в столицю. Треба віддати належне Іраклію Ускову, котрий таки згодився дати документи поетові на проїзд до Петербурга через Астрахань. 2 серпня 1857 року Шевченко «на самой утлой рыбацьей лодке» виїхав із Новопетровського укріплення до Астрахані. Пароплав «Князь Пожарский» дорогою до Нижнього Новгорода зупинявся в портових містах. І всюди Шевченко жадібно роздивляється архітектуру, придивляється до людських облич, навіть серед злидених, обдертих кварталів насолоджуючись волею. В Саратові відвідав матір Миколи Костомарова, старенька привітала його, як рідного сина, «радісним поцілунком і щирими сльозами». В Нижньому Новгороді Тараса Григоровича чекала прикра несподівнка: йому заборонено відвідувати обидві столиці Ще півроку він мусив жити тут, аж доки вирішилось його питання. Це була, як сам поет висловився, «воля на прив'язі». Однак і в цьому місті у Шевченка знайшлися друзі, що підтримали його і матеріально, й морально. Шевченко малює, переписує свою прозу, відвідує місцевий театр, зустрічається з багатьма цікавими людьми (серед них – і з дехто з декабристів, що поверталися з каторги), знайомиться з літературними новинками (саме тоді

уперше прочитав «Народні оповідання» Марка Вовчка). З нетерпінням чекає приїзду давнього приятеля – Михайла Щепкіна, дружбою з яким особливо дорожить: «Как я счастлив этой нелицемерной дружбой!». Пише поему «Неофіти» й присвячує її своєму другові. Серед акторів місцевого театру йому припадає до душі юна Катерина Піунова: Тарас Григорович зачарований її талантом і вродою, однак згодом переживає болюче розчарування – юна красуняне відповіла взаємністю. У Нижньому Новгороді Шевченко, крім «Неофітів», написав триптих «Доля», «Муза», «Слава» та поему «Юродивий», переробив ранню поему «Осика», давши їй назву «Відьма».

До Петербурга Шевченко повернувся в березні 1857 року. Одразу ж відвідав із візитом вдячності своїх благодійників – родину Толстих, зустрівся із друзями – Михайлом Лазаревським, «соизгнанниками оренбуржскими» – поляками Зігмундом Сераковським, Едуардом Желіговським. Тараса Григоровича радо привітала Петербурзька громада – колишні кирило-мефодіївці, що згуртувалися довкола Пантелеймона Куліша.

Шевченко опиняється у вирі літературного й громадського життя. Він – відомий, зустрічі й знайомства з ним прагнуть в ліберальних і демократичних мистецьких колах, революційно налаштована молодь; українці столиці бачать у ньому батька нації. Попри це Тарас Григорович багато працює. *За цей період з-під його пера виходять такі поезії: «Я не нездужаю, нівроку...», «Сон» («На панцині пшеницю жала...»), «Ісаія. Глава 35», «І Архімед і Галілей», вірш-присвята «Марку Вовчку».* Він захопився граверською технікою акватинто й наполегливо опановує її – «... запрягся я в роботу, – сплю на етюдах: з натурального класа і не виходжу» (Лист до М. Щепкіна).

Настальгія за Україною стає нестерпною, та офіційного дозволу для поїздки на рідну землю Шевченкові не дають аж до літа 1859 року. Таємний нагляд за поетом продовжується і в Україні, куди він прибув на початку червня. Завітав у Переяслав до давнього друга Андрія Козачковського, побував у маєтку Максимовичів у Прохорівці, відвідав рідну Кирилівку. Шевченко мріяв оселитися на Україні, поставити хату над Дніпром, знайти собі пару й одружитися. Ще в Петербурзі Тарас Григорович просив у листах свояка Варфоломія Шевченка, щоб той підшукав йому «підходящу» ділянку землі. Тепер він клопочеться про купівлю цієї ділянки.

Поезії, написані на Україні, розкривають оті настрої настрої й переживання, що сповнювали його душу: квітуча природа батьківщини ніби спонукала знову звернутись до фольклорних мотивів – «Ой по горі роман цвіте», «Ой маю, маю я оченята...». Та ці мотиви трансформуються в мотив особистої невлаштованості, самотності. Зустріч з сестрою Яриною зачепила в поетовій душі глибокі рани, що ледь затяглися: згадували, втираючи сльози, своє дитинство, своє безталання. Майже одразу після цієї зустрічі Шевченко написав хвилюючого вірша «Сестрі».

Справи із купівлею клаптика землі не ладналися: щоразу виникали якісь перешкоди. Останньою став донос, що Шевченко, мовляв, богохульствував і говорив крамольні речі. Тараса Григоровича під вартою

доправили в Київ. Жандармські «пилати» готували для його змученої душі нове розп'яття. Йому забороняють жити на Україні, хоча й знімають обвинувачення і дають дозвіл на виїзд у Петербург. Поет назавжди попрощався з «святим Києвом», з омріяним куточком над Дніпром, з Україною. По дорозі заїхав до А. Козачковського, тут ще написав вірш «Якби то ти, Богдане п'яний...».

Оселившись у вузькій кімнатці, відведеній йому в приміщенні Академії мистецтв, Тарас Григорович з головою поринув у працю: під впливом ідей громадівців пише для недільних шкіл «Буквар південно-руський», бере участь у виданні першого українського літературно-критичного журналу «Основа». За значні досягнення в мистецтві гравюри в 1860 році йому було присвоєно звання академіка. Критика високо оцінила нового «Кобзаря», що вийшов у 1960 році завдяки матеріальній підтримці українського фабриканта Платона Смиренка (також колишнього кріпака). Здоров'я його підірване, за давнього ревматизму спричиняє прогресування серцевої хвороби (тоді ця хвороба називалась «водянкою серця»). Його пригнічують невдачі зі спробами визволити з кріпацтва рідних. **Іван Дзюба** так характеризує стан поета у цей період його життя: *«Завжди емоційний, але самоконтрольований, Шевченко нерідко в останні роки втрачає самовладання. Давалися ознаки втоми, недуга, побутова невлаштованість і... самотність. Пекуче відчуття самоти – та жадання її позбутися – стають домінантою його душевного стану. І відбиваються на всьому – творчості, висловлюваннях у листуванні, поведінці. Відчуття самоти тихою тінню супроводило його ще з малих і молодих літ – як сирітство. Воно оберталось й особливою чутливістю до дівочої уваги, бажанням бути привітаним, – а водночас відкритістю й співчутливістю до дівочого серця, чим сповнена Шевченкова поезія».*

Остання поетова спроба одружитися «мала характер фатального захоплення». Наймичка Ликера Полусмакова стала його останнім коханням і останнім гірким розчаруванням у надіях на щасливе родинне життя. І ледь не стогоном із самотньої душі вирвалися слова:

*Якби з ким сісти хліба з'їсти
Промовить слово, то воно б,
Хоч і як-небудь на сім світі,
А все б таки якось жилось.*

Та, наче покликані до життя «давнім сном», з'являються світлі, ідилічні поезії на тему родинного життя («Росли укупочці...», «Подражаніє» («Едуарду Сові»), пейзажна лірика, сповнена дивовижно гармонійного настрою («Ой діброво – темний гаю...», «Тече вода з-під явора...», «Над Дніпровою сагою»).

Тарас Шевченко давно хотів перекласти «Слово о полку Ігоревім». Тепер він береться за здійснення задуманого. Однак ті два уривки, які поет встиг перекласти («Плач Ярославни» та «З передсвіта до вечора»), є скоріш за все поетичними переспівами, навіть самотійними високохудожніми поетичними творами.

Після повернення поета з України антикріпосницькі, антицарські мотиви його поезії стають ще гострішими. На загал широке використання в політичній поезії біблійних і античних образів і мотивів є однією з найхарактерніших особливостей його поетичної творчості періоду після заслання. Політична лірика Шевченка набирала форми біблійних пророцтв про загибель «нечестивих», вибухала огнем праведного гніву й вражала непохитною вірою в неминучу перемогу правди («Ісаія. Глава 35», «Подражаніє 11 псалму», «Подражаніє Іезекіїлю. Глава 19», «Осії. Глава IV»). **Олександр Білецький:** «...біблійні книги допомагали Шевченкові знайти вираз для тієї стихії, яка дедалі опановувала його творчість: для стихії громадянського пафосу».

Домінантними у творчості цього періоду стають громадянсько-політичний і філософсько-медитативний мотиви. Часто вони переплітаються й становлять одну з граней неповторно-індивідуального стилю поета.

Здоров'я Тараса Григоровича погіршувалось із кожним днем. Поет відчував наближення смерті, та надія не покидала його: мріяв ще поїхати в Україну, із нею пов'язував свої сподівання на одужання. За десять днів до смерті передчуття неминучого вилилось поетичними рядками, в яких бринить і світла туга за тим, що не збулось, і відчуття сповнення свого покликання, й прощання, й гірка іронія про домовину-хату, і візія посмертного буття – як нагадує вона його мрії про тихий рай родинного життя в Україні! Вже там, «над Стіксом, у раю»,

*Неначе над Дніпром широким
В гаю – предвічному гаю,
Поставлю хаточку, садочок
Кругом хатини насаджу.*

Іван Дзюба так характеризує цю глибину візії: «У позасвіт, у позачасся перенесено те, чого не вдалося осягти в житті. Чи є ще у світовій поезії така прощальна, передсмертна візія?».

У переддень 47 річниці від дня народження поетові почали надходити вітальні телеграми. Він радів, здавалось, йому навіть трохи полегшало. Удосвіта 10 березня захотів зійти вниз у майстерню, здолав останню сходинку, охнув і упав. Серце поетове перестало битися. Звістка про смерть Тараса Шевченка блискавкою розлетілась по Петербурзі, полинула в Україну, докотилася в Галичину.

Похорон відбувся на *Смоленському кладовищі Петербурга*. До самого кладовища труну несла студентська молодь. Провести поета в останню путь прийшло багато його шанувальників – уся університетська набережна була заповнена народом. Над могилою звучали щирі й скорботні слова друзів, соратників, студентської молоді – українською, польською, російською мовами. Ще в день смерті, після панахиди, його друзі вирішили виконати поетів заповіт. Тому одразу ж почали клопотатися про дозвіл перепоховати його в Україні.

22 травня 1861 року Шевченко назавжди повернувся в Україну. Під Каневом, на Чернечій горі, недалеко від того місця, де хотів збудувати собі хату, відбувся похорон. Червона китайка, якою був застелений козацький віз із поставленою на нього домовиною, міцні юнацькі плечі, що впряглися у воза, аби так віддати шану «батькові», зелене гілля, яким мостили дорогу дівчата, терновий вінок, покладений невідомою під густою вуаллю на віко домовини... Море людей – і багато поліції. Поет повертався додому. Повертався стражденний син України, щоб стати її символом, її духовним батьком, її пророком. У вічність ясною офірою поверталася душа мученика, що страждав за свою велику любов до рідної землі, до Людини.

Особистісна лірика Т. Шевченка періоду арешту, заслання і після повернення з нього

Як ви вже знаєте, після арешту у квітні 1847 року Шевченка доправили в Петербург у каземат III відділу царської канцелярії. Однак і в похмурих застінках своєї тюрми поет потайки пише.

– *Пригадайте, скільки творів написав Шевченко за час перебування під слідством? Які мотиви цих поетичних творів? Які поезії обрамлюють цикл? Що означає присвята – «моїм союзникам»? Що заповідає своїм побратимам поет?*

Шедевром поетової лірики є написаний у холодних застінках каземату вірш-ідилія «Садок вишневий коло хати...». Тут – і Шевченкова дитяча мрія про щасливу родину, і закладений у фольклорі архетип цієї родини, і біблійне відлуння святого сімейства. Це – основа української світобудови, українського доброго ладу, побудованого на гармонії в душі, в родинних стосунках, у стосунках людини з довкіллям, з іншими людьми. Свого часу Іван Франко у статті «Із секретів поетичної творчості» так пояснив таємницю простого й водночас надзвичайно яскравого малюнка словом, зробленого в цій поезії: «... перший рядок торкає змісл зору, другий – слуху, третій – зору і дотику, четвертий – зору і слуху, а п'ятий – знову зору і дотику; спеціально-кольористичних акцентів нема зовсім, а проте цілість – український весняний вечір – встає перед нашою уявою з усіма своїми кольорами, контурами й гуками як жива». Центр усього дійства, що нагадує зміну кадрів, вказаний кілька разів: коло хати. Дивовижно, але в цій невеличкій за розміром поезії, як у зерні, з якого виростає колос, уміщене ядро української моделі життеустрою: поет звеличує родину, природний лад життя з чергуванням праці й відпочинку.

У невольничій поезії Шевченка мотиви самотності, туги за Україною набувають ще глибшої тональності. Вони звучать і в низці віршів, написаних внаслідок звернення до народної пісні, і в творах на історичну тематику, й у віршах автобіографічного характеру.

Вірш «Самому чудно. А де ж дітись?» (1847 рік) сповнений гірких і тривожних роздумів про неволю і власне майбутнє. Своє безталання ліричний герой ототожнює з долею інших засланців – «невольників і сиріт». У цій короткій поезії мотив самотності межує з відчаєм – два семантичні центри вірша – «на чужині на самоті» – посилюють відчуття замкнутого простору –

«взаперті», водночас контрастуючи із безмежжям «степу безкрайого за Уралом».

Думки про Україну приходять до поета гіркими спогадами про власне тяжке дитинство, про побачене там під час першої поїздки на батьківщину. **Поезія «І виріс я на чужині...» (1848 рік)** містить автобіографічні мотиви: враження від перебування в Кирилівці в 1843 році. Контрастом до чудової природи постає у вірші пекло, створене на «славній Україні» лукавими панамі.

– *Яка роль у створенні настроєвої тональності вірша художніх образів «найкраще село», «поклони тяжкій», «доля добрая»?*

– *Знайдіть і прочитайте опис села. Який прийом використовує поет, щоб показати жахливу картину зубожіння українського села? Як змальовані люди? Чому поет не обмежився таким порівнянням: «чорні, як земля»? Яка роль порівнянь, вжитих тут? Яку рису своїх земляків засуджує поет?*

– *Спробуйте порівняти картину українського села, змальовану тут, із поезією «Садок вишневий коло хати...».*

– *Знайдіть у другій частині вірша метафору, розкрийте її роль в ідейно-художньому спрямуванні твору.*

– *Якими художніми засобами поет змальовує картину майбутнього щасливого життя на Україні?*

– *Яка ідея твору? Зачитайте рядки, де вона звучить.*

– **«Доля».** Перебуваючи в Нижньому Новгороді, Тарас Шевченко пише триптих **«Доля», «Муза», «Слава»** – три вірші, що становлять емоційно-сміслову єдність, написані в одному творчому пориві 9 лютого 1858 року.

Вірш «Доля» за жанром – **лірична медитація**. *Лірична медитація – це форма філософської лірики: вірш, у якому поет висловлює свої роздуми над проблемами життя і смерті, над пережитим. Такі поезії часто будуються на психологічному самоспостереженні, у формі внутрішнього монологу із самим собою чи з уявним співрозмовником.*

Повертаючись із заслання, поет ніби підсумовує пройдений життєвий шлях, звертаючись до персоніфікованого образу Долі: *«Мій друже вбогий, нелукавий!»*. Особливої щирості тону надає звертання використання улюблених Шевченком епітетів – *«вбогий», «нелукавий»*, а вживання заперечної форми (нелукавий – замість щирий) творить максимально насичену емоційну атмосферу. У цей монолог-звернення ліричного героя вкраплюється діалогічне мовлення Долі, її обіцянка – *«З нас будуть люде»*. Ліричний герой не докоряє, тільки нагадує: *«А ти збрехала»*. Поетова доля – як його сумління: *«Ми просто йшли; у нас нема Зерна неправди за собою»*.

Надзвичайно містка Шевченкова метафора, трансформована з народнопісенної творчості, поєднана із заперечною формою, творить високий пафос вірша – сповіді перед собою й посланцями з вічності: Долею, Музою, Славою.

– Прочитайте триптих «Доля. Муза. Слава». Чи можна сказати, що тут є певний зв'язок із Шевченковим «Заповітом»?

– Що ви знаєте про Долю з фольклорних джерел? Чим відрізняється Шевченкова інтерпретація цього образу від народної?

– Як ви поясните останні рядки поезії «Доля»? Обґрунтуйте слова Івана Дзюби: «Доля і вела його до Слави. Крізь усі біди, катастрофи, розчарування, недуги – постійним триманням висоти».

– Проаналізуйте розвиток думок і почуттів ліричного героя. Доведіть, що аналізована поезія за жанром – лірична медитація.

Поетична творчість Шевченка після повернення із заслання характеризується переважанням інтимно-філософської (медитативної) лірики, іноді з-під його пера з'являються навіть ліричні медитації політичного змісту («Я не нездужаю, нівроку...»). Глибокий психологізм, автобіографізм прикметний і для творів інтимного плану, що були написані внаслідок фатального кохання поета до Ликери Полусмак. Своєрідна історія виникнення цього почуття й гіркого розчарування знайшла своє поетичне вираження в низці творів: «Росли укупочці, зросли», «Ликері», «Барвінок цвів і зеленів», «Л.». Ліричний герой цих творів переживає всі відтінки болючої драми: від надії на створення щасливої родини, висловленої в піднесено-урочистих рядках притчевої форми («Росли укупочці, зросли»), до тихого жалю за сном, що не збувся («Барвінок цвів і зеленів...»), а відтак сповідається рядками, сповнених відчаю й ... самотності («Якби з ким сісти хліба з'їсти...»). Шевченко познайомився з Ликерою Полусмак на дачі в Надії Забіли, сестри Василя Білозерського, в Стрельні під Петербургом. Як ви вже знаєте, на той час Тарас Григорович намагався влаштувати своє особисте життя. Фіаско потерпіли залицяння до Харити Довгополенко, наймички брата Варфоломія. Однак Шевченка не полишала надія на створення сім'ї. Про це свідчать і листи до Варфоломія, в яких він просить підшукати йому дівчину, й написані в той період вірші (зокрема «Подражаніє сербському»). Серед мінімуму вимог щодо майбутньої кандидатки, – щоб була україркою і не панського роду, чепурна й чорнобрива. Портрет Ликери, намальований Тарасом Григоровичем, свідчить: дівчина хоч і не була красунею, та в привабливості їй не відмовиш. Тим більше, це був тип молоденької чорнобривки-кирпи, про яку він так мріяв. Шевченко освідчився Ликері, і всупереч делікатним намаганням Білозерських відмовити його від цієї затії, вирішив одружитися. На всі застереження стосовно Ликериної вдачі знайшов виправдання: рабство. Про те, як поет збирався будувати своє майбутнє родинне життя, свідчать подарунки, передані дівчині через Олександрю Кулішеву: хрестик і буквар. Їх символіка досить промовиста.

Медитацію «Росли укупочці, зросли...» (червень 1860 року) Шевченко написав після знайомства з Ликерою. Його уява вже малювала гармонію родинного життя, й передчуття щастя вилилось поетичними рядками майже молитовного змісту. Поезія складається з двох частин: у першій автор малює образ ідеальної подружньої пари, таких собі українських Філемона й Бавкіду, подружжя, що зуміло крізь роки пронести святість

родинних стосунків. Друга частина – думки ліричного героя, висловлені в молитовній формі, про цінність подружнього життя, про сенс людського буття на загал. Людина, живучи на цьому світі, повинна досягнути «любов безвічну, сугубу». Тут вчувається виразний натяк на автобіографічний момент: так хотів прожити і автор цих рядків.

Безперечно, цей твір – автобіографічний. Однак не слід ототожнювати автора й ліричного героя поетичного твору, ставити між ними знак абсолютної рівності. Ліричний вірш не можна розглядати тільки як частинку реальної біографії поета. Адже лірика – це розповідь «про свій час і про себе в цьому часі». Пишучи ліричний твір, автор відбирає найістотніше й найзначиміше для загальнолюдського досвіду. Тому, як підкреслюють літературознавці, «в смуткові ліричного героя кожен пізнає свій смуток; в його душі кожен пізнає свою». І якщо стосунки з Ликерою не мали такого щасливого фіналу, як про це йдеться у вірші, то для читачів поезії (і на час написання твору, і сьогодні, і в майбутньому) не настільки важливо, що спонукало до життя ці рядки. Важливо інше: глибинне філософське, ліричне звучання, їх здатність заторкати струни людської душі. І саме тому, що поетичний геній Шевченка в його медитативній ліриці виливається у світовідчутті, настроях, переживаннях ліричного героя, здатного розкрити найглибші, найщиріші, найсокровенніші думки й почуття людини, його поезія володіє такою силою емоційного впливу.

- *Як передано плин часу в поезії?*
- *Що надає поезії притчевого відтінку?*
- *Які тропи використовує автор? Яка їх роль?*
- Порівняйте поезії «Ми вкупочці колись росли...», «Зійшлись, побрались, поєнались...» та «Росли укупочці, зросли...». Визначте їх жанр. Підготуйте виступ на тему: «Яким уявляв Шевченко родинне щастя? Як відбилися у Шевченкових поезіях національні, загальнолюдські цінності?». Зробіть порівняльний аналіз трьох поезій.

Вівчарик Н. М.

Марко Вовчок як продовжувачка традицій

Тараса Шевченка у прозі

«У мене могли бути помилки, слабості, як у більшості людей, але в головному я ніколи не оскверняла себе відступництвом»

Марко Вовчок

Народилася Марія Вілінська 22 грудня 1833 року в маєтку Єкатерининське Єлецького повіту Орловської губернії в збіднілій дворянській сім'ї. У родині розмовляли французькою мовою. Коли Марії минав сьомий рік, а двоє менших братиків були ще зовсім маленькі, помер батько Олександр Вілінський. Мати вийшла заміж вдруге. У своїх спогадах брат Дмитро писав, що вітчим був п'яницею, «розгнуданий, грубий і відчайдушний гуляка-картяр», який іноді бігав із сокирою з криками «зарубаю!», а кріпаки хотіли його вбити. Щоб уберегти дочку від переживань, мати відвозила її до своєї двоюрідної сестри Варвари Писаревої, де Марія потоваришувала з

Дмитром, який захоплював її своїм розумом і кмітливістю. У дорослому віці вони закохаються. Два роки дівчина жила і вчилася у приватному пансіоні в місті Єльці, а потім її віддали в другий клас одного з пансіонів у Харкові, де навчання тривало чотири роки. Після закінчення пансіону в 1848 році Марію взяла до себе в Орел як виховательку хлопчика шести років і дівчинки п'яти років тітка Катерина Мордовіна. Марія почувала себе «бідною родичкою» в цій сім'ї. У будинку для неї не знайшлося вільної кімнати, тільки куточок, куди поставили ширму й ліжко. Не дивно, що дівчина намагалася вирватися з цієї сім'ї. Пізніше вона напише, що з цією метою вийшла заміж у 17 років. Її чоловіком став засланий в Орел у кирило-мефодіївській справі Опанас Маркович (Маркевич).

У 1851 році подружжя виїхало в Україну. Спочатку сім'я оселилася в Чернігові, де Опанас Маркович працював у редакції місцевої газети, збирав матеріали з народного життя. Марія теж записувала й вивчала українські народні пісні, казки, легенди. У подружжя народилася донька Віра, яка, на жаль, прожила недовго. У 1853 році письменниця народила сина, якого назвали Богданом на честь гетьмана Богдана Хмельницького. Хресною мамою хлопчика стала Варвара Миколаївна Рєпніна-Волконська.

З 1855 року О. Маркевич викладав географію в Немирівській гімназії, де створив драматичний гурток. У 1857 році гімназисти поставили «Наталку Полтавку». Марко Вовчок допомагала шити костюми. У збірці «Народные южнорусские песни», виданій Амвросієм Метлицьким у 1854 році, були розміщені пісні, записані Марією. Письменниця, будучи за походженням росіяною, досконало вивчила українську мову.

У 1857 році (на книжці вказали 1858 рік), вийшла збірка її творів «Народні оповідання» під псевдонімом Марко Вовчок. Перша версія псевдоніму Марії Вілінської пов'язана з прізвиськом чоловіка (Маркович-Марковичева-Марко Вовчок). За іншою версією псевдонім Марко Вовчок з'явився завдяки Пантелеймону Кулішу, який вважав письменницю мовчазною й «вовчкуватою». П. Куліш захопився Марією, редагував її твори. Проте Т. Шевченко вважав, що від цього доробок письменниці тільки втрачає свій колорит і оригінальність. 13 липня 1858 року, ще до особистого знайомства з авторкою (1859), Т. Шевченко пише вірш «Сон» («На панщині пшеницю жала»), який присвячує Марку Вовчку. Перед поїздкою письменниці за кордон Т. Шевченко дарує їй поему «Неофіти» з написом: «Любій моїй доні Марії Маркович на пам'ять 3 апреля 1859. Т. Шевченко»). Марко Вовчок перестала прислухатися до порад П. Куліша. У 1859 році Марко Вовчок із сином Богданом поїхала на лікування до Німеччини, пізніше жила у Великій Британії, Швейцарії, Італії та Франції. У 1860 році стосунки у сім'ї остаточно зіпсувалися, і О. Маркович повернувся в Україну сам. П. Куліш поїхав до Марко Вовчок у Берлін, проте побачив, що Марія підтримує стосунки із Іваном Тургенєвим. Щоб помститися, П. Куліш розпустив чутки, що її твори написані у співавторстві з О. Марковичем. Катерина Юнге, донька графа Толстого, писала: «... всі чоловіки сходять від неї з глузду: Тургенєв лежить біля її ніг, Герцен приїхав до неї в Бельгію, де

його мало не схопили, Куліш через неї розійшовся з жінкою, Пассек захопився до того, що кинув свою працю, свою кар'єру, змарнів увесь і їде з нею, не зважаючи зовсім на те, що брат тільки-но видужав після гарячки, а мати захворіла з горя». Марко Вовчок зневажала тогочасні суспільні норми, вона жила у цивільному шлюбі з Олександром Пассеком, Дмитром Писарєвим. На жаль, усі чоловіки швидко помирали.

Коли Марко Вовчок перебувала за кордоном вона отримала у подарунок «Кобзар» (1860) Т. Шевченка із дарчим написом: «Моїй єдиній доні Марусі Марковичевій – і рідний, і хрещений батько Т. Шевченко». Письменниця присвятила йому як вчителю і пораднику повість «Інститутку», а також «Чортову пригоду».

Упродовж 1860-1866 рр. письменниця проживала у Парижі. Її життя було скрутним, а гонорарів ледь вистачало, щоб оплачувати маленьку кімнату на околиці міста. Марія починає друкувати у французьких журналах переклади творів із «Народних оповідань». Вони сподобалися читачам, а повість-казка Марка Вовчка «Маруся» видавалась у Франції 20 разів. Вона була відзначена премією й рекомендована міністерством освіти Франції для шкільних бібліотек. Тоді ж були написані «Ледащиця», «Лимерівна», «Три долі». Марко Вовчок перекладала зарубіжних авторів – Жуля Верна, Віктора Гюго, Ганса Крістіана Андерсена, Джонатана Грінвуда, Альфреда Едмунта Брема.

У лютому 1867 року письменниця повертається в Петербург. За повість «Кармелюк» і оповідання «Два сини» Марко Вовчок зазнає переслідувань царської цензури, що змусило її залишити Петербург. Вважаючи письменницю «політично неблагонадійною», чиновники Третього відділу імператорської канцелярії завели на неї справу, куди записувалося все, що в її діях здавалося підозрілим, не обминали й приватного життя письменниці. «У мене могли бути помилки, слабості, як у більшості людей, але в головному я ніколи не оскверняла себе відступництвом», – писала вона синові Богдану.

У 1875 році письменниця виходить заміж вдруге. Її чоловіком став дрібний чиновник Михайлом Лобач-Жученко. Разом із ним Марко Вовчок усиновила свого онука Бориса, оскільки хлопчик народився поза шлюбом. Хоча син Богдан і його обраниця Ліза пізніше повінчались, Борис залишився у сім'ї бабусі.

У 1884 році син письменниці Богдан був арештований за революційну діяльність і засланий до Астраханської губернії. Та невдовзі йому дозволяють переїхати до Ростова, а потім до Таганрога, Харкова. За ним поїхала й Марко Вовчок. З 1884 року Марко Вовчок починає серйозно хворіти. Лікарі вважали, що вона житиме недовго, тому письменниця намагалася впорядкувати свій архів, складала заповіт. На щастя, діагноз не підтвердився. У 1906 році Марко Вовчок переїхала на Кавказ у місто Нальчик. Серцева хвороба усе більше загострювалася. Марко Вовчок попросила чоловіка: «Якщо вже не судилося мені лежати поряд із Шевченком, то поховай мене під цією грушею». 10 серпня 1907 року письменниця померла. Поховали її в Нальчику в саду власної садиби, яка пізніше стала музеєм-заповідником.

Упродовж 1856-1857 років Марко Вовчок написала дванадцять оповідань з життя українського селянства і надіслала їх у Петербург Пантелеймонові Кулішеві. І вже у грудні 1857 року світ побачила невеличка книжечка під назвою «Народні оповідання», підписана псевдонімом Марко Вовчок. До збірки увійшли 11 оповідань: «Сестра», «Козачка», «Чумак», «Одарка», «Сон», «Панська воля» (пізніше – «Горпина»), «Викуп», «Свекруха», «Знай, ляше!», «Максим Гримач», «Данило Гурч». Оповідання «Чари» не увійшло до збірки, бо не відповідало реалістичній концепції зображення. Назва збірки «Народні оповідання» символічна, вона вказує на джерело отримання інформації. Письменниця зобразила те, що чула від людей або бачила сама.

У лютому 1858 року «Народні оповідання» потрапили до рук Т. Шевченка, який, повертаючись із заслання і чекаючи дозволу на в'їзд до столиці, змушений був кілька місяців жити в Нижньому Новгороді. Він вирішив подякувати авторці за її працю. Їхня зустріч відбулася у 1859 році. Марко Вовчок звернулась до Т. Шевченка з проханням поправити її нову повість, але він відмовився, оскільки вважав її сформованою письменницею.

Після викривальної поезії Т. Шевченка «Народні оповідання» стали логічним продовженням антикріпосницької тематики в прозі. Письменниця зробила головною героїнею своїх творів жінку-кріпачку, заговорила її устами.

У збірці піднімалася й родинно-побутова проблематика («Свекруха», «Максим Тримач», «Данило Гурч»). В основу цих творів покладені реальні життєві ситуації: взаємини свекрухи з нелюбою невісткою, батьків з дітьми, примусовий шлюб. Марко Вовчок показує, до яких фатальних наслідків може призвести насилля. Літературознавці стверджують, що письменниця ввела в українську літературу новий вид трагедійного соціально-побутового оповідання.

Своєрідним продовженням «Народних оповідань» стала повість «Інститутка». Марко Вовчок почала її писати в 1859 році в Немирові. Спочатку твір називався «Панночка». У повісті зображено життя селян напередодні ліквідації кріпацтва. В подіях, що відбуваються в одному з поміщицьких маєтків, відтворено кріпосницьку дійсність у її найтиповіших проявах. У 1860 році «Інститутка» була надрукована російською мовою в перекладі Івана Тургенєва на сторінках журналу «Отечественные записки». Українською мовою повість вийшла з посвятою Т. Шевченку в журналі «Основа» в 1862 році. Жанр соціально-побутової повісті дозволив письменниці ширше, ніж в «Народних оповіданнях», висвітлити проблему кріпацтва. Марко Вовчок створила цілу галерею образів селян-кріпаків (Устина, Прокіп, Катря, Назар, бабуся) і їх поміщиків (стара поміщиця, панночка, полковий лікар). Письменниця використовує прийом антитези, щоб зобразити існуючі соціальні конфлікти й причини протесів селян. Важка праця кріпаків контрастує з неробством, паразитичним існуванням панства; щирість, доброта селян з жорстокістю, свавіллям кріпосників; кохання Прокопа та Устини з «чудними» панськими почуттями. Пейзажні протиставляються

життєвим реаліям: «Цвіте хутір і зеленіє... Коли б же поглянув хто, що там коїлось, що там діялось. Люди прокидались і лягали плачучи, проклинаючи».

Усі події подаються крізь призму світосприйняття кріпачки Устини. Вона оповідає про своє сирітське життя, яке підпорядковане волі панів ще від тоді, як її малою дівчиною взяли покоївкою. Увагу читача привертають не екстер'єрні чи інтер'єрні деталі, а люди – їхній зовнішній вигляд, внутрішній світ. Персонажі, які представляють простих людей, наділені найкращими рисами. Наприклад, Устина, незважаючи на важкі умови життя, не втрачає веселої вдачі. Про своє становище вона каже: «Бува лихо, що плаче, а бува, що й скаче». Головна героїня намагається мислити позитивно навіть тоді, коли її життя нестерпне: «Спасибі хоч за те, що не б'ють десять раз на день, як от по інших, чуємо».

Форма викладу від першої особи допомагає повніше й правдоподібніше відтворити жахливі картини кріпосницької дійсності. Герої самі пережили те, про що розповідають. З уст Устини читач довідується про найнесподіваніші способи панів знущатися над своїми кріпаками: «Вона мене й щипає, і штирхає, і гребінцем мене скородить, і шпильками коле, і водою зливає, – чого, чого не доказує над моєю головонькою бідною!». Непрямий спосіб характеристики персонажів подається через окрему деталь, жест. Наприклад, при характеристиці панночки згадується її лиховісний погляд. Портретні характеристики найчастіше даються короткими штрихами: Устина – «хорошая, вродливая», Прокіп – «високий парубок, ставний», одяг Катрі вказує козацьке походження. Істотною особливістю творів Марко Вовчок є індивідуалізація образів-персонажів. Кожен з них – оригінальний характер: при змалюванні Устини письменниця зосереджує увагу на її внутрішньому світі; волелюбний Назар – це романтизована у народному дусі постать; непокірний, схильний до стихійного протесту Прокіп характеризується переважно через дії; Катря описується за допомогою зменшувально-пестливої лексики; постать інститутки змальовується сатиричними засобами й негативно забарвленою лексикою («охижіла», «пожерла», «турляє», «коверзує», «вчепилася»).

Однією із найтрагічніших картин є сцена побиття старої жінки, яка усе своє життя служила панам. Це реалістичне зображення того, як минає доля людини, яка народилася кріпаком. У повісті зображено два покоління панів і два покоління кріпаків. Поміщиця-внучка ще жорстокіша й аморальніша, ніж стара пані. Представники молодого покоління кріпаків, на відміну від терплячої бабусі-кріпачки, протидіють панським знущанням. Це вказує на наростання антикріпосницьких настроїв у суспільстві.

Устина не вміє протистояти панській сваволі. За неї заступається Прокіп. Він говорить, що «воли в ярмі й ті ревуть», а людина мусить шукати порятунку від ярма («або вирятуйся, або пропади!»). Письменниця вказує, що поодинокі спроби протистояти панам приречені. Бунтівника віддають у рекрути. Устина й Прокіп вірять у те, що ще будуть щасливими, адже солдатчина, на їхню думку, не така страшна, як кріпацтво.

У творі відчутне авторське ставлення до подій. Письменниця підбирає такі мовні засоби, які вказують на зневагу та осуд: панночка «репече», «дзвякотить». Пани, на відміну від кріпаків, не мають навіть імені. А вказівка на здобуту панночкою освіту не несе жодних позитивних конотацій: «Чого там панночки нашої не навчено, а найбільш, бачця, людей туманити!». Марко Вовчок вказує на те, що навіть так звані пани-ліберали не в змозі нічого змінити. Полковий лікар, одружившись із панночкою, дуже швидко піддався поганому впливу і перестав захищати своїх кріпаків від знущань, як фізичних, так і моральних. Кріпаки, на жаль, нездатні на спільний протест: Прокіп бажає помсти, Назар втікає від пана, Катря божеволіє. Марко Вовчок вказує на потребу активних дій з боку закріпачених селян. Творчість Марка Вовчка відіграла важливу роль у подальшому розвитку української реалістичної прози. За словами І. Франка, крім викриття страхіть кріпацтва й вимоги його скасування, письменниця подає «майстерні описи душевних і поетичних станів людини, особливо ж – її глибоке проникнення в таїни жіночої душі». Для творів Марка Вовчка характерна народність, лаконічність і виразність фрази, мелодійність і ритмічність мови.

Започаткований «Інституткою» напрям реалістичного зображення народного протесту розвинули Панас Мирний та Іван Білик у романі «Хіба ревуть воли, як ясла повні?». Своєрідними спадкоємцями волелюбного Назара став Микола Джеря з однойменної повісті Івана Нечуя-Левицького. Ольга Кобилянська стверджувала, що твори Марка Вовчка «з повним правом стали в ряд з найкращими творами світової літератури про селянство».

СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ РОБОТИ СТУДЕНТІВ З ДИСЦИПЛІНИ

Робота на практичних заняттях (всього – 30 балів):

(презентації, реферати, усне опитування, виконання тестових завдань контрольна робота (заплановано на семестр дві контрольні роботи) – кожна 5 балів. Для спеціальності Середня освіта – одна контрольна робота 10 балів)

Самостійна робота (всього – 20 балів) :

а) поезії напам'ять	– 4 бали;
б) презентації, реферати	– 6 балів;
в) написання конспектів статей	– 5 балів;
г) ведення літературознавчого словника	– 2 бали;
д) ведення читацького щоденника	– 3 бали;

Іспит **50 балів.**

Разом 100 балів.

1. Швед М. Самостійна робота студентів: навч.-метод. посібник. Л. : ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 205 с.

2. Артемова Л. Педагогіка і методика вищої школи : [навч.-метод. посібник]. К. : Кондор, 2008. 272 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://library.khpi.edu.ua/files/new_postupleniya/artem.pdf

3. Зовнішнє незалежне оцінювання з української мови і літератури. Офіційна інформація Українського центру оцінювання якості освіти. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2010. № 1. С. 12-17.

4. Книга вчителя української мови та літератури [Текст]: довідково-методичне видання / упоряд. Н. І. Шинкарук. Харків : ГОРСІНГ ПЛЮС, 2005. 352 с.

5. Методичні рекомендації щодо викладання української літератури. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2005. № 6. С. 130-131.

6. Руссова В. Історія української літератури : [методичні рекомендації]. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. 60 с.

Рекомендована література

Базова

1. Історія української літератури ХІХ ст.: У 3 кн. Кн.2. Поезія / За ред. М. Бондар К., 1996. 429 с.
2. Історія української літератури ХІХ століття [Текст]: у 3-х кн. Кн. 2 : 40-ві-60-ті роки ХІХ ст. / За ред. М. Яценка. К. : Либідь, 1996. 384 с.
3. Історія української літератури ХІХ ст.: У 2 кн.: Підручник / За ред. М. Жулинського. Кн. 2. К. : Либідь, 2006. 712 с.
4. Історія української літератури та літературно-критичної думки першої половини ХІХ століття: Підручник / За ред. О. Галича. К. : ЦНЛ, 2006. 392 с.
5. Барабаш Ю. Просторінь Шевченкового слова. Текст – контекст, семантика – структура. К. : Темпора, 2011. 506 с.
6. Генералюк Л. Універсалізм Шевченка: взаємодія літератури і мистецтва. К. : Наукова думка, 2008. 544 с.
7. Дзюба І. Тарас Шевченко. Життя і творчість. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 720 с.

8. Грабович Г. Шевченко, якого ми не знаємо (з проблематики символічної автобіографії та сучасної рецепції поета). К. : Критика, 2000. 317 с.
9. Забужко О. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу. К. : Абрис, 1997. 144с.
10. Зайцев П. Життя Тараса Шевченка. К. : Обереги, 2004. 480 с.
11. Іванишин П. Вульгарний «неоміфологізм»: від інтерпретації до фальсифікації Т. Шевченка. Дрогобич : Відродження, 2001. 174 с.
12. Ковтун Ю. Тарасові музи. К. : Україна, 2003. 207 с.
13. Шевченківська енциклопедія: в 6-ти т. / НАН України, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка ; редкол.: М. Г. Жулинський (голова) [та ін.]. К. : 2012-2014.
14. Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 12 т. / [редкол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін.]. К. : Наукова думка.
15. Шевченкіана українського зарубіжжя: бібліогр. покажч. до 200-річчя від дня народж. Т. Шевченка / Львів. обл. універс. наук. б-ка ; упоряд.: Л. Рудик, Г. Москович ; ред. О. Букавіна ; наук. ред. І. Лешнівська. Львів : 2015. 65 с.
16. Шевченкознавство в сучасному світі: монографія / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка; авт.: Н. Білик, І. Бондаренко, Г. Верба [та ін.]; передм.: Л. Коломієць, І. Бондаренко. К. : Київ. ун-т, 2014. 463 с.

Додаткова література

Боронь О. Поет і його проза: генеза, семантика і рецепція Шевченкової творчості [Збірка статей]. К.: Критика, 2015. 344 с.

Бронь О. Спадщина Кобзаря Дармограя: критика, типологія та інтертекст. К. : Критика, 2017. 496 с.

Грабович Г. До історії української літератури: Дослідження, есеї, полеміка. К. : Основи, 2003. 632 с.

Грабович Г., Назаренко М., Боронь О. Тарас Шевченко в критиці. Т. 1. Прижиттєва критика. К. : Критика, 2013. 804 с.

Грабович Г. Тарас Шевченко в критиці. Т. 2. Посмертна критика. К. : Критика, 2016. 806 с.

Задорожна Л., Семенюк Г., Росовецький С., Вільна Я., Задорожна С. В., Гнатенко В. Шевченкознавство у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (1860 – 2010). 2-ге вид., допов. та перероб. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. 580 с.

Мафтин Н., Вівчарик Н. «Я на сторожі коло їх поставлю слово...»: збірник тестових завдань. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2016. 52 с.

Нахлік Є. Доля – Los – Судьба: Шевченко і польські та російські романтики. Л. : НАН України. Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка, 2003. 368 с.

Нахлік Є. Пантелеймон Куліш: особистість, письменник, мислитель. К. : Український письменник, 2007. 456 с.

Нахлік Є. Українська романтична проза 20-60-х років XIX ст. К. : Наукова думка, 1988. 318 с.

Плющ Л. Екзод Тараса Шевченка. К. : Факт. 384 с.

Сверстюк Є. Шевченко і час. Київ–Париж : Воскресіння, 1996. 160 с.

Смілянська В., Чамата Н. Структура і смисл: спроба наукової інтерпретації поетичних текстів Тараса Шевченка : монографія. К. : Вища школа, 2000. 207 с.

Тарас Шевченко: погляд з третього тисячоліття: [колективна монографія] / за ред. С. Хороба. Івано-Франківськ : НАІР, 2015. 564 с.

Шевчук В. «Personae verbum» (Слово іпостасне): Розмисел. К. : Твім інтер, 2001. 264 с.

Література для підготовки презентацій «На допомогу вчителю»

1. Азьомов В. Ви Наталка Полтавка? Давайте познайомимося. Спроба герменевтичного аналізу п'єси І. П. Котляревського «Наталка-Полтавка». *Всесвітня література та культура*. 2010. № 1. С. 23-29.
2. Бідненко В. Не повторити помилок історії. Урок вивчення нового матеріалу в 9 класі: [П. Куліш «Чорна Рада». Образи та ідеї твору]. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2010. № 3. С. 23-27.
3. Білоус І. Мистецькі зустрічі. Листування Тараса Шевченка і Григорія Квітки-Основ'яненка. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2015. № 34-36. С. 66-74.
4. Бірченко М. Ти знаєш, що ти-людина...[Олекса Стороженко. «Скарб». Морально-етичні проблеми оповідання]. *Українська мова та література*. 2017. № 1-2. С. 25-28.
5. Бабійчук, Т. Заняття з української літератури з використанням відеофрагмента (міні-екранізації). *Українська література в загальноосвітній школі*. 2005. № 12. С. 30-34
6. Баяндіна О. Шевченківська тематика на уроках аналізу тексту. *Дивослово*. 2009. № 3. С. 36-37.
7. Бернадська, Н. Творчість Тараса Шевченка у шкільній парадигмі : до проблеми вивчення української літератури. *Дивослово*. 2019. № 5. С. 52-54.
8. Бондаренко Л. Україна-частина Шевченка. 5 клас. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2014. № 22-24. С. 29-32.
9. Бондаренко, Н. Художня інтерпретація проблеми української еліти в поемі Тараса Шевченка «І мертвим, і живим...». *Українська література в загальноосвітній школі*. 2013. № 4. С. 17-21.
10. Бондаренко Ю. Самостійна робота як спосіб реалізації загальнодидактичних та методико-літературних завдань. *Дивослово*. 2018. № 1. С. 23-27.
11. Бонь Н. Трагічні епізоди української історії в поемі-містерії «Великий льох». *Дивослово*. 2010. № 3. С. 24-28.
12. Борисенко В. Активні методи як основа творчої взаємодії в навчанні : [дидактична гра як один із методів навчання на уроці української

- літератури]. *Українська мова й література в школах України*. 2016. № 2. С. 27-30.
13. Буркалець Н. Жанровим шляхом аналізу: Плани-конспекти уроків з вивчення оповідання «Скарб» Олекси Стороженка у 7 класі. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2007. № 1. С. 51-57
  14. Верготі Л. Не вмирає душа наша, не вмирає воля [Урок у 9-му класі за Шевченковою поезією «Кавказ»]. *Дивослово*. 2008. № 2. С. 45-46.
  15. Верготі Л. Поема Тараса Шевченка «Кавказ» «Гімн волі». *Українська література в загальноосвітній школі*. 2006. № 12. С. 31-33
  16. Верготі Л. Літературна вікторина. Життя і творчість Тараса Шевченка. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2006. № 12. С. 33-34.
  17. Верготі Л. Вивчаємо творчість Тараса Шевченка. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2006. № 11. С. 25-28
  18. Гладіліна О. Кому однаково? До проблеми осмислення поезії Тараса Шевченка та вивчення її в школі. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2007. № 1. С. 12-17.
  19. Глеб О. Роль інтерпретації при вивченні ліричних та ліро-епічних творів української літератури в старшій школі. Актуальні проблеми викладання літератури у середній та вищій школі. *Султанівські читання [Текст]: збірник статей / відп. ред. В. Г. Матвіїшин*. Івано-Франківськ, 2012. № 2. С. 16-19.
  20. Голик О. Крик болю волелюбної душі. Осмислення минулого і сучасного у творі Т. Г. Шевченка «Чигирине, Чигирине...». *Українська мова й література в школах України*. 2016. № 2. С. 46-48.
  21. Голик О. Образ Івана Котляревського у творчості Тараса Шевченка : поетичній, прозовій, малярській. *Українська мова й література в школах України*. 2019. № 3. С. 39-43.
  22. Голик О. Крок болю волелюбної душі. Осмислення минулого і сучасного у творі Т. Г. Шевченка «Чигирине, Чигирине...». *Українська мова й література в школах України*. 2019. № 5. С. 45-52.
  23. Голик О. «І повіє вогонь новий з Холодного Яру». Т. Шевченко «Холодний Яр». Утвердження поета на революційно-демократичних реалістичних позиціях. *Українська мова й література в школах України*. 2017. № 3. С. 37-39
  24. Голик О. Тарас Шевченко як визначний поет, людина і громадянин. *Українська література, 8 клас. Українська мова й література в школах України*. 2017. № 3. С. 32-36.
  25. Голубчук Т. Куліш «Чорна рада»: протистояння сил державотворення й руйніцтва. 9 клас. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2014. № 19-21. С. 24-32.
  26. Грабовська С. Біблія і українська література : [методика викладання української літератури]. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2010. № 10. С. 34-39.

27. Грецька І. «Учімося мудрості в природі!» Урок-інсценізація за творчістю Олекси Стороженка. 10 клас. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2016. № 13-14. С. 45-50.
28. Гречка Л. Григорій Квітка-Основ'яненко «Конотопська відьма». 9 клас. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2015. № 15. С. 21-23.
29. Грицай Л. Тарас Шевченко «Гайдамаки». Складність історичної долі українського народу. *Українська мова й література в школах України*. 2014. № 5. С. 58-63.
30. Грицай Л. Останній пізній романтик Степан Руданський і «Автор пречудових українських байок» Є. Гребінка. *Українська мова й література в школах України*. 2018. № 7-8. С. 49-50.
31. Діденко Н. Тарас Шевченко і його духовний заповіт українському народові. Настрoєві інтонації твору «І мертвим, і живим, і ненародженим...» Пам'яті загиблих на Майдані присвячується. *Українська мова й література в школах України*. 2014. № 10. С. 38-42.
32. Діденко Т. Організація роботи з обдарованими учнями на уроках української мови та літератури. *Рідна школа*. 2014. № 10. С. 25-31.
33. Данілеско О. Вивчаємо вірш Тараса Шевченка «Садок вишневий коло хати». 5 клас. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2008. № 2. С. 6-7.
34. Данілеско О. Роздуми над «Катериною» Тараса Шевченка: чи любили батьки свою дочку? *Українська література в загальноосвітній школі*. 2008. № 2. С. 8-11.
35. Денисенко Н. Тарас Шевченко. «Думи мої, думи». Українська література, 8-й клас. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2014. № 16-18. С. 17-22.
36. Джуган І. Урок компаративного аналізу «Два генія однієї епохи». 9 клас: Т. Г. Шевченко та М. Ю. Лермонтов. *Зарубіжна література в школі*. 2015. № 7-8. С. 23-29.
37. Дзись О. Іван Котляревський «Наталка Полтавка». *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2015. № 22-24. С. 45-48.
38. Домановська О. Усім нам знайомий Шевченко. Літературний брейн-ринг. 9 клас. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2015. № 6. С. 29-33.
39. Дубок Т. Урок на тему «Образ Богдана Хмельницького в історії та літературі»: [бінарний урок з історії України та української літератури, 8 клас]. *Історія в сучасній школі*. 2012. № 10. С. 2-8.
40. Дуняшенко Н. «Катерина» Т.Г. Шевченка. Життєва основа сюжету. Проблематика твору. *Українська мова і література в школі*. 2008. № 5. С. 33-36.
41. Дятленко Т. Етнокультурознавча спрямованість вивчення української літератури в старших класах (на прикладі життя і творчості Т. Г. Шевченка). *Українська література в загальноосвітній школі*. 2008. № 2. С. 30-32.

42. Дяченко-Лисенко Л. Модель проведення Шевченківської інтернет-конференції у школі. *Дивослово*. 2009. № 3. С. 43-45.
43. Жила С. Збагачувальна енергія живопису і графіки у процесі вивчення української літератури. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2009. № 3. С. 10-12.
44. Жила С. Колективна лекція як форма підготовки майбутніх учителів української літератури. *Українська мова й література в школах України*. 2017. № 11. С. 26-30.
45. Жулинський М. Українська література. ПРОГРАМА для загальноосвітніх навчальних закладів (класів) з поглибленим вивченням української літератури. 9 клас. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2009. № 1. С. 44-58.
46. Жученко В. Письменники Одещини про Кобзаря. Урок-проект у 9 класі. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2009. № 12. С. 79-88.
47. Зінченко Н. Тарас Шевченко в художній літературі. Літературна світлиця. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2008. № 2. С. 20-25.
48. Зінченко Н. Як вивчати оповідання «Скарб» О. Стороженка на уроках української літератури. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2007. № 12. С. 41-42.
49. Закревська О. Використання мультимедійних технологій на уроках української словесності. *Дивослово*. 2009. № 2. С. 17-19.
50. Замкова І. Запитання, які «пробуджують» думки. Розвиток критичного мислення школярів на уроках української літератури. *Відкритий урок. Розробки, технології, досвід*. 2013. № 2. С. 54-56.
51. Єрчик О. Шевченкові музи: [конспект уроку. 9 клас]. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2015. № 6. С. 18-23
52. Іванцова Л. Тарас Шевченко. «Іван Підкова». Урок у 6 класі. *Дивослово*. 2015. № 3. С. 12-14.
53. Корчева Т. Чи був справедливий вирок жінці-покритці тогочасного суспільства? За поемою Т. Г. Шевченка «Катерина». [Інтегрований урок українська література-правознавство, 9 клас. *Українська мова й література в школах України*. 2016. № 11. С. 34-42.
54. Крупеня В. Вивчення біографії письменника. Конспекти-схеми. *Українська мова та література*. 2017. № 7-8. С. 75-84.
55. Крутько В. Леонід Глібов. «Щука». Урок у 6-му класі. *Дивослово*. 2017. № 4. С. 38-39.
56. Крухмаль В. Образ жінки-матері у творчості Тараса Шевченка. Поема «Катерина». *Українська література в загальноосвітній школі*. 2010. № 2. С. 23-24.
57. Мікус Л. Тарас Шевченко. Художник з душею поета. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2015. № 6. С. 13-17.

58. Макаренко Л. Нестандартні форми контролю знань за творчістю Кобзаря. *Дивослово*. 2016. № 3. С. 31-32.
59. Маркович Т. Шевченкознавці. Літературна гра. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2015. № 6. С. 34-37.
60. Мартенс І. Як не втратити обдарованість? Робота зі здібними дітьми на уроках української мови та літератури. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2014. № 15. С. 2-5.
61. Мартинова М. П'єса Івана Котляревського «Наталка Полтавка»-своєрідне дзеркало моральних чеснот найвищого рівня. Українська література, 9 клас. *Українська мова й література в школах України*. 2015. № 9. С. 41-44.
62. Марченко Н. Вивчення творчості Шевченка у школі: від вульгарно-ідеологічного до художньо-естетичного. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2009. № 2. С. 46-59.
63. Машталер Г. Духовна єдність двох митців : Тарас Шевченко і Євген Сверстюк. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2006. № 11. С. 28-31.
64. Мельник М. Пантелеймон Куліш «Чорна рада». Протистояння сил державотворення і руїництва. 9 клас. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2015. № 19-21. С. 38-42.
65. Михайловська Н. Формування компетентного читача : поєднання школи з реальним світом. *Українська мова й література в школах України*. 2019. № 3. С. 27-34.
66. Могильницька Г. Дозвольмо вазному любити Наталку. П'єса Івана Котляревського «Наталка Полтавка». *Дивослово*. 2007. № 8. С. 26-28.
67. Музиченко-Мельничук Т. Учимося шукати істину. Робота над поемою «Сон». *Дивослово*. 2014. № 5. С. 20-24.
68. Ніколюк Л. Почути, побачити і відчути гармонію людини і природи. Комбінований особистісно зорієнтований урок у 5 кл. на тему «Тарас Шевченко. Картини довколишнього світу та природи в поезії «Садок вишневий коло хати». *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2010. № 6. С. 16-19.
69. Надворна Є. Поетичний образ Орисі (за однойменним твором Пантелеймона Куліша). *Українська література в загальноосвітній школі*. 2007. № 5. С. 30-32.
70. Небрат Н. Кобзарі-уособлення мудрості народної. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2009. № 9. С. 39.
71. Нестеранко С. Метод проектів як оптимальний важіль впливу на актуалізацію етнокультурної компетентності і громадянське виховання учнів під час вивчення творчості Тараса Шевченка у 9 класі. *Українська мова й література в школах України*. 2018. № 2. С. 38-43.
72. Омельченко І. Сини мої, гайдамаки! нерозумні діти... Гуманістичний зміст Шевченкової поеми «Гайдамаки». *Дивослово*. 2007. № 9. С. 23-26.

73. Орел С. Маркіян Шашкевич-зачинатель нової української літератури на Західних землях. Проектно-конструкторська модель уроку. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2014. № 28-29. С. 22-27.
74. Охріменко Н. Вивчаємо поезію Тараса Шевченка «За сонцем хмаронька пливе». *Українська література в загальноосвітній школі*. 2013. № 12. С. 9-10.
75. Підгайко О. Тарас Шевченко-апостол правди і науки. Біблійні мотиви у творах митця. 9 клас. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2015. № 10-11. С. 20-24.
76. Павлів І. Балада Шевченка «Причинна». Урок літератури в 9 класі. *Дивослово*. 2010. № 3. С. 32-38.
77. Панчук О. Як протистояти злу. Жанр балади у творчості Тараса Шевченка. «Причинна» як зразок баладної поезії. *Дивослово*. 2009. № 3. С. 39-42.
78. Панчук О. Будьмо успішними! Заняття з української літератури: через відеофрагменти до творчості, ефектності, ефективності! *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2007. № 4. С. 20-26.
79. Пархітько Н. Іван Котляревський. Дорога до висоти. Урок, 9 клас. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2016. № 16-18. С. 34-39.
80. Пономаренко О. Християнський аспект твору Григорія Квітки-Основ'яненка «Маруся». *Дивослово*. 2007. № 8. С. 28-31.
81. Пономаренко О. Із секретів поетичної майстерності Т. Шевченка : духовно-художні відкриття «Кобзаря» (1840), романтичного національного Пророка «Трьох літ», «Нескореного Прометея» на засланні, візійного демократичного ладу України майбутнього. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2014. № 31-32. С. 21-26.
82. Решодько Л. Я покохав її високою любов'ю...: сердечні пристрасті і розчарування Кобзаря. Сценарій літературного вечора. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2009. № 2. С. 39-44.
83. Сітькова І. Тарас Шевченко. «Давидові Псалми». «Ісаія. Глава 35». Урок у 9 класі. *Дивослово*. 2016. № 3. С. 20-24.
84. Сальвенчук С. Твори Григорія Квітки-Основ'яненка як основа формування лексичної компетентності учнів. *Українська мова й література в школах України*. 2018. № 4. С. 35-39.
85. Слюсар А. Чи знаєш ти роман Пантелеймона Куліша «Чорна рада»? : [урок-конкурс у 9 класі]. *Дивослово*. 2012. № 4. С. 20-24.
86. Слюсарєва О. Т. Г. Шевченко «Сон» («У всякого своя доля»). Сатиричний пафос поеми. 9 кл. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2014. № 13-14. С. 24-28.
87. Сметюх О. Тарас Шевченко і Біблія. «Ісаія. Глава 35». Цикл «Давидові Псалми». Українська література, 9 клас. *Українська мова й література в школах України*. 2018. № 3. С. 52-58.

88. Сосюк Н. Якби-то нашли те, що там схоронили... Ідейно-художній аналіз поезії Тараса Шевченка «Розрита могила» у 8 класі. *Дивослово*. 2009. № 10. С. 24-25.
89. Стасюк Н. Що розповів дідусь Кенар. Конспект комбінованого уроку за творчістю Леоніда Глібова у 5-му класі. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2007. № 9-10. С. 42-46.
90. Субіна В. Поеми Тараса Шевченка «Сон». Урок-простеження. 9 клас. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2015. № 10-11. С. 13-19.
91. Толмач Н. Щастя це скарб. Система пошукових комбінованих уроків за оповіданням Олекси Стороженка у 6 класі. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2010. № 4. С. 12-19.
92. Уманська Т. В своїй хаті своя правда, і сила, і воля. Національна самовизначеність у посланні Т. Г. Шевченка «І мертвим, і живим, і ненародженим». Конспект уроку, 9-й клас. *Українська мова та література*. 2019. № 6. С. 59-67.
93. Феддоренко В. Шевченкіана. Інтелектуально-пізнавальна гра. *Дивослово*. 2009. № 5. С. 5-10.
94. Федчун Н. І кожне слово його про Україну. Система уроків-роздумів із мистецькими паралелями, документальними свідченнями та самостійними міркуваннями, присвяченими вивченню творчості Тараса Шевченка у 8 кл. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2010. № 3. С. 10-24.
95. Фурсова Л. Від літературної компетенції-до життєвої компетентності (Формування літературної компетенції учнів на уроках української літератури в процесі використання контекстних матеріалів). *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2005. № 5. С. 12-21.
96. Ходацька О. Тарас Шевченко геній і людина. Нове прочитання творів Кобзаря. Українська література, 9 клас. *Українська мова й література в школах України*. 2018. № 3. С. 43-45.
97. Ходацька О. Тарас Шевченко геній і людина : нове прочитання творів Кобзаря. *Українська мова й література в школах України*. 2018. № 4. С. 48-51.
98. Хомич Я. Ідея незнищенності справжнього кохання в баладі Тараса Шевченка «Тополя». *Дивослово*. 2009. № 3. С. 37-39.
99. Хомич Я. Твір, що єднає минуле, теперішнє і майбутнє. Урок вивчення поезії Т.Шевченка «Заповіт» у 7 класі. *Дивослово*. 2009. № 5. С. 2-4.
100. Хохрін Л. Т. Г. Шевченко «Садок вишневий коло хати». Картини природи у сприйманні поета. *Українська мова та література*. 2017. № 3-4. С. 19-21.

101. Хрісова А. Українська література в кросвордах. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2009. № 12. С. 94-100.
102. Церещенко Р. У пошуках скарбу великого. Т. Г. Шевченко. Поема-містерія «Великий льох». *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2016. № 10-11. С. 33-35.
103. Чабан О. Материнство, родинність, кохання... Урок-презентація учнівських проєктів на тему «Роль жінки в житті і творчості Тараса Григоровича Шевченка». *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2009. № 2. С. 22-34.
104. Чуйко Т. «Катерино, серце моє!» Інтегрований аналіз образу жінки в поетичній і малярській творчості Тараса Шевченка. *Дивослово*. 2014. № 5. С. 2-13.
105. Чумак Т. Вже почалось, мабуть, майбутнє... Урок-читацька конференція за творчістю Ліни Костенко. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2010. № 3. С. 84-96.
106. Чумак Т. Моральне приниження чи моральна велич жінки. Урок-пошук за поемою Тараса Шевченка «Катерина». *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2008. № 2. С. 22-33.
107. Чумак Т. Роздуми над «Катериною» Шевченка: чи любили батьки свою дочку? Матеріали до уроку у старших класах середньої школи. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2008. № 2. С. 56-64.
108. Шилова О. Героїзм та мужність українських козаків у творі «Іван Підкова» Тараса Шевченка. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2013. № 11. С. 39-40.
109. Штейнбук Ф. «Інститутка» Марка Вовчка в новій літературознавчій методології. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2015. № 19-21. С. 79-85.
110. Щербакова А. Доля жінки в поемах «Катерина» та «Наймичка». *Дивослово*. 2010. № 3. С. 28-31.
111. Янкова О. Іван Котляревський «Енеїда». *Уроки з теми 9 клас. Вивчаємо українську мову та літературу*. 2014. № 25-26. С. 27-35.
112. Янкова О. Тестові завдання до теми «Життя і творчість Івана Котляревського». *Українська мова й література в школах України*. 2014. № 7-8. С. 28-33.
113. Ярощук Г. Романтична ідея незнищенності справжнього кохання, краси, вірності. Урок за баладою Т. Г. Шевченка «Тополя». *Українська література в загальноосвітній школі*. 2014. № 9. С. 15-17.
114. Яценко Л. Гендерне виховання старшокласників на уроках української літератури. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2008. № 1. С. 18-20.

Інформаційні ресурси

Портал www.kobzar.info www.kobzar.info
 Енциклопедія життя і творчості Тараса Шевченка www.t-shevchenko.name
 Шевченківська енциклопедія www.shevchcycl.kiev.ua
 Національний музей Тараса Шевченка www.shevchenkomuseum.com.ua
 Історико-культурний заповідник «Батьківщина Тараса Шевченка»
www.batjkivshhyna-tarasa.com.ua
 The Taras Shevchenko Museum of Canada
<http://www.infoukes.com/shevchenkomuseum/>
 Вебсайт музею Тараса Шевченка в Торонто (Канада).
Shevchenko's self portraits
<http://www.chass.utoronto.ca/~tarn/courses/429-sp.html>
<http://poetyka.uazone.net/kobzar/>
**Web-версія «Кобзаря» Тараса Григоровича Шевченка в Бібліотеці Української
 Поезії.**
 Національний музей Тараса Шевченка
<http://www.park.kiev.ua/u%27people/artists/shevchenko/>
 Сайт Національного музею Тараса Шевченка у Києві.
 Шевченко в Орске
<http://history.opck.org/Shevchenko.php>
 Сторінка Тараса Григоровича Шевченка на російському сайті «Историческая страница
 Орска».
 Шевченківська енциклопедія
<http://www.shevchcycl.kiev.ua/>
 Оренбургская шевченковская энциклопедия
<http://www.orenburg.ru/culture/encycllop/tom1/>

Зміст

Анотація до курсу	
Розподіл лекційних годин для спеціальності 035. Філологія та 014 Середня освіта	
Тезовий виклад лекцій	
Розподіл практичних годин для спеціальності 035 Філологія та 014 Середня освіта	
Плани практичних занять	
для спеціальності 035 Філологія.....	
для спеціальності 014 Середня освіта.....	
Розподіл годин для спеціальності 035 Філологія, 014 Середня освіта (Польська мова і література)	
Завдання для контрольної роботи № 1	
Завдання для контрольної роботи № 2	
Програмові вимоги до курсу «Історія української літератури 40-60-х років ХІХ століття»	
Методичні рекомендації до самостійної роботи студентів	
Зміст самостійної роботи відповідно до тем	
Мафтин Н. М. Невольнича муза Тараса Шевченка. Творчість після повернення із заслання	

Вівчарик Н. М. Марко Вовчок як продовжувачка традицій Тараса Шевченка у прозі.....

Система оцінювання роботи студентів з дисципліни.....

Рекомендована література.....

УДК 821.161.2

ББК 83.3 (4 Укр.)

М 35

Мафтин Н. В., Вівчарик Н. М. Історія української літератури 40–60-х років XIX століття: Методичні рекомендації до курсу. Івано-Франківськ : Територія друку, 2019-2020. 2 с.

Науково-методичне видання

В авторській редакції

Підп. до друку __ __ 2019. Формат 60x84.

Папір офсетний. Гарнітура “Times New Roman”.

Вид. арк. __. Тираж __. Зам. № __. Віддруковано на різнографі.